

Meegewerkt! Evaluatie Economische Agenda 2012-2015

Provincie Noord-Holland, Oktober 2015

ECONOMIE

INHOUD

- 2 | Inhoudsopgave**
- 3 | Samenvatting**
- 8 | Inleiding: aanleiding, vraagstelling en aanpak**
 - 8 | Aanleiding onderzoek en context economisch beleid
- 10 | 1 Activiteiten en uitgaven 2012-2015**
 - 10 | 1.1 Hoeveel van de voorgenomen uitgaven zijn gerealiseerd?
 - 11 | 1.2 Hoeveel van de voorgenomen activiteiten 2012-2015 zijn gerealiseerd?
 - 12 | 1.3 Wat zeggen uitgaven en resultaten over de doeltreffendheid van beleid?
- 13 | 2 Economische ontwikkelingen en trends in de periode 2012-2015**
 - 13 | 2.1 Hoe heeft de economische groei zich ontwikkeld vanaf 2012?
 - 16 | 2.2 Wat zijn de ontwikkelingen in omvang van de bedrijfssectoren geweest?
 - 17 | 2.3 Hoe is de uitgifte van Bedrijventerreinen verlopen tussen 2002-2015?
 - 19 | 2.4 Welke ontwikkelingen zijn tussen 2012-2015 zichtbaar rond Recreatie en Toerisme?
 - 20 | 2.5 Innovatiebudget ontwikkelingen bij bedrijven en overheden 2003-2012
 - 21 | 2.6 Relevantie ontwikkelingen voor doeltreffendheid van beleid?
- 22 | 3 Beleidsreconstructie van het economisch beleid**
 - 22 | 3.1 Wat zijn de doelen, thema's en inzet uit de Economische Agenda 2012-2015?
 - 23 | 3.2 Wat is de actualiteit van het overkoepelende beleidsdoel?
 - 23 | 3.3 Wat is de houdbaarheid van de gekozen beleidsthema's?
 - 24 | 3.4 Sluit de inzet van financiën, capaciteit en aandacht aan bij de opgave?
 - 25 | 3.5 Wat kan op basis van keuzes afgeleid worden voor de doeltreffendheid van beleid?
 - 27 | 4.1 Wat waren de per beleidsthema de belangrijkste werkingsmechanismen?
- 27 | 4 Beleidsargumenten van provinciaal economisch beleid**
 - 30 | 4.2 Zijn deze werkingsmechanismen houdbaar in praktijk (gebleken)?
 - 32 | 4.3 Wat kan op basis van mechanismen worden opgemerkt over de doeltreffendheid van beleid?
- 33 | 5 Provincie en haar beleidsomgeving in het Economisch domein**
 - 33 | 5.1 Welke activiteiten - resultaten zijn positief opgevallen?
 - 33 | 5.2 Welke activiteiten - resultaten zijn als negatief ervaren?
 - 34 | 5.3. Wat zijn rode draden in de externe beleving van de provinciale inzet?
 - 39 | 5.4 Wat is af te leiden uit de diverse waarderingen over de doeltreffendheid van beleid
 - 40 | Verantwoording
- 43 | Bijlage 1 Gebruikte literatuur en onderzoek**
- 44 | Bijlage 2 Beleidsoverwegingen bij provinciaal economisch beleid**
 - 44 | Thema: Kenniseconomie en Innovatie
 - 46 | Thema: Arbeidsmarkt en Onderwijs
 - 47 | Thema: Werklocaties algemeen:
 - 48 | Werklocaties: Schiphol
 - 49 | Werklocaties: Havenindustriële complex Noordzeekanaalgebied;
 - 49 | Werklocaties: bedrijventerreinen, planning en herstructurering
 - 49 | Werklocaties: Detailhandel
 - 50 | Thema: Toerisme en watersport
- 52 | Verslag bijeenkomst reflectie Economische Agenda 2012-2015 Provincie Noord-Holland**
- 62 | Ontwikkeling toegevoegde waarde en arbeidsplaatsen bedrijfssectoren Noord-Holland per regio**

SAMENVATTING

Samenvatting en conclusies evaluatie Economische Agenda 2012-2015

De Economische Agenda 2012-2015 van de provincie Noord-Holland, kenmerkte zich door:

- Een bescheiden provinciale rol in het economisch domein.
- Aansturen op randvoorwaarden voor de ondernemer, "die moet het uiteindelijk gaan doen."
- Terughoudendheid in "eigenstandig geformuleerde" economische doelstellingen in termen van outcome. Onderliggend uitgangspunt is vooral aansluiten bij grote bewegingen van derden om massa te kunnen maken en een laissez faire benadering van de markt.
- De vraag (van de ondernemers) en toegevoegde waarde van activiteiten op korte termijn staan centraal: wat kunnen we nu doen!
- Niet doen wat anderen als takenpakket hebben, de inzet van de provincie afstemmen op rijk, gemeenten en financiers.
- Focus aanbrengen in provinciale activiteiten en massa met derden zien te maken.

De economische ontwikkeling is in de agendaperiode ten dele anders verlopen dan vooraf gedacht:

- Een na-ijlende tweede economische dip is er debet aan dat pas aan het einde van de periode sprake is van aantrekken van de economie;
- De werkloosheid, met name tussen 45-67, is groot gebleven. De voorspelde krapte op de arbeidsmarkt is grotendeels uitgebleven, in een enkele sector ontstaat een kwalitatief tekort.
- De provinciale rol in de regionale economie is een continue zoektocht, welke met Kompas 2020 in de agendaperiode extra gevoed is. Provinciale Staten hebben daarnaast specifiek op het beleidsthema Arbeidsmarkt en Onderwijs gezocht naar een visie op de provinciale rol.
- 1 bedrijf kan (regionale) economie maken. Voorbeeld is de positionering van maakindustrie in de strategie van de AEB vanuit IJmond (Tatasteel) en de komst en investering van datacenters naar Middenmeer. Vooraf viel deze laatste categorie niet in de clusterbenadering van de regio.
- Het is niet gelukt de Floriade 2022 en Olympische Spelen 2028 naar Noord-Holland te halen, als katalysatoren voor internationale aandacht ten behoeve van toerisme en innovatie.

Ondanks bovenstaande tegenwind zijn aanzienlijke prestaties geleverd, wat goed gedaan?

- Meer dan 90% van activiteiten is gerealiseerd en ca. 95% van beschikbare budget is benut.
- AEB, Techniekraad en Leisureboard opgericht, 1e twee operationeel: vraag van bedrijven centraal.
- Sciencepark Amsterdam ondersteund met bestuurlijk commitment en symbolische bijdrage.
- 1459,7 ha. bedrijventerreinen (duurzaam) geherstructureerd, ruimte winst beperkt.
- Werkgelegenheidsgroei Schiphol als enige boven verwachting gerealiseerd.
- Op basis van gefaciliteerde regionale onderwijsvisie zijn 5 subsidieverzoeken van campussen gehonoreerd gekregen bij het landelijke MBO-Regionaal Investerings Fonds (RIF).
- 1,4 miljoen m² kantooroppervlakte is in de periode 2005-2013 aan de markt onttrokken. Plabeka afspraken tot aan 2020 overtreffen eerdere afspraken met 0,9 miljoen te onttrekken m².
- Ruim 2400 MKB-ers met advies en kansenkanon kunnen bereiken.
- Een NZKG-visie 2040 met alle belanghebbenden kunnen vaststellen op basis van doelstelling: vergroten concurrentievermogen van de regio.
- Faciliteren van regionale visie op de ruimtelijke inpassing van toeristische belangen, met als uitdaging deze toe te passen en in te passen in andere (RO) visies.
- Noord-Holland-Noord gepromoot als merk Van Hollandse Bodem.

Wat kan de provincie beter (gaan) doen?

Algemene aandachtspunten voor herijken economisch beleid:

- Van een focus op verbeteren van internationale concurrentiepositie naar een focus op groei van welvaart voor alle inwoners van Noord-Holland.
- Duidelijkheid over provinciale rol en (inhoudelijke) ambities in de onderkende economische regio's en in afstemming met rollen, verantwoordelijkheden en ambities van anderen in die regio (visievorming en verwachtingenmanagement).
- Sturen op inzicht en beïnvloeding van werkingsmechanismen in het beleidsveld en minder sturen op (ver) vooruit geplande beleidsactiviteiten en resultaten.
- Meer oog voor en aansturen op (afmaken) economische structuurversterking in beleid van o.a. (watergebonden) Werklocaties, Recreatie en Toerisme, digitale infrastructuur, Arbeidsmarkt en Onderwijs. Starten met een analyse waar toekomstige economische groei is te verwachten en vandaar uit zoeken naar een andere verhoudingen in de inzet van zowel financiële middelen en vooral menskracht op Werklocaties, Kenniseconomie, Innovatie en Arbeidsmarkt en Onderwijs.
- Werk mee met (economische)ontwikkelingen en eerder gemaakte keuzes in investeringen.
- Meer helderheid over de status van de Economische Agenda.

Specifieke aandachtspunten voor nieuw economische beleid

Geraadpleegde economische experts geven aan⁶:

- Zowel voor vestiging van nieuwe bedrijven, als trekken van bezoekers is meer effect te verwachten van investeringen in aantrekkelijkheidsfactoren als cultureel erfgoed, monumentenzorg, ruimtelijke kwaliteit en bereikbaarheid in plaats van de huidige bijdragen aan bijvoorbeeld reductie van kosten voor bedrijven, rechtstreeks of via gemeenten.
- De uitvoeringsinstrumenten minder generiek in te richten en meer specifiek te richten op (afmaken van) de beoogde economische hoofdstructuren.
- Verdiepen van onderliggende analyse van regionale actoren en factoren, welke nodig zijn voor een veerkrachtige en duurzame regionale economie inclusief arbeidsmarkt.
- Meer inzicht uit vestigingswensen/behoefte van buitenlandse bedrijven te benutten in aanvulling op de analyse van behoeften van aanwezige bedrijven en export potentieel.
- (verdere) Focus op beperkt aantal ambities per agendaperiode: focus en massa.
- Kennis van gerealiseerde ontwikkelingen en (potentieel in) trends meer te benutten bij keuzes in beleidsvorming: meebewegen in plaats van tegen autonome ontwikkelingen in.
- Niet alle clusters willen blijven stimuleren, alleen die met voldoende massa en eigen financieringsmogelijkheden en aantoonbaar groeipotentieel en welke in aanvulling daarop ook een aanzienlijke bijdrage kan leveren aan maatschappelijke uitdagingen.
- Aansturen op flexibeler en meer op kwaliteit geconcentreerd planningsinstrumentarium voor werklocaties (terreinen en kantoren) om te scherper te kunnen reageren op actuele ontwikkelingen. Bijvoorbeeld door het overleg- en monitorinstrumentarium aan te vullen met een strengere juridische terugvalpositie, als onvoldoende voortgang blijkt in het afstemmen van vraag en aanbod. Daarnaast uitgaan van voorzichtige economische groeiscenario's.

⁶ Expertsessie reflectie Economische Agenda 2012-2015, SEO, juli 2015 en Expertjudgement, Evaluatie subsidieregelingen Water als economische Drager, Decisio, november 2014.

Gesproken stakeholders geven mee:

- Meer samen instrumenten ontwikkelen en aansluiten op regionale behoeften: gemeenten (garanties) en bedrijven (beschikbaarheid laagdrempelige risicodragend kapitaal).
- Doorgaan met intensiveren in toegang tot andere overheden voor afstemming en ontwikkeling van beleidsmogelijkheden. Met name toegang rijk, waaronder met de ministeries van Economische Zaken, Infrastructuur en Milieu en Onderwijs en Wetenschappen, kan effectiever.
- Meer redeneren vanuit hoofddoelen van beleid naar de stuurvoorwaarden in activiteiten/instrumenten. Kenniseconomie en Innovatie was bijvoorbeeld geen sturingsthema in Techniekraad en Campusvorming vanuit de provincie.
- Vergroten bewustzijn dat de provincie, naast een relatief beperkte portemonnee, altijd zijn positie binnen het bestuurlijk bestel met zich meebrengt. Marginaliseer de eigen rol niet.

Wat niet meer doen als provincie?:

Op basis van interne en externe interviews kwam een beperkt aantal no-go's naar voren:

- Opnieuw zoveel papier wijden aan een Economische Agenda, inclusief veel containerbegrippen en vooraf lege beleidskoppelingen, waardoor focus verdwijnt.
- Onduidelijkheid over (Kenniseconomie) budgetten laten ontstaan. De doorwerking op het kennis- en innovatieklimaat van het korten van deze budgetten vanaf 2016 heeft, volgens experts en stakeholders, de MRA-regio vele malen op achterstand gezet. Niet omdat het budget werd gekort, maar vooral omdat de duidelijkheid voor bedrijven en kennisinstellingen verdween, dat alle bestuurslagen in de MRA open staan voor innovatieve ontwikkelingen en deze ook actief ondersteunen.

Conclusie aannemelijkheid effectiviteit van de Economische Agenda 2012-2015

Deze evaluatie moet antwoord geven op de vraag:

“Hoe is de kwaliteit van het beleidspresteren van de provincie Noord-Holland vanuit de economische agenda 2012-2015 te waarderen en wat kan worden gezegd over de doeltreffendheid van de beleidsactiviteiten in relatie tot (beoogde) maatschappelijke ontwikkelingen?”

Allereerst is te constateren dat alle belanghebbenden en sleutelfiguren, die voor de evaluatie zijn gesproken, de provincie een betrouwbare en constructieve partner vinden in het economisch domein. Ondanks dat de provincie zich gebonden weet aan financiële kaders en een afgebakende rol.

De Economische Agenda 2012-2015 zelf, biedt voldoende basis om de aannemelijkheid van de effectiviteit van het gevoerde beleid te kunnen beoordelen. De onderbouwing van de beleidsactiviteiten op basis van ervaring, onderzoek, veronderstelde werkingsmechanismen en beleidscontext leent zich daar goed voor.

Voorop staat dat de beoogde uitgaven grotendeels gerealiseerd zijn binnen de beoogde beleidskaders en in het verlengde daarvan zijn de vooraf geformuleerde activiteiten voor ca. 90% uitgevoerd. Daarmee is in ruime mate voldaan aan een voorwaarde voor effectief beleid: namelijk uitgevoerd beleid.

Gegeven het geformuleerde doel: “verbeteren van de internationale concurrentiepositie van Noord-Holland”, is maar ten dele aannemelijk te maken dat het gevoerde beleid ook optimaal is geweest. Weliswaar zijn de beleidsthema’s en gerealiseerde activiteiten in verband te brengen met het realiseren van randvoorwaarden ten behoeve van het bereiken van de hoofddoelstelling. Maar inzicht en gebruik van afwegingen van (internationale) bedrijven of groeiende exportbedrijven om voor Noord-Holland te (blijven) kiezen, zijn beperkt aanwezig en/of werken beperkt door in de beleidsthema’s. Daarnaast roepen de accenten tussen en binnen de beleidsthema’s bij economen enkele vraagtekens op over de doeltreffendheid van het beleid. Bijvoorbeeld:

- De grote inzet op beschikbaarheid van voldoende en waardevaste werklocaties.
- De voorraad werklocaties, de kwaliteit daarvan en de hoge groeiscenario’s als onderlegger voor toekomstige vraag. Weliswaar is het overleginstrumentarium voor afstemming van vraag en aanbod een schoolvoorbeeld, de vraag is of het resultaat voldoende scherp is in relatie tot marktontwikkelingen en alternatieve aanwendbaarheid van locaties.
- Meer effect voor de economie is te verwachten met slimme inzet op Kenniseconomie, Innovatie, Arbeidsmarkt en Onderwijs. Beleid zou meer kunnen en moeten aansluiten op de eigenheid ofwel het DNA van de regio’s en de mogelijkheden om tussen bedrijfssectoren verbanden te leggen op crossovers en uitwisselingsmogelijkheden van kennis en vaardigheden.
- De keuze voor inzet op de beleidsthema’s Toerisme en Watersport, maar ook de Land- en Tuinbouw, vraagt explicietere onderbouwing. Hier en daar lijkt de provinciale inzet tegen marktontwikkelingen in te gaan en een levelplayingfield te verstoren.
- Wat grotendeels ontbreekt op de beleidsthema’s, is een onderliggend zicht op de economische (hoofd)structuren die nodig zijn om Noord-Holland zich duurzaam te laten ontwikkelen. Afwezigheid van deze onderlegger maakt onder meer dat het instrumentarium van de provincie nu vaak generiek wordt ingezet, terwijl onderzoek uitwijst dat meer gerichte en integrale inzet van middelen meer doeltreffendheid op levert.

De huidige doelstelling brengt ook met zich mee dat achterliggende afwegingen, die wellicht relevanter zijn voor de inwoners van Noord-Holland, buiten beeld lijken te blijven. Voorbeeld is het investeren in bedrijventerreinen waar bedrijven rechtstreeks voordeel bij hebben of investeren in cultureel erfgoed, dat de provincie aantrekkelijk maakt voor zowel bedrijven, inwoners als toeristen.

De Economische Agenda geeft aan, dat er veel afhankelijkheden van factoren en actoren zijn rond de economie en provinciaal optreden daarbinnen. Wat gelukt is en ook op de langere termijn kan bijdragen aan de werking van het beleid, is dat de provincie wordt gezien als een toegankelijke en constructieve partij in het economisch domein. Andere partijen verwachten wel meer van gezamenlijke instrumentontwikkeling, intensivering van toegang tot het rijk en europa en missen nu een visie van de provincie op de eigen rol, rollen en verwachtingen van partijen in de regionale economie en op een beoogde bovenlokale inhoud. Ze roepen de provincie op haar rol als middenbestuur in de regionale economie niet te marginaliseren.

Geconcludeerd kan worden dat de provincie met deze Economische Agenda meebewogen en gewerkt heeft aan de verdere ontwikkeling van de regionale economieën van Noord-Holland. Waar experts spreken van enige tegenwerking, i.c. ruimte voor wonen, werken en vrije tijd in het zuiden van de provincie, zijn dat keuzes uit het verleden, waar nu zo goed mogelijk mee lijkt te worden omgegaan. Experts en stakeholders geven aan dat aandacht nodig blijft voor het voorkomen van kapitaalvernietiging vanuit die eerdere keuzes. Maar, daarbij ook de ogen niet te sluiten voor het enorme economische potentieel aan nieuwe -vaak hoger opgeleide- inwoners dat de komende 20 jaar op het zuiden van de provincie afkomt. Zij vragen ruimte voor kwalitatief goed wonen in een aantrekkelijke en goed bereikbare leefomgeving. Investeren in ruimte voor die mensen en in die

factoren is mede van invloed op de aantrekkelijkheid van Noord-Holland als vestgingsplaats voor nieuwe bedrijven van binnen en buiten Nederland. Maar belangrijker nog, door dit potentieel letterlijk de ruimte te bieden, is ook ruimte voor verdere groei van de welvaartsontwikkeling binnen bereik.

Aanbevelingsrichtingen:

In algemene zin dringen zich uit de evaluatie een aantal afwegingen op, die toekomstig economisch beleid van de provincie kan verbeteren:

- Van focus op internationale concurrentiepositie van bedrijven naar welvaart voor inwoners.
- Van reactief naar meer actief.
- Van overleg naar (soms ook) meer verordenen.
- Van generiek naar meer specifiek.
- Van sectoraal naar meer regionaal (verbinden).
- Van ingaan tegen trends naar meebewegen met ontwikkeling.
- Van planmatig resultaat naar meer flexibiliteit binnen strategische kaders met focus op effect(doelstellingen), mechanismen en rollen.

Meer specifiek gemaakt zijn de aanbevelingsrichtingen:

1. Wees explicieter en concreter op de strategische doelstellingen van het beleid.
 - Maak relevante factoren en actoren die hierop van invloed zijn transparant.
 - Geef aan op basis van welke veronderstelde werkingsmechanismen een bijdrage aan het strategisch doel wordt verwacht.

2. Focus op een beperkt aantal strategische doelstellingen,
 - Expliciteer zo veel mogelijk de (voor de regio) beoogde economische structuur
 - Analyseer per regio de eigenheid van bedrijfssectoren en de arbeidsmarkt (DNA) en sluit hierop aan met het beleid.
 - Geef daarbij per regio een visie op de eigen rol en die van anderen in het economische domein.
 - Onderbouw keuze voor thema's en sectoren dusdanig dat de grootste bijdrage aan een duurzame economische ontwikkeling aannemelijk is te maken.

3. Maak de operationele uitvoering en daarbij behorende operationele doelstellingen van het beleid flexibeler in afstemming op de dynamiek van de economie.
 - Maak helder met welke –bij voorkeur beperkt aantal bestaande (overleg)structuren- analyse van beleidsinzet, afstemming en besluitvorming plaatsvindt.
 - Ontwikkel activiteiten waar mogelijk in samenwerking met belanghebbenden.
 - Toets periodiek de structuren op toegankelijkheid voor nieuwe partijen en mogelijkheden om onafhankelijke kennis in te brengen.
 - Plan activiteiten hooguit twee jaar voor uit.

INLEIDING: AANLEIDING, VRAAGSTELLING EN AANPAK

AANLEIDING ONDERZOEK EN CONTEXT ECONOMISCH BELEID

Tot evaluatie van het lopende beleid is besloten en aangekondigd bij oplevering van de Economische Agenda 2012-2015. Om vroegtijdig lessen paraat te hebben voor eventuele herijking van het economisch beleid is voor de zomer 2015 gestart met een evaluatieproces. Kort voor het opstellen van de huidige Agenda benadrukte onderzoek van de Randstedelijke Rekenkamer het belang van een goede beleidsonderbouwing door nadere concretisering van doelen en beleidsresultaten en het aannemelijk maken van de veronderstelde beleidsmechanismen.²

De directe invloed van de provincie op de (regionale) economie is beperkt, zo schrijven achtereenvolgende Economische Agenda's van de provincie Noord-Holland. Met die wetenschap hebben Provinciale Staten ook ingestemd met de Economische Agenda 2012-2015, waarin vooral ingezet is op bijdragen aan goede randvoorwaarden voor een (internationale) concurrentiepositie. Gelijktijdig is in deze periode de kern- en autonome taak van de provincie in het (ruimtelijk) economisch beleid interprovinciaal verder uitgekristalliseerd met Kompas2020. Regionaal economisch beleid is een duidelijke provinciale kerntaak, inclusief een aansluiting van arbeidsmarkt en onderwijs. De precieze inhoud blijft ruimte voor bestuurlijke afwegingen bieden.

Doel en hoofdvraag van de evaluatie

Uiteindelijk doel is het kunnen verantwoorden en leren van de provinciale inzet op de beperkt aanwezige wettelijke taak als de autonoom ondernomen activiteiten uit de Economische Agenda 2012-2015. De evaluatie moet antwoord geven op:

Hoe is de kwaliteit van het beleidspresteren van de provincie Noord-Holland in de periode 2012-2015 te waarderen en wat kan worden gezegd over de doeltreffendheid van de beleidsactiviteiten in relatie tot (beoogde) maatschappelijke ontwikkelingen.

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen meegegeven:

1. Zijn de voorgenomen activiteiten en uitgaven uit de Economische Agenda gerealiseerd? Zo nee, wat zijn hiervoor de redenen.
2. Welke (autonome) trends en ontwikkelingen in de (regionale) economie, beroeps- en bedrijfssamenstelling van Noord- Holland zijn waar te nemen?
3. Zijn de veronderstellingen en keuze in beleidsformulering nog actueel (o.a. juiste doelen, inzet)?
4. Is aannemelijk te maken dat de gerealiseerde activiteiten optimaal hebben bij gedragen aan de doelen (juist en kwalitatief goed)?
5. Wat vinden (relevante) externe partijen van de provinciale inzet op de te onderscheiden thema's?

Aanpak onderzoek op hoofdlijnen

De huidige Economische Agenda is mede op basis van aanbevelingen van de Randstedelijke Rekenkamer uit 2011 gefocust op haalbare output van de provinciale inzet op (regionale)economie. Dit is zo concreet mogelijk gemaakt binnen de invloedssfeer van de provincie. Mede hierdoor spelen de achterliggende maatschappelijke doelen in de sturing van beleid een beperkte rol. De evaluatieaanpak borduurt voort op de eerder opgestelde voortgangsrapportages wat betreft de resultaten. Vervolgens zijn per beleidsthema inzichten en analyse van de veronderstelde mechanismen en (door)werking van het gevoerde beleid afgeleid uit de agenda zelf en geconfronteerd met kennis over deze mechanismen vanuit onderzoeksliteratuur, specifiek evaluatieonderzoek, interviews met stakeholders en reflectie op de keuze en werking van het beleid door economische experts. Door te focussen op actualiteit van doelen en middelen en het doorgronden van de werkingsmechanismen in het beleidsdomein moet minimaal aannemelijk kunnen worden gemaakt of de gerealiseerde output bijdraagt aan de kwalitatief geformuleerde maatschappelijke effecten (outcome).

2. Provinciaal Economisch Beleid, onderbouwing en evaluatie, Randstedelijke Rekenkamer, januari 2011.

Voor de waardering van de provinciale rol in het economisch domein is gebruik gemaakt van interviews met sleutelfiguren en stakeholders aangevuld met recent eerder onderzoek op specifieke onderwerpen uit de Economische Agenda. Men is steeds gevraagd wat de provincie de afgelopen jaren goed heeft gedaan, wat ze beter kan doen en wat ze niet (meer) moet doen. Om enig gevoel te houden voor de uiteindelijke economische effecten die zijn opgetreden is statistisch materiaal van o.a. CBS, NH-in Cijfers over de afgelopen jaren opgenomen.

De evaluatie is ook begrensd. Zo is niet gekeken naar de effectiviteit van het beleid in de Landbouwagonderzoek, tenzij het de netwerken en innovatieaanpak voor de sector betreft. Voor de werking van instrumenten als de HIRB, Water als Economische Drager en Detailhandelsbeleid worden recente evaluatieonderzoeken benut. De samenwerking Noord-Holland-Noord in het Ontwikkelingsbedrijf (ONHN) is niet betrokken in deze evaluatie. Hiervoor zal eind 2015 een eerder afgesproken evaluatie van het convenant ONHN van start gaan. Ook buiten de reikwijdte van de Economische Agenda, maar vaak aangehaald in de externe gesprekken, zijn de Energyboard en het Participatiefonds Duurzame Economie. Naar beiden loopt op dit moment nog een apart evaluatief onderzoek.

ACTIVITEITEN EN UITGAVEN 2012-2015

Onderzoeksvraag en aanpak:

1. *Zijn de voorgenomen activiteiten en uitgaven uit de Economische Agenda gerealiseerd? Zo nee, wat zijn hiervoor de redenen.*

Provinciale Staten zijn de afgelopen Agendaperiode halfjaarlijks met voortgangsrapportage op de hoogte gehouden over de realisatie van de voorgenomen activiteiten. De evaluatie kan zich daardoor beperken tot een overzicht van het aantal wel en niet gerealiseerde en gefinancierde activiteiten. Voor inzicht in de financiering van activiteiten en uitputting van de budgetten is, in aanvulling op de voortgangsrapportages, gebruikt gemaakt van het financieel-administratieve systeem van de provincie en de daarop gebaseerde bedrijfsvoeringrapportages.

1.1. HOEVEEL VAN DE VOORGENOMEN UITGAVEN ZIJN GEREALISEERD?

1.1.1. WELKE BUDGETTEN WAREN BIJ DE START VAN DE AGENDA BESCHIKBAAR EN ZIJN GEREALISEERD?

Tabel 1. Financiën 2012-2015 Gerealiseerde uitgaven

	Financiën 2012-2015	Gerealiseerde uitgaven
Beleidsthema		
Kenniseconomie en innovatie	7.600.000	7.836.000
Werklocaties/regionale economie	14.880.000	20.147.000
Arbeidsmarkt en onderwijs	1.300.000	865.000
Toerisme	6.600.000	6.300.000
Ondersteunend beleid	10.968.800	10.300.000
Totaal gereserveerd voor agendaperiode	41.362.800	45.448.000

1.1.2. WAT ZIJN DE WIJZIGINGEN IN DE GEREALISEERDE BUDGETTEN EIND 2015

- Allereerst is te constateren dat door een andere ordening van beleidsdoelen de budgetindeling in de Economische Agenda niet 1 op 1 terug te vinden is in de provinciale programmabegroting.
- Het merendeel van de mutaties in de agendaperiode is technisch van aard en over de gehele periode budgetneutraal, behalve de toevoegingen vanuit de economische impuls pakketten.
- Voor werklocaties, specifiek voor de HIRB, Visserij- en NAM-kade, hebben Impulspakket Duurzame Economie en de begroting 2014, bijna 5,8 miljoen aan positieve mutaties opgeleverd.
- Discussie over de reikwijdte van de kerntaak Regionale Economie ligt aan de basis van de mutatie van € 435.000 op het budget van Arbeidsmarkt en Onderwijs.
- Voor Toerisme en Recreatie is specifiek voor de subsidieregeling Water als Economische Drager, bij Coalitieakkoord 2011-2015 al € 3.500.000 extra beschikbaar gesteld vanuit reserves en later is hieraan € 1 miljoen toegevoegd met Impulspakket Duurzame Economie.
- Kort na de start van de Economische Agenda was de economische situatie aanleiding voor Gedeputeerde Staten over te gaan tot versnelde uitgave van in latere jaren begrote beleidsmiddelen: UitvoeringVersnellingActies (UVA2012). Vervolgens is in 2013 en 2014 door Gedeputeerde Staten invulling gegeven aan prioritering van vrijvallende middelen voor extra impuls pakketten vanuit Provinciale Staten.³

3. PS 496773/469778, Bijdrage naar vermogen! Tussenrapportage Uitvoering VersnellingsActies en Duurzame Economie, provincie Noord-Holland, 2014.

1.1.3 VAN WELKE BUDGETONTWIKKELING IS SPRAKE VANAF 2015?⁴

Tabel 3.

Beleidsthema	2015	2016	2017	2018	2019
Kenniseconomie en innovatie	1.963.000	1.483.000	0	0	0
Regionale economie	2.325.000	2.325.000	2.325.000	2.325.000	2.325.000
Werklocaties (=HIRB)	3.625.000	3.500.000	3.500.000	3.500.000	3.500.000
Toerisme	401.000	401.000	0	0	0
Internationale marketing en acquisitie	273.000	175.000	100.000	100.000	100.000
Landbouw en visserij (incl. 126.000 POP)	1.091.000	989.000	989.000	989.000	389.000
Arbeidsmarkt en Onderwijs	203.000	997.000	741.000	236.000	426.000
Havencomplexen	3.609.000	1.937.000	1.712.000	493.000	1.652.000

Voor Landbouw en Visserij is bij Zomernota in 2015 eenmalig € 203.000 extra toegevoegd.

Vanuit het Coalitieakkoord 2015-2018 zijn ook nog middelen beschikbaar gesteld voor:

- Onderzoek met betrekking tot glasvezel € 600.000
- De verkenning en eventuele instelling van een Duurzaam Innovatiefonds € 10 mln.
- De verkenning en eventuele instelling van een MKB Innovatiefonds € 8 mln.
- Voor Water als Economische Drager (WED), onderdeel Waterrecreatie € 4 mln.

1.2 HOEVEEL VAN DE VOorgenomen ACTIVITEITEN 2012 2015 ZIJN GEREALISEERD?

1.2.1. HOEVEEL ACTIVITEITEN ZIJN VOORAF BENOEMD

- Provinciale Staten hebben met de voortgangrapportages Economische Agenda al eerder vast kunnen vaststellen, dat het merendeel van de voorgenomen activiteiten uit de agenda zijn gerealiseerd. Overall is ca. 90% van het voorgenomen beleid tot uitvoering gekomen. Zie bijlage 2 voor een overzicht per beleidsthema van de voorgenomen en gerealiseerde activiteiten.
- Tijdens de uitvoering van de agenda heeft in 2013 voor het thema Arbeidsmarkt en Onderwijs nog een nadere discussie met Provinciale Staten plaatsgevonden over de taakopvatting.⁵ Op basis hiervan is een koppeling van het thema aan Kenniseconomie en Innovatie aangebracht en de focus gelegd op Techniek. De Herijkingsnota richt de provinciale inzet op aansluiting op het Techniekpact met het Rijk, het oprichten van een Techniekrad en het stimuleren van campusvorming in het MBO. Deze activiteiten zijn meegenomen in het scoren van gerealiseerde activiteiten na 4 jaar Economische Agenda.

1.2.2. WELKE ACTIVITEITEN ZIJN NIET OF TEN DELE GEREALISEERD?

- In alle regio's zijn Regionale Economische Overleggen (REO) gerealiseerd, maar de regionale ambities en benutting van het overleg dat verder gaat dan informatie-uitwisseling is niet overal van gelijke aard. Specifiek voor de MRA en de rol die de diverse REO's daar kunnen vervullen is nadere gedachtevorming nodig.
- Het ontwikkelen van een MKB-financieringsvoorziening
- Volledig kunnen uitputten van de subsidieregeling Water als Economische Drager:
 - Een aantal projecten uit onderdeel Watertoerisme en Watersport heeft niet kunnen starten.
 - Projectaanvragen voor onderdeel Watergebonden Bedrijvigheid bleven achter.

4. Kaderbrief 2016 en Coalitieakkoord 2015-2018

5. PS160762/160764, herijkingsnotitie Arbeidsmarkt en Onderwijs, Provincie Noord-Holland, 2013.

1.2.3. WAT ZIJN DE BELANGRIJKSTE VERKLARINGEN VOOR NIET REALISEREN?

- Er ontbrak een integrale en samenhangende visie en aanpak op (structuur)versterking van de regionale economie op basis waarvan derden hun initiatieven pro-actief kunnen voorbereiden;
- Voor de uitvoering van projecten is de provincie vaak afhankelijk van de ontvankelijkheid en timing van derden in hun subsidieaanvraag en (startklare) uitvoeringsmogelijkheden.
- Laat betrekken van mogelijke partners (triple helix) in het veld bij het vormen en inrichten van een gezamenlijke interventie.

1.3 WAT ZEGGEN UITGAVEN EN RESULTATEN OVER DE DOELTREFFENDHEID VAN BELEID?

De beoogde uitgaven met de Economische Agenda 2012-2015 zijn grotendeels gerealiseerd binnen de beoogde beleidskaders en thema's. In het verlengde daarvan zijn de vooraf geformuleerde activiteiten voor ca. 90% uitgevoerd. Daarmee is in ruime mate voldaan aan een eerste voorwaarde voor effectief beleid, namelijk uitgevoerd beleid.

ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN EN TRENDS IN DE PERIODE 2012-2015

Onderzoeksvraag en aanpak

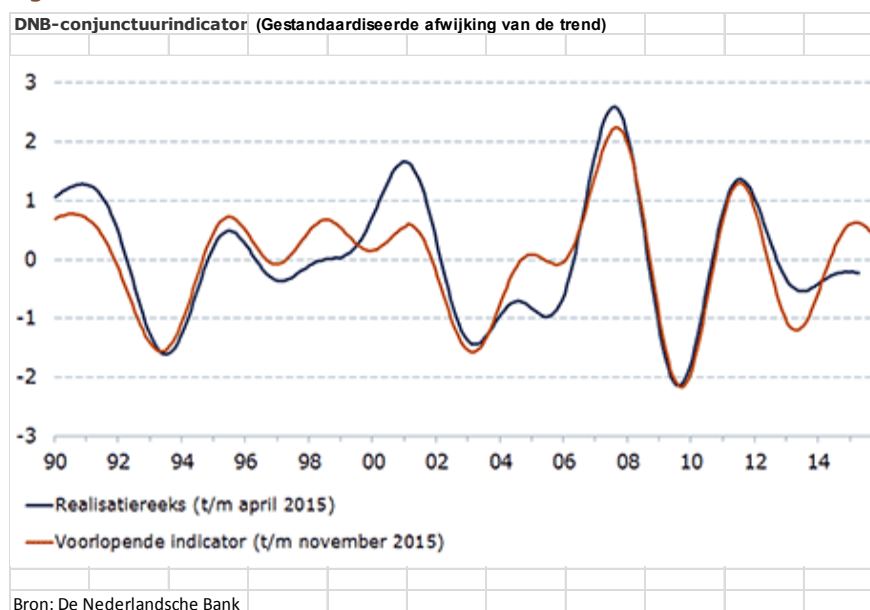
2. Welke (autonome) trends en ontwikkelingen in beroeps- en bedrijfssamenstelling van de NH-economie zijn waar te nemen?

De Economische Agenda 2012-2015 startte vanuit een bepaald economisch klimaat, dat aan de hand van een aantal kerncijfers rond economische groei, werkgelegenheid, sectorale samenstelling ontwikkelingen rond bedrijventerreinen en innovatie was gepresenteerd. Voor de evaluatie zijn in ieder geval dezelfde kerncijfers en ontwikkelingen opnieuw in kaart gebracht en afgezet tegen de eerder veronderstelde ontwikkelingen en trends.

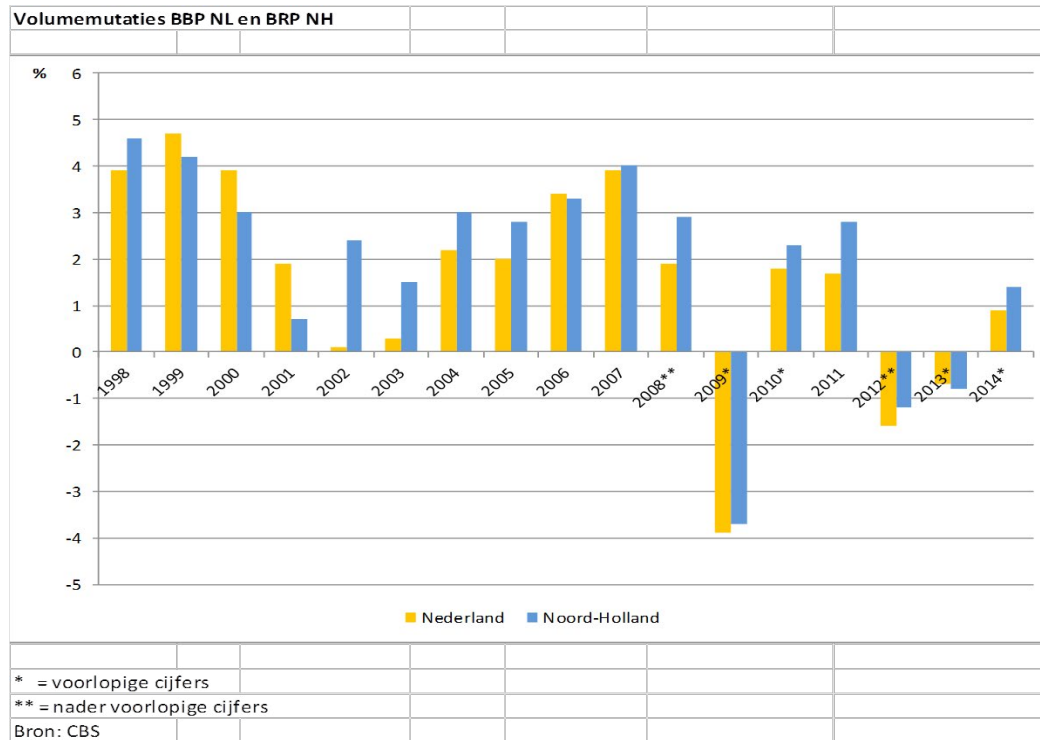
2.1 HOE HEEFT DE ECONOMISCHE GROEI ZICH ONTWIKKELT VANAF 2012?

Kort na de start van de Economische Agenda kende de economie een tweede dip waar een stijgende lijn was verwacht. Zie figuur A. De uiteindelijke start van de groei van de economie vond plaats halverwege 2014. Voor Noord-Holland is over de gehele periode afwijkend geweest van de ontwikkeling van het Nederlands gemiddelde: de krimp was beperkter en de groei groter (figuur B). Ten opzichte van de gemiddelde Europese groei heeft zowel Nederland, als Noord-Holland, de groep van economische koplopers moeten verlaten.⁶ De afhankelijkheid in de economie van dienstverlening en internationale handelstromen speelde de Noord-Hollandse economie parten. Nu de economie aantrekt – en hervormingen op de woon- en arbeidsmarkt landelijk zijn doorgevoerd – klimt Nederland weer richting Europese kopgroep met Noord-Holland (noordvleugel) voorop.

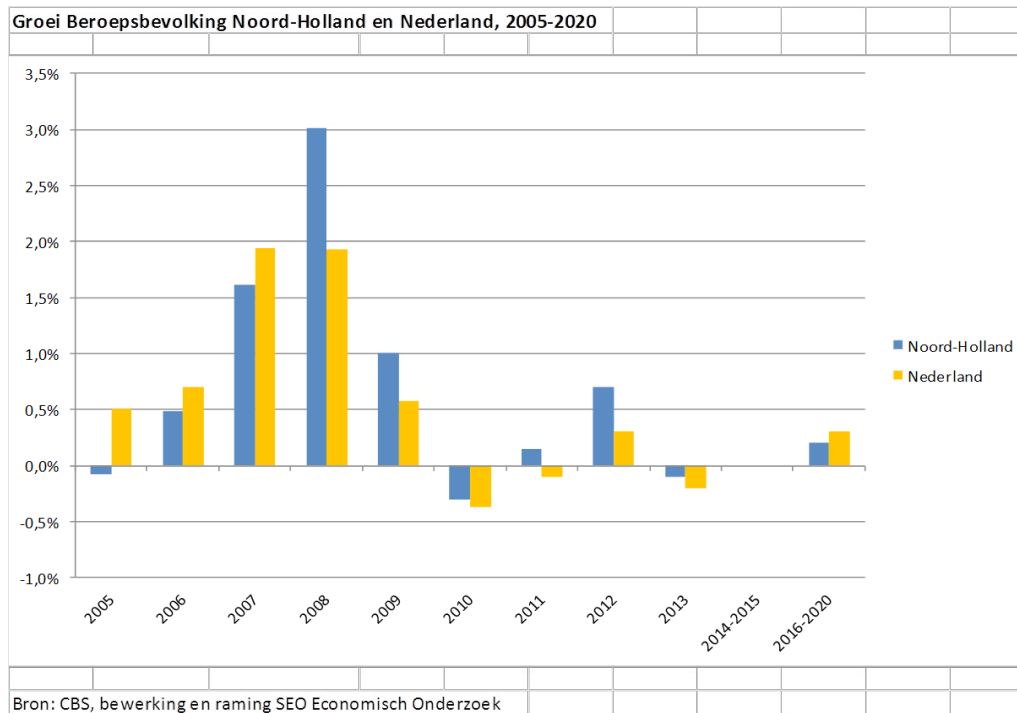
Figuur A:

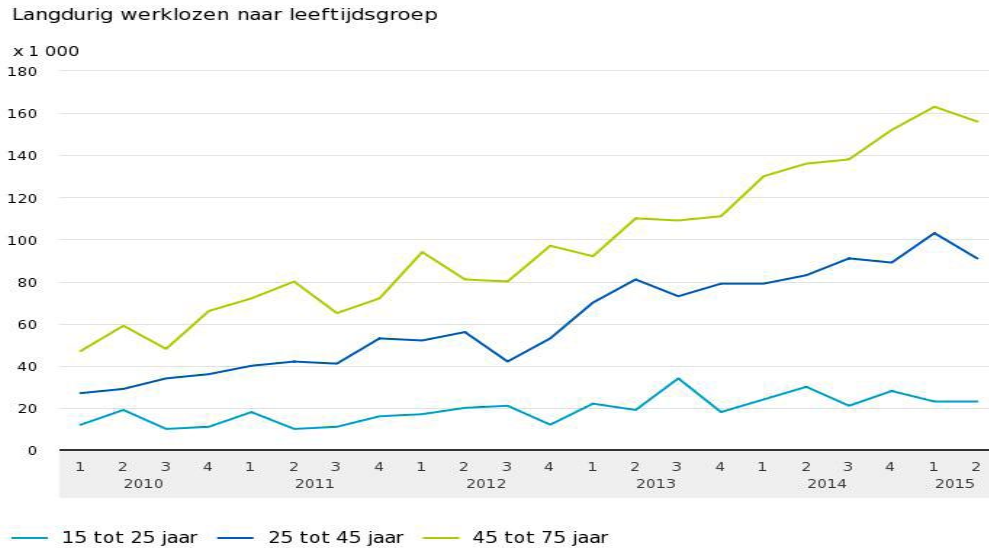

⁶ Eurostat BBP ontwikkeling 2005-2014, 24-09-2015.

Figuur B:

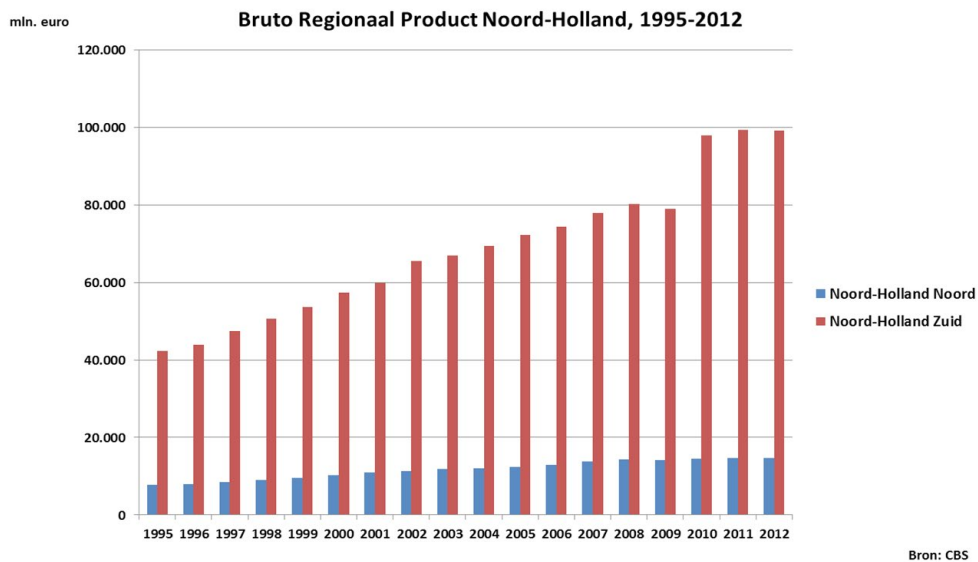
De beroepsbevolking blijft tot aan 2020 groeien in Noord-Holland. Door de relatief jonge bevolkingsopbouw in het zuiden van de provincie en de binnenlandse migratiestromen kent Noord-Holland daar een grotere groei van de beroepsbevolking dan het landelijk verwachte groeicijfer. Bij de start van de Agenda werd nog een eerdere daling van de beroepsbevolking verondersteld.

Figuur C:

Figuur D:

 Bron: CBS

Figuur D betreft actuele landelijke cijfers. Dergelijke cijfers voor Noord-Holland komen met enige vertraging beschikbaar. Qua ontwikkeling loopt Noord-Holland op dit vlak in de pas met landelijke trends. Opbouw van de beroepsbevolking in Noord-Holland laat zien dat de huidige groep 45+ een groot aandeel heeft⁷. Al meerdere decennia concentreert de economie zich in het zuiden van de provincie t.o.v. het noorden. Deze trend heeft zich ook in de afgelopen agendaperiode voortgezet, zie figuur E. In 2012 ontstond 87% van het bruto regionaal product in het zuiden van de provincie.⁸

Figuur E:

⁷ PS 511173-511184, Bouwstenen voor de aanpak van de mismatch op de arbeidsmarkt, provincie Noord-Holland, maart 2015.

⁸ De trendbreuk 2009-2010 is veroorzaakt door hanteren van een nieuwe definitie door het CBS. Hierin heeft ook de informele economie een ruimere plek heeft gekregen.

2.2 WAT ZIJN DE ONTWIKKELINGEN IN OMVANG VAN DE BEDRIJFSSECTOREN GEWEEST?

In figuur F en G zijn voor de jaren 2000 en 2012 de ontwikkelingen in toegevoegde waarde en werkgelegenheid per bedrijfssector weergegeven. Ook als wordt gekeken naar de tussenliggende jaren, toen de economische ontwikkelingen piekte, tekenen zich sectorale en regionale trends af. Zie bijlage 4 voor een nadere uitsplitsing naar regio.

Groei en krimp van economische sectoren: steeds meer van maken naar diensten en consumptie.

De drie grootste sectoren in Noord-Holland zijn de *groot- en detailhandel*, *zorg en advies & onderzoek*;

In absolute zin heeft de sector *advies & onderzoek*, binnen dienstverlening, de sterkste groei door gemaakt;

In relatieve zin is de sector *vrije tijd* de sterkste groeier;

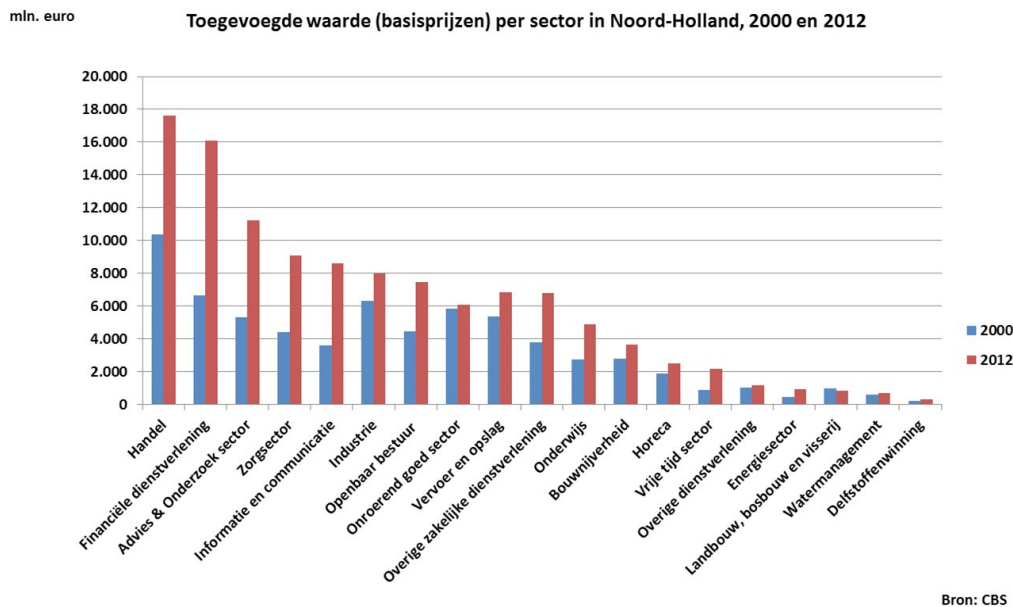
De werkgelegenheid in de sector *industrie* neemt in absolute zin het hardst af. Daarbij neemt ook het aandeel van de industrie in de Noord-Hollandse economie af, de toegevoegde waarde van de sector groeit nog wel;

Relatief gezien is de agrarische sector het meest sterk gekrompen;

In alle regio's is sprake van een afnemende groei in *landbouw, bosbouw/visserij* en *industrie*;

Handel/horeca en *zakelijke dienstverlening* zijn in alle regio's stabiele groeisectoren.

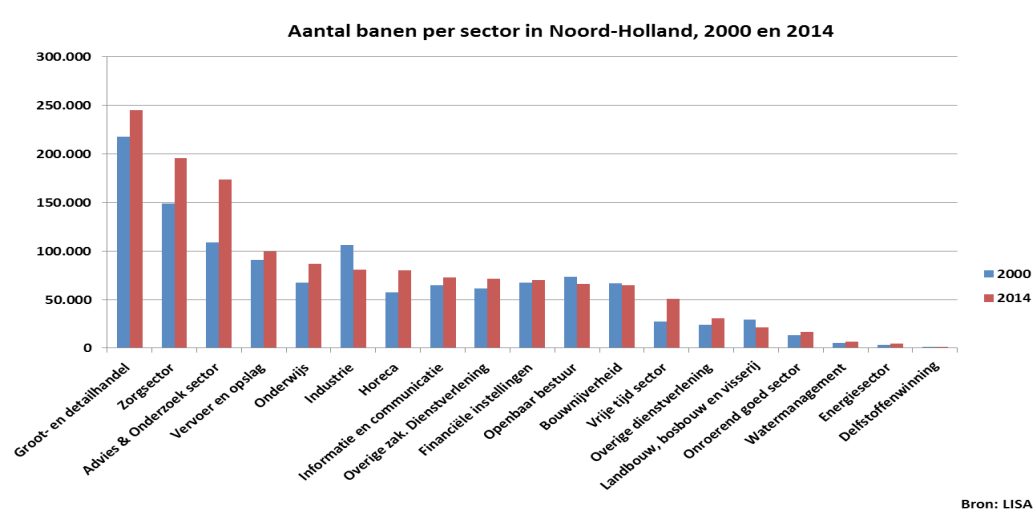
Figuur F:

De werkgelegenheid neemt langjarig af in de sectoren: *landbouw, bosbouw/visserij* (m.n. Haarlem e.o. en Gooi & Vechtstreek), *industrie* (m.n. Zaanstreek en Groot Amsterdam) en *Overheid/onderwijs* (m.n. de Kop en Gooi & Vechtstreek).

Provincie breed zijn *handel, horeca, zakelijke dienstverlening* en *zorg* groeisectoren, waarvan alleen zorg onder het landelijke groeiaandeel ligt.

Figuur G:

Ontwikkeling sectoren MRA: meer concurreren op kennis

De Metropoolregio had tussen 1995-2008 met een aantal specialistische sectoren een meer dan gemiddelde economische ontwikkeling ten opzichte van de rest van Nederland. De crisisjaren hebben zorg gedragen voor een nivellering van de spreiding van de economische groei over de sectoren. De dominante sectoren Zakelijke en Financiële diensten, Groothandel en Informatie en Communicatie zijn weliswaar dominant gebleven, maar groeiden minder snel dan voorheen. De crisis lijkt in deze sectoren ook langer door te werken. Kleinere (specialistische) sectoren als detailhandel en horeca hebben zowel hun specialisatiegraad als aandeel in de MRA-economie juist zien groeien. Daarnaast is ook in de MRA-regio sprake van een duidelijke trend in afnemende groei in toegevoegde waarde en dalende werkgelegenheid in sectoren als industrie, bouw en landbouw. Ook de positionering van transport en logistiek bedrijven in het gebied verandert door de prijsconcurrentie met andere regio's. De vraag ligt voor of sprake is van enkel crisiseffecten of dat een meer algemene trendbreuk in samenstelling van de MRA-economie aan de orde is. Duidelijk is wel dat de uitdaging in relatie tot een mondiale concurrentiepositie voor de regio op de middellange termijn ligt op het vlak de ontwikkeling van kennisintensieve sectoren.⁹

Sinds 2014 stelt de Techniekraad NH voor het grondgebied van de provincie een visie op de technische arbeidsmarkt op. De kwantitatieve tekorten voor de gehele techniek zijn relatief klein: ca. 750-1100 instromers per jaar. In de provincie Noord-Holland bestaat echter een groot tekort aan gediplomeerden met een MBO-opleiding in vooral de installatie-, elektro- en metaaltechniek en de bouw en infra. Maar er zijn ook grote tekorten aan gediplomeerden met specifieke opleidingen in de transport en logistiek, gezondheidstechniek en scheepvaart.¹⁰

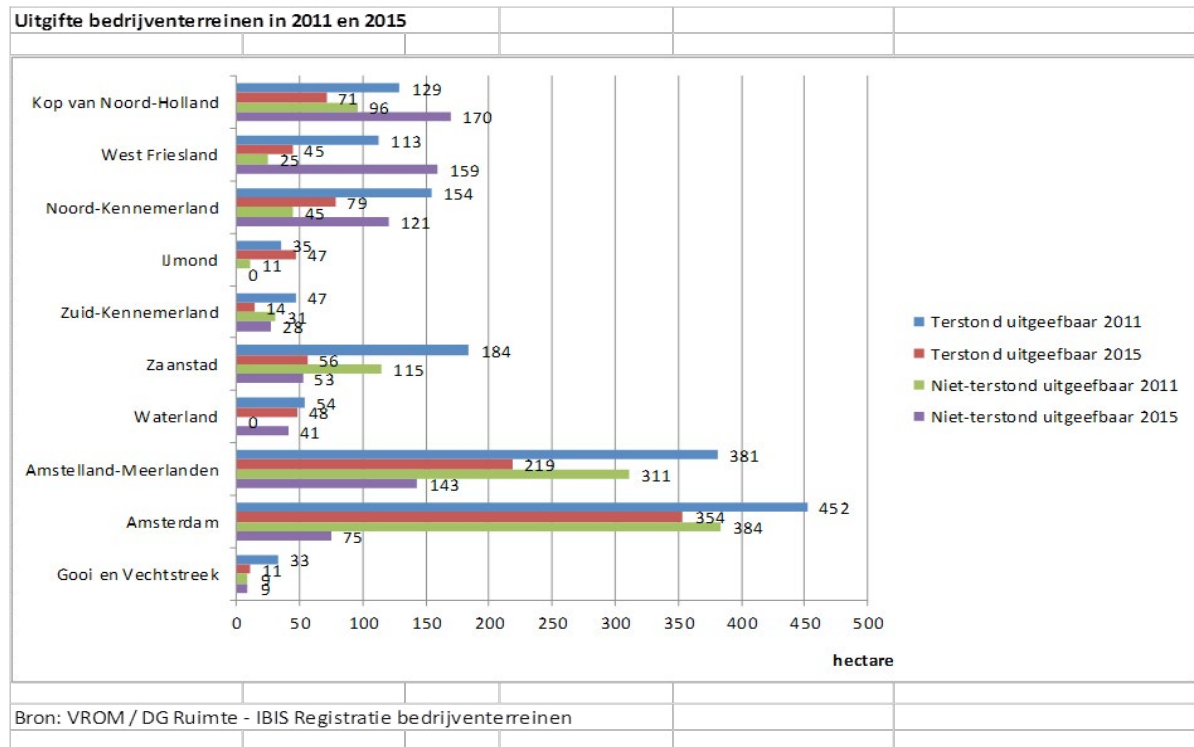
2.3 HOE IS DE UITGIFTE VAN BEDRIJVENTERREINEN VERLOPEN TUSSEN 20012-2015?

Tussen 2011 en 2015 heeft in de hele provincie een daling van de terstond uitgifbare bedrijventerreinen plaatsgevonden. In Noord-Holland Noord is de voorraad werklocaties waar nog oplever/ontwikkelactiviteiten nodig zijn toegenomen (niet terstond uitgifbaar). In Noord-Holland Zuid is ook sprake van een afname van de voorraad nog op te leveren/ontwikkelen werklocaties.

⁹ Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam 2015, PRES, Amsterdam, 2015.

¹⁰ De technische arbeidsmarkt in Noord-Holland: cijfers 2015, Techniekraad NH, augustus 2015.

Figuur H:

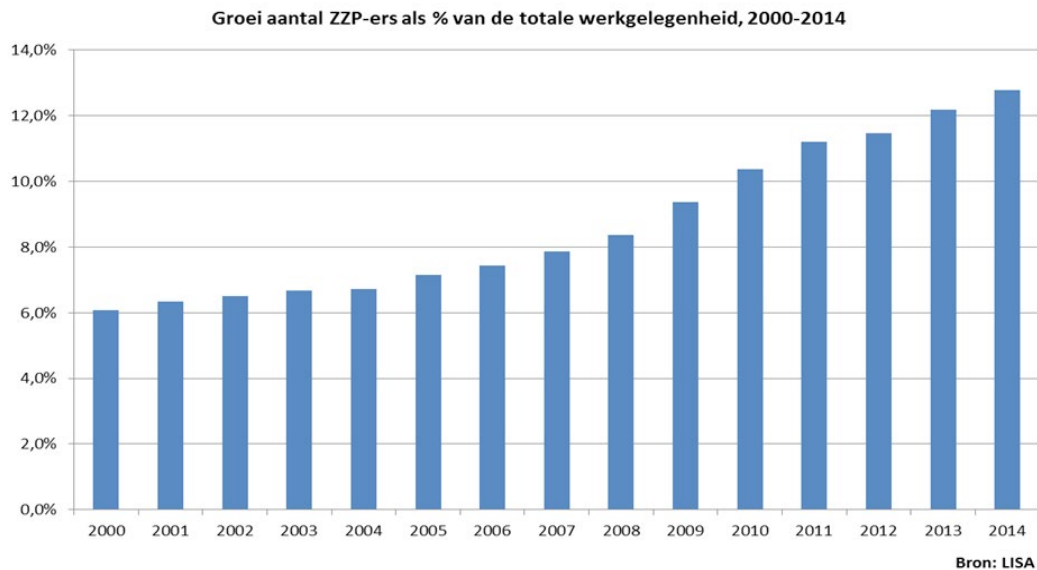
Daling in daadwerkelijk uitgegeven bedrijventereinkavels 2010-2015

Op basis van de bedrijvenmonitor van de Provincie is 1459,7 ha is tussen 2012-2014 geherstructureerd. De Plabekamonitor 2014-2015 constateert verdere afname van werkgelegenheid op traditionele werklocaties. Met name in Amsterdam is de stijging en aandeel van werkgelegenheid buiten de traditionele locaties het sterkst en de trend lijkt zich te versnellen.

COROP-gebieden: Totaal Uitgegeven vorig jaar netto [hectare]		Kop van Noord- Holland	Alkmaar en omgeving	IJmond	Agglo- meratie Haarlem	Zaan- streek	Groot- Amsterdam	Het Gooi en Vecht- streek	Provincie Noord- Holland
	2009	12	3	0	1	2	42	1	61
	2010	12	1	0	0	0	41	0	54
	2011	8	4	2	0	0	9	2	25
	2012	1	1	1	2	0	8	0	13
	2013	-	-	-	-	-	-	-	-

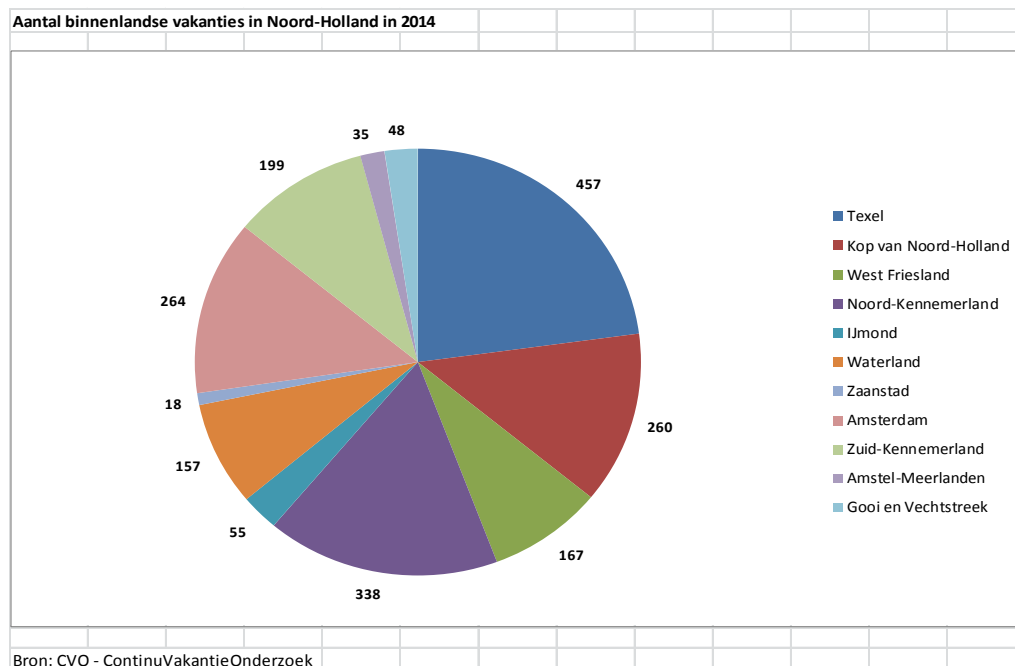
Deze trend hangt ook samen met de flexibilisering van de arbeidsmarkt waardoor steeds meer mensen als zelfstandige hun arbeid aanbieden. Het aantal ZZP-ers laat tussen 2000-2014 bijna een verdubbeling zien als aandeel van de totale werkgelegenheid. ZZP-ers voeren een deel van hun diensten vaak uit vanuit andere privé locaties.

Figuur I

2.4 WELKE ONTWIKKELINGEN ZIJN TUSSEN 2012-2015 ZICHTBAAR ROND RECREATIE EN TOERISME?

Figuur J

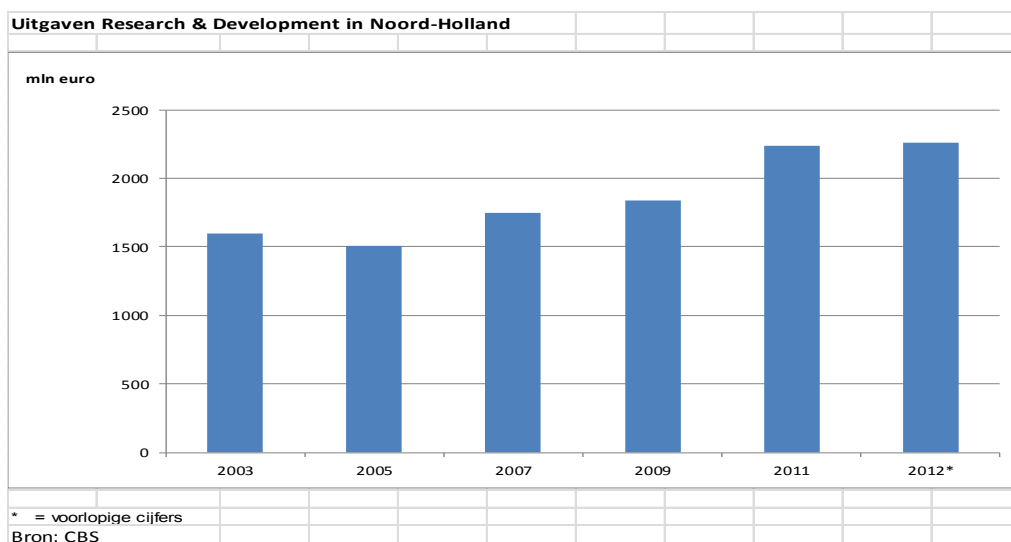
Bovenstaande figuren laten zien wat de aandelen van de Noord-Hollandse regio's zijn binnen het segment binnenlandse vakanties en de ontwikkeling in vakantiebesteding. Tussen 2010-2014 is het gemiddeld bestedingsniveau gelijk gebleven. Wel is de spreiding over de regio's aan het veranderen en wordt door meer mensen in minder dagen hetzelfde uitgegeven.

Als binnenlandse vakantiebestemming is in aantal (dagen) vakantie Texel de grootste trekker van de provincie. Ook in vakantiebestedingen is Texel de grootste. Amsterdam is in deze statistiek terug te vinden op een derde plaats, omdat is gemeten naar vakantiebezoek inclusief overnachting. Als bestemming voor dagtoerisme overtreft de hoofdstad velen malen de bezoekersaantallen en dagbestedingen van de andere regio's.

Bestedingen binnenlandse vakanties per regio in Noord-Holland, 2010-2014					
X 1000 euro					
Regio's	2010	2011	2012	2013	2014
Texel	115.419	108.176	105.808	119.553	111.496
Kop van Noord-Holland	36.099	38.141	33.756	25.040	33.655
West Friesland	34.695	14.759	13.195	18.314	22.815
Noord-Kennemerland	52.739	50.312	51.527	61.495	53.105
IJmond	9.028	9.799	4.596	8.701	8.553
Waterland	17.202	16.702	17.121	24.308	24.120
Zaanstad	693	395	464	3.364	2.159
Amsterdam	47.353	24.175	28.390	31.684	42.130
Zuid-Kennemerland	26.933	22.994	37.806	31.909	39.475
Amstel-Meerlanden	4.227	2.029	4.558	1.499	2.827
Gooi en Vechtstreek	5.840	7.836	8.654	12.172	9.298
Noord-Holland	350.228	295.318	305.875	338.039	349.633
Bron: CVO - ContinuVakantieOnderzoek					

2.5 INNOVATIEBUDGET ONTWIKKELINGEN BIJ BEDRIJVEN EN OVERHEDEN 2003-2012

Figuur K

De ontwikkelingen in innovatiebudgetten hebben zich, ondanks de woningmarkt- en daarop volgende financiële crisis, sinds 2008 positief ontwikkeld. In de meest actuele CBS-statistieken maakt het CBS geen onderscheid meer naar innovatiebudget van bedrijven en overheden, zodat alleen het totaal aan beschikbaar budget kan worden weer gegeven voor Noord-Holland.

2.6 RELEVANTIE ONTWIKKELINGEN VOOR DOELTREFFENDHEID VAN BELEID?

De tabellen uit de Economische Agenda 2012-2015 geven een beeld van de economie van destijds. Actualisering van deze data maakt op nieuw tastbaar dat de samenhang en ontwikkelingen in de (Noord-Hollandse) economie zich lastig laten voorspellen. Economisch beleid, waarvan de budgetten en operationele activiteiten voor vier jaar vastliggen, is dan per definitie minder doeltreffend. Belangrijkste reden is daarin dat het beleid dan niet/lastig kan inspelen op actueel ervaren knelpunten in de randvoorwaarden van een (regionale) economie. Daarnaast zal de doelgroep van het beleid, door de veranderingen in de economie, niet altijd meer even ontvankelijk zijn voor het geformuleerde beleid.

Naast de ontwikkelingen in de cijfers komt uit interviews naar voren dat de verlengde crisis heeft laten zien waar het vastgeklonken beleid heeft gekneld:

- Een andere ontwikkeling van economische clusters dan voorzien, zo is een internationaal cluster water aan het ontstaan en doorstaan met name agri- en energy de wereldwijde crisisjaren.
- De versnelde ontwikkeling van het aantal ZZP'ers en de afnemende betekenis van de traditionele werklocaties.
- Een deel van de beroepsbevolking van 45-70 jaar met een lager en middelbaar onderwijsniveau, waarvan een groot gedeelte blijvend aan de kant dreigt te komen staan.
- De afhankelijkheid van grote bedrijven voor een regionale economie: wat gaat er gebeuren als Schiphol zijn HUB-functie ziet wegebben of als Tata Steel zijn activiteiten naar elders verplaatst?

Experts die in het kader van de evaluatie geraadpleegd zijn, geven mee om meer zicht te ontwikkelen op de eigenheid (het DNA) van bedrijven en de arbeidsmarkt in te onderscheiden regio's en de benodigde (boven) regionale economische structuren. Ook zien zij nog mogelijkheden om de effectiviteit van het beleid te vergroten, door meer gebruik te maken van inzichten in langjarige ontwikkelingen en trends op basis waarvan kan worden afgewogen met een ontwikkeling mee te werken met beleid in plaats van er tegen in. Stakeholders en experts geven mee de opzet van een nieuw beleidskader meer in lijn te brengen met de dynamiek van de (regionale) economie.

BELEIDSRECONSTRUCTIE VAN HET ECONOMISCH BELEID

Onderzoeksvraag en aanpak

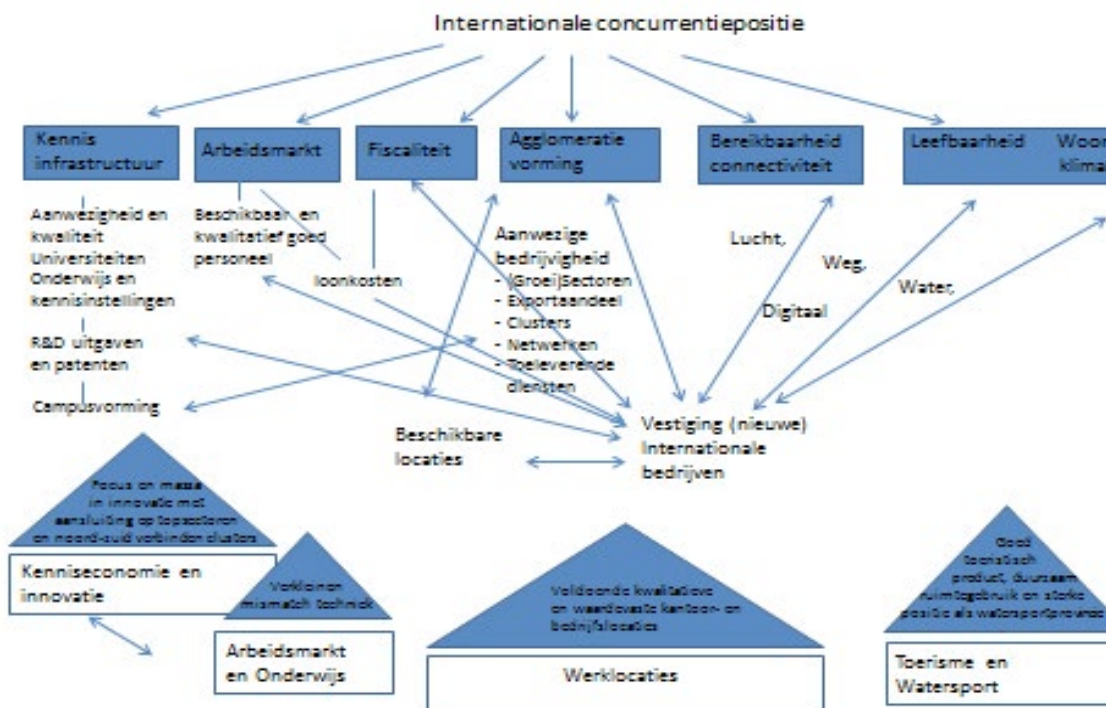
3. Zijn de veronderstellingen en keuze in beleidsformulering nog actueel (o.a. juiste doelen, inzet)?

Voor het beantwoorden van deze vraag is de Economische Agenda 2012-2015 geanalyseerd op doelen, middelen en beschikbare capaciteit. Daarnaast heeft deskresearch plaatsgevonden naar actuele beleidsonderzoeken die uitspraken doen over de onderkende doelen en middelen. Het resultaat van het voorgaande is ingebracht in een reflectieve bijeenkomst met experts op het vlak van (regionaal) economisch beleid. Zie bijlage 4 voor integrale verslaglegging.

3.1 WAT ZIJN DE DOELEN, THEMA'S EN INZET UIT DE ECONOMISCHE AGENDA 2012-2015?

Onderstaande figuur L is afgeleid uit de Economische Agenda 2012-2015. Zij geeft de samenhang aan tussen de doelen, de veronderstelde beleidsfactoren en de beleidsthema's.

Figuur L

De hoofddoelstelling van de Economische Agenda 2012-2015 is: “Verbeteren van de internationale concurrentiepositie van de provincie Noord-Holland.”

De agenda refereert aan een hogere economische groei voor Noord-Holland dan het Europees gemiddelde in de agendaperiode en het behouden van een top 5 ranking als Global Gateway voor de MRA. De factoren die bepalend zijn voor de concurrentiepositie liggen op het vlak van kennisinfrastructuur, arbeidsmarkt, agglomeratievorming, bereikbaarheid en leefbaarheid/woonklimaat. Het PlanBureau voor de Leefomgeving houdt sinds 2011 een monitor bij van deze concurrentiefactoren voor regio's.¹¹

11 De concurrentiepositie van Nederlandse regio's Regionaal-economische samenhang in Europa, PBL, 2011.

Daarnaast wordt meer algemeen de fiscaliteit door internationale bedrijven aangegeven als vestigingsoverweging. Het gaat dan om een onderscheidende factor voor Nederland als geheel. Lokaal en regionaal kan de fiscaliteit maar heel beperkt beïnvloed worden. Om de concurrentiepositie te kunnen verbeteren heeft de Economische Agenda 2012-2015 zich gericht op vier beleidsthema's, te weten: 1) Kenniseconomie en Innovatie, 2) Arbeidsmarkt en Onderwijs, 3) Werklocaties en 4) Toerisme en Watersport.¹²

3.2 WAT IS DE ACTUALITEIT VAN HET OVERKOEPELENDE BELEIDSDOEL?

Van meer internationale concurrentiepositie naar meer welvaart voor inwoners

De reflectie van de experts op de geformuleerde hoofddoelstelling valt uit één in:

1. Een meer principiële beoordeling van het doel, die er op neer komt dat ook de internationale concurrentiepositie nog te beschouwen is als een output, of intermediaire doelstelling. Het veronderstelde hogere doel zou in hun ogen dichterbij de welvaartsontwikkeling van inwoners van Noord-Holland kunnen liggen. Zij verwijzen naar de Europese benadering van groei, die smart, sustainable en socially inclusive zou moeten zijn. De huidige Economische Agenda betreft het smart deel.
2. Uitgaande van die hogere -outcome- georiënteerde doelstelling komen andere economische afwegingen in beeld. Nu zou kunnen worden volstaan met het aantrekken van buitenlandse bedrijvigheid (nieuwe bedrijven of bevorderen export van aanwezige bedrijven), maar daarmee is nog niet gegarandeerd dat de economie en de welvaart duurzaam groeit voor alle inwoners van Noord-Holland. Ook de spreiding van groei en welvaart over het Noord-Hollandse grondgebied en zijn bewoners komt met genoemde hogere doelstelling binnen het zicht van de beleidsafwegingen.
3. Opnieuw principieel is de vraag of je met geld van de Noord-Hollandse belastingbetaler, beleid moet voeren waar (internationale) bedrijven beter van worden.

- Beïnvloedbaarheid van de positie in Europa en als GlobalGateway is met huidige Agenda beperkt

Uit het monitor materiaal van het PBL blijkt dat met name agglomeratievorming en connectiviteit binnen Nederlandse regio's een bepalende factor is. De Noordvleugel/MRA is hiermee sterk concurrerend met andere regio's binnen Nederland en in Europa. Blijvende aandacht voor die connectiviteit en bereikbaarheid binnen en tussen steden, bedrijven en bewoners zal nodig zijn om de concurrentie voor te blijven. De beleidsredanaties tussen economie en bereikbaarheid zijn maar zeer beperkt expliciet gemaakt in de Economische Agenda 2012-2015. Het Provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur neemt vanuit het mobiliteitsbeleid voor bepaalde investeringen in infrastructuur het economische belang in de afwegingen mee. Daarnaast kan uit de Global Gatewayranking worden afgeleid dat leefbaarheid/ woonklimaat steeds bepalender wordt voor de positie. De MRA heeft eerder zijn 4^e plek moeten afstaan aan Barcelona vanwege de waardering door internationale bedrijven van het woonklimaat in deze regio voor hun medewerkers.¹³

3.3 WAT IS DE HOUDBAARHEID VAN DE GEKOZEN BELEIDSTHEMA'S?

- Oppassen voor verstoren levelplayingfield en staatssteun Recreatie&Toerisme

Het eerste dat de geraadpleegde experts opvalt aan de beleidsthema's in de Agenda is de weinig onderbouwde inzet op een aantal specifieke (bedrijfs)sectoren. "Waarom zo'n sterke bemoeienis met een bepaalde sector, - i.c. recreatie en toerisme en/of duurzame land- en tuinbouw- terwijl daar al snel sprake zal zijn van marktverstoring en wellicht zelfs staatssteun." Investeren in (herstructurering) van bungalowparken zou bovenal een zaak van de markt moeten zijn, tenzij duidelijk gemaakt kan worden dat verstoring van de ruimtelijke kwaliteit (natuur, erfgoed en leefbaarheid) meer maatschappelijke kosten met zich meebrengt dan de kosten van ingrijpen op de markt. De experts focusten hun opmerkingen op het beleidsthema Toerisme en Recreatie, maar gaven aan dat deze opmerking ook doorgetrokken konden worden naar bemoeienissen met andere sectoren zoals land- en tuinbouwsector: Duidelijk zijn over rol en motieven, bijvoorbeeld door provinciale inzet alleen nog te koppelen aan verbinden en innovatie.

¹² Landbouw heeft in de geëvalueerde periode een eigen beleidsagenda.

¹³ GlobalGateway 2009-2014.

- **Focus Recreatie & Toerisme houden op verbinden ten behoeve van marketing en spreiding**
De toeristische en/of vrijetijdssector kenmerkt zich door een veelheid aan partijen die te klein zijn om voor de langere termijn strategische afwegingen te maken en inzet te plegen. Ook gezamenlijke organisatie van sectorinformatie stuit op die hoeveelheid kleine partijen met vooral een focus op het draaiend houden van de dagelijkse bedrijfsvoering. Zij zullen hun eventuele inzet niet direct zelf terug verdienen, maar het zal ten goede komen aan de gehele sector. Zolang er sprake is van welvaartsontwikkeling voor een gehele regio c.q. Noord-Holland kan stimuleren van samenwerken op het gebied van marketing een verschil kunnen maken. Je moet je als provincie wel afvragen hoe ver daarin je rol gaat.
- **Keuze voor techniek is verdedigbaar vanuit onderzoeks- en ontwikkelingspotentieel voor andere bedrijfssectoren, aandacht gevraagd bij de bijdrage aan een duurzame arbeidsmarkt.**
De provincie heeft in de economische agenda gekozen om het Arbeidsmarkt- en Onderwijsbeleid vooral op techniek te richten, breed opgepakt van agri, maakindustrie tot aan ICT en daarbinnen domotica in de zorg. Deze keuze haakt aan bij het thema Kenniseconomie en Innovatie, omdat de basis voor innovatie via Research&Development(R&D) het meeste plaatsvindt in technische sectoren. Omdat meerdere sectoren van de R&D-resultaten en de doorwerking daarvan zouden kunnen profiteren is dat een argument om techniek te promoten. Tegelijkertijd zijn de experts het erover eens dat de provincie Noord-Holland relatief weinig (technische) industrie heeft. De experts geven aan dat het goed is te bedenken hoe belangrijk techniek is voor je regio en op welke wijze je het van meer betekenis kan laten zijn voor (innovatie) ontwikkelingen en werkgelegenheid in andere bedrijfssectoren. Bijvoorbeeld door aan te sturen op ontwikkeling van breder inzetbare technische kennis en vaardigheden (skills) buiten de technische sectoren. Daarvoor is het ook nodig te analyseren, welke kennis en vaardigheden in andere sectoren van nut kan zijn. De experts geven ook aan dat als je op een relatief kleine sector inzet, je je bewust moet zijn wat er gebeurt er bij economische tegenwind. Bijvoorbeeld: “Waar kunnen eventueel ontslagen werknemers ook terecht met hun vakbekwaamheid?” Het is dus niet verkeerd om op één sector te focussen en aan te sluiten bij bestaande initiatieven. Gelijktijdig moet het beleid de vraag kunnen beantwoorden of en hoe die gefocuste inzet gaat helpen om de werking van de arbeidsmarkt substantieel te verbeteren o.a. via specifieke kennis en uitwisselbare vaardigheden.

3.4 SLUIT DE INZET VAN FINANCIËN, CAPACITEIT EN AANDACHT AAN BIJ DE OPGAVE?

- **Verhouding beleidsthema's: meer effect met Kennis- en Innovatie en Arbeidsmarkt en Onderwijs**
De huidige verhouding in inzet van financiële middelen en met name capaciteit op de thema's uit de economische agenda roepen vragen op bij stakeholders en benaderde experts. Formele werklocaties zijn een randvoorwaarde voor de economie, maar wel een randvoorwaarde die afneemt in betekenis en weinig onderscheidend is van andere regio's. De experts missen een aannemelijke onderbouwing van de verhoudingsgewijze grote inzet op werklocaties door de provincie. Zij verwachten van een andere en een slimme inzet op de beleidsthema's Kenniseconomie- en Innovatie en Arbeidsmarkt en Onderwijs een groter onderscheidend economisch effect. Een nadere onderbouwing voor deze verwachtingen is ook terug te vinden in onderzoek van de WRR.¹⁴ Het zijn weliswaar meer complexe terreinen om aan te pakken en een effectieve rolinvulling te ontwikkelen, maar richting een duurzame economische structuur zijn dit wel de thema's waarop het verschil richting de toekomst zal moeten worden gemaakt. De verbindende rol die de provincie kan spelen tussen regio's, sectoren en partijen vult een leegte, waarvoor niemand qua taak en verantwoordelijkheid aan de lat staat.
- **De analyse van de benodigde economische structuurversterking voor Noord-Holland kan scherper**
De provincie volgt in haar beleid de grote bewegingen van Rijk en MRA. Dit doet zij ook in de (regionale) analyse van de opgave en onderliggende beleidsmodellen van factoren en actoren van invloed. Meer duidelijkheid over benodigde economische structuurversterkingen en visies op rollen van partijen en beschikbare instrumenten (per regio) kunnen –volgens experts, geïnterviewden en eerder onderzoek- bijdragen aan de effectiviteit van de provinciale inzet.¹⁵ De nagestreefde structuurversterking van de

Noord-Hollandse Economie is niet op alle thema's vooraf en tijdens de beleidsuitvoering even helder geanalyseerd en geformuleerd. Evaluatieonderzoek naar Water als Economische Drager, maar ook de tussenevaluatie van de extra economische impuls pakketten, wees op het vergroten van de doeltreffendheid van de provinciale inzet door een onderliggende visie op de beoogde economische (hoofd)structuur.¹⁶

- Nadenken over structuren voor oude en nieuwe economie¹⁷

Zowel uit de gesprekken met sleutelfiguren, als vanuit de geraadpleegde experts, komt het Noordzeekanaalgebied en de haven als onderwerp spontaan naar boven. Er is steeds sprake van een tweeledige boodschap: 1) hulde voor de aanpak en resultaat van de visievorming 2040 NZKG-gebied. De visie doet recht aan de haven als één van de natuurlijke gegevens en economische motoren van de regio en 2) gelijktijdig dagen de huidige woon- en werkdruk vanuit andere sectoren uit, om voor de middel lange termijn (5-10 jaar-) een nieuwe afweging te maken tussen functies in het gebied en hun bijdragen aan de economische ontwikkeling van de regio.¹⁸ Voorkomen van kapitaalvernietiging moet gelijk op kunnen gaan met optimaal meewerken met de ontwikkeling van economische structuren voor de toekomst. Terughoudendheid in creëren van nieuwe ruimte voor woonfuncties en in aansturen op arbeids- en kennisintensieve werkgelegenheid vertraagt volgens de geraadpleegde experts de snelheid, waarmee Noord-Holland van de groeipotentie van deze "nieuwe" economische structuur kan profiteren.¹⁹

- Veranderende wereld versus planmatig en geconcretiseerd beleid

De afgelopen agenda periode heeft nogmaals duidelijk gemaakt dat economie zich last lastig laat voorspellen. De extra economische dip, die niet was voorzien, heeft ontwikkelingen in de groei van bedrijfssectoren, soorten werkgelegenheid en benutten van alle delen van de beroepsbevolking sneller onderdruk gezet dan vooraf bedacht. Experts en met name stakeholders geven aan dat de opzet van het economisch beleid te weinig flexibel was om goed in te kunnen spelen op een veranderende wereld. Partijen als het Rijk en Amsterdam geven aan inmiddels te werken met het niet langer vooruit plannen van projecten dan twee jaar. Daarboven blijven wel lange termijn doelstellingen bepalend voor de afwegingen van (bijgestelde) projecten.

3.5 WAT KAN OP BASIS VAN KEUZES AFGELEID WORDEN VOOR DE DOELTREFFENDHEID VAN BELEID?

Gegeven het geformuleerde doel "verbeteren van de internationale concurrentiepositie van Noord-Holland", is maar ten dele aannemelijk te maken dat het gevoerde beleid ook optimaal is geweest. Weliswaar zijn de beleidsthema's en activiteiten, die daarop hebben plaatsgevonden, alle in verband te brengen met het realiseren van randvoorwaarden voor het bereiken van de hoofddoelstelling. Maar inzicht en gebruik van afwegingen van (internationale) bedrijven of groeiende exportbedrijven om voor Noord-Holland te (blijven) kiezen, zijn deels aanwezig en/of werken beperkt door in de beleidsthema's. Daarnaast roepen de accenten tussen en binnen de beleidsthema's bij economen vraagtekens op over de doeltreffendheid van dat beleid. Bijvoorbeeld:

- De inzet op beschikbaarheid van voldoende en waardevolle werklocaties. Dat is op zichzelf een randvoorwaarde voor een concurrerende positie, maar het is inmiddels niet meer de meest onderscheidende ten opzichte van andere regio's. Experts geven aan dat daarvoor veel meer gekeken moet worden naar factoren die de leefbaarheid, woonklimaat en de connectiviteit/bereikbaarheid van regio's beïnvloeden.
- Geconstateerd is ook, dat Noord-Holland inmiddels een ruime voorraad werklocaties heeft en dat met name de kwalitatief goede locaties voor toekomstige economie bepalend zullen zijn. Het overleginstrumentarium voor afstemming van vraag en aanbod werkt goed, zeker in vergelijking met andere regio's, maar de vraag is wel of het resultaat voldoende scherp is gezien de marktontwikkelingen en alternatieve aanwendbaarheid van locaties.

¹⁶ 'Noord-Holland WelVarend', Evaluatie subsidieregelingen Water als Economische Drager, Decisio, november 2014.

¹⁷ Definitie van deze begrippen is voor nader gebruik in beleid gewenst. In de context van deze evaluatie is vooral gesproken over toekomst bestendige economische structuren. Dat wil niet meteen zeggen dat langjarig bestaande bedrijvigheid, als bijvoorbeeld de land- en tuinbouw, geen onderdeel van toekomstige economie kan zijn mits zij instaat is te concurreren op kosten, kennis en innovatie.

¹⁸ Niet Nederland distributieland, maar grote steden motor van economie 21ste eeuw, Nieuwe mobiliteit, A. Bleijenberg, Eburon, 2015.

¹⁹ Verslag bijeenkomst reflectie Economische Agenda 2012-2015 provincie Noord-Holland, p. 10, SEO, juli 2015.

- Meer effect voor de economie is ook te bereiken met slimme inzet op Kenniseconomie, Innovatie, Arbeidsmarkt en Onderwijs. De al aanwezige focus in het eerste beleidsthema is een zaak van volhouden en blijvend in overleg en samenwerking treden met partners in de regio. De gefocuste insteek op techniek binnen het beleidsthema Arbeidsmarkt en Onderwijs is ook goed te verdedigen, maar vraagt nog extra aandacht op bijdrage aan een duurzame arbeidsmarkt. Het beleid zou meer kunnen en moeten aansluiten op het DNA van de regio's en de mogelijkheden om tussen bedrijfssectoren verbanden aan te leggen en uitwisseling in kennis en skills te faciliteren. Die uitwisselbaarheid zal de wendbaarheid van een economie gaan bepalen.

De huidige doelstelling brengt ook met zich mee, dat achterliggende afwegingen, die wellicht nog relevanter zijn voor de inwoners van Noord-Holland, buiten beeld lijken te blijven. Zoals investeren in bedrijventerreinen waar bedrijven rechtstreeks voordeel bij hebben of in cultureel erfgoed dat de provincie aantrekkelijk maakt voor zowel bedrijven als inwoners en toeristen. Nu ligt de focus op stimuleren van bedrijvigheid, onder andere door reduceren van kosten voor bedrijven via WED of indirect via HIRB, terwijl achterliggend doel waarschijnlijk de welvaartsontwikkeling van Noord-Hollanders is. Daarbij komt dat de provinciale invloed op het reduceren van bedrijfskosten marginaal is, omdat het grootste deel bepaald wordt door de (landelijke) fiscaliteit.

BELEIDSARGUMENTEN VAN PROVINCIAAL ECONOMISCH BELEID

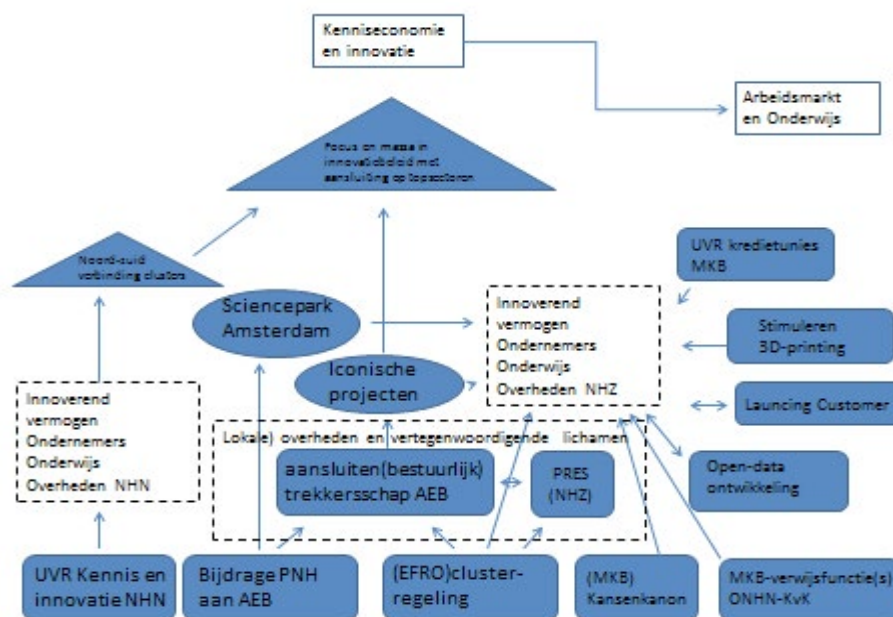
Onderzoeksvraag en aanpak

4. *Is aannemelijk te maken dat de gerealiseerde activiteiten optimaal hebben bijgedragen aan de doelen (juist en kwalitatief goed)?*

In 2011 constateerde de Randstedelijke Rekenkamer dat effecten van regionaal economisch beleid zich lastig laten meten.²⁰ Hierdoor zou in beleidskaders de nadruk op de onderbouwing van de beleidsinzet en de veronderstelde doorwerking op de beleidscontext van extra belang zijn. Voor deze evaluatie is gekeken naar de aanwezigheid van deze beleidsargumentatie in de Economische Agenda tussen doelen en inzet aan middelen. De in dit hoofdstuk gepresenteerde beleidsmodellen zijn afgeleid uit de teksten van de Agenda. Op basis van beschikbaar onderzoek, inzicht van experts en interviews met stakeholders is de aannemelijkheid van het veronderstelde verband en zo mogelijk de kwaliteit van de gerealiseerde activiteiten in beeld gebracht en beoordeeld. In dit hoofdstuk is per beleidsthema uit de agenda op hoofdlijnen aangegeven hoe het beleidsveld en de mechanismen worden verondersteld te werken. In bijlage 2 is nadere detaillering van de beleidsargumentatie uit de agenda opgenomen.

4.1 WAT WAREN DE PER BELEIDSTHEMA DE BELANGRIJKSTE WERKINGSMECHANISMEN?

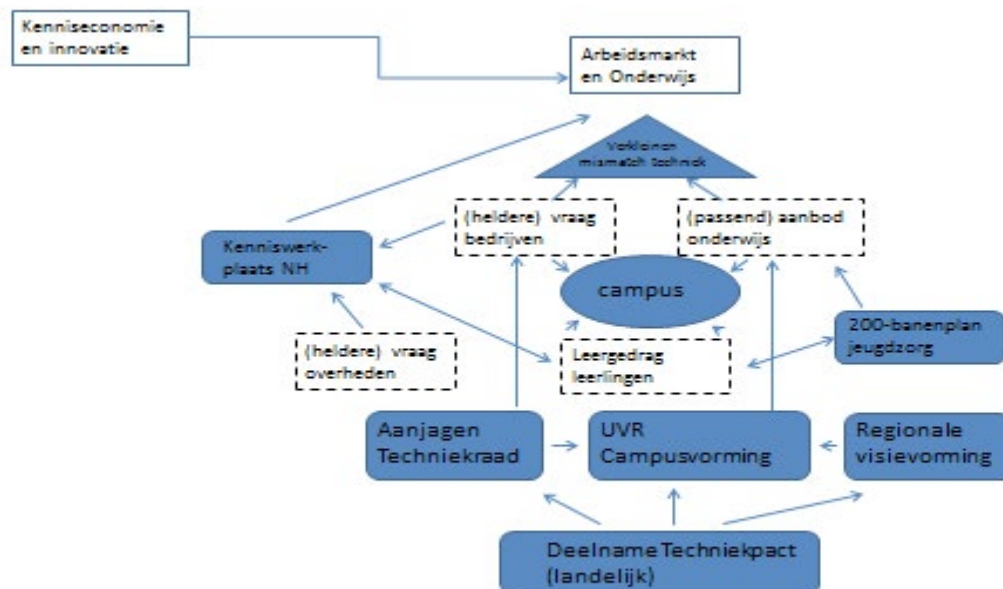
4.1.1. KENNIS EN INNOVATIE: GEFOCUSTE INZET VIA DE ZUIDELIJKE REGIO NAAR AEB

Figuur M beleidsveld en hoofdmechanismen provinciale inzet op Kenniseconomie en Innovatie

Kenniseconomie en Innovatie is het te beschouwen als een autonome taak (opvatting) van de provincie. Het beleid gaat uit van de veronderstelling dat het grootste innovatievermogen van de provincie in de MRA-regio aanwezig is. Daar ligt ook de focus van de provinciale inzet, via afstemming in het PRES-overleg. Het grootste deel van het beschikbare regionale budget voor Kenniseconomie en Innovatie gaat via PRES naar de Amsterdam Economic Board (AEB). Beleidsmatig uitgangspunt hierbij is om op deze manier zoveel mogelijk massa te kunnen maken in het bevorderen van innovatie. Inhoudelijk vindt focus plaats door aansluiting op de (top)sectoren in het zuiden van de provincie en de onderkende sterke clusters (in Noord-Holland Noord). Een klein deel van de middelen is beschikbaar gesteld voor specifieke projecten en een subsidieregeling die innovatie in het noorden van de provincie stimuleert en initiatieven tussen noord en zuid verbindt. Organisatorisch verwacht de provincie veel van het triple helix mechanisme: het verbinden van ondernemers, onderwijs, onderzoek en overheden. De koppeling van ontwikkelingen en opgaven tussen het noord en zuiden van de provincie is vooraf als een aandachtspunt geformuleerd. Net als benodigde innovatie stimulering van het MKB met informatie en toegang tot financiering en via voortzetting van het “kanskanon” door de Kamer van Koophandel. De Economische Agenda maakt niet expliciet langs welk werkingsmechanisme Kenniseconomie en Innovatie (al dan niet via het MKB) doorwerkt en van belang is voor de regionale economie. Via de triple helix inzet op de AEB en via de clusters in Noord-Holland Noord is meer indirect wel een regionale inbedding georganiseerd van Kenniseconomie en Innovatie.

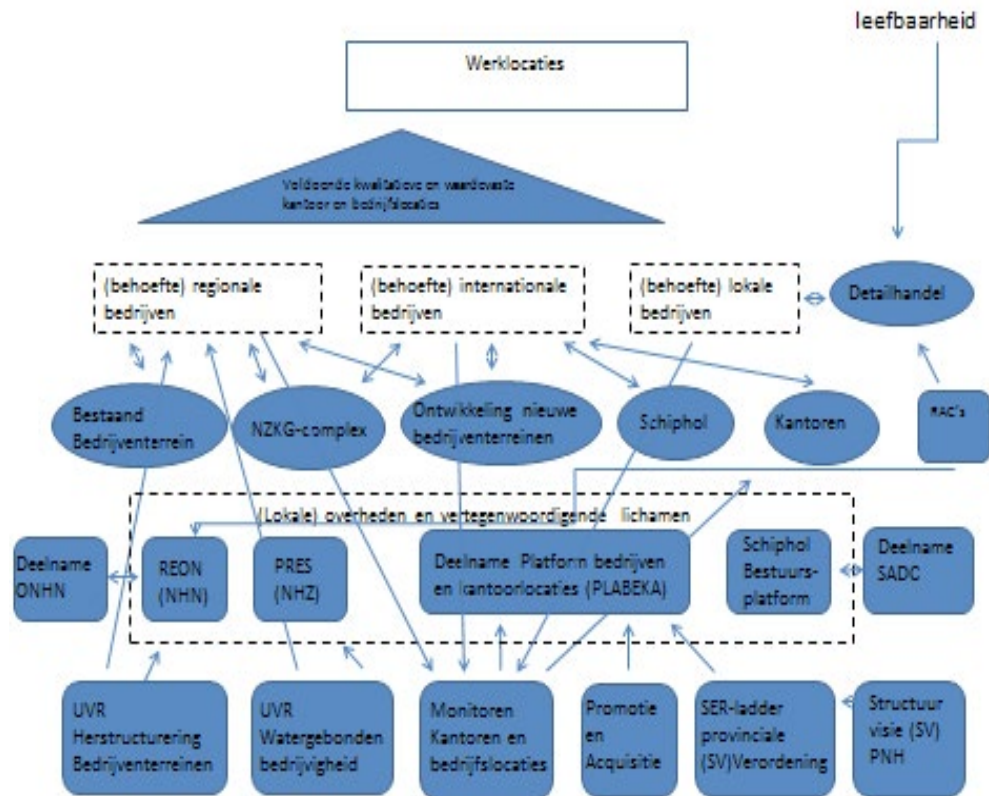
4.1.2 ARBEIDSMARKT EN ONDERWIJS: FOCUS OP TECHNIEK EN TECHNIEKPACT

Figuur M beleidsveld en hoofdmecanismen provinciale inzet op de Arbeidsmarkt en Onderwijs

Arbeidsmarkt en Onderwijs is een autonome taak (opvatting) van de provincie. Enkel voor de spreiding en toegankelijkheid van het primair en voortgezet openbaar onderwijs heeft de provincie een beperkte wettelijke taak als beroepsinstantie. Bij aanvang van de Agendaperiode was de invulling van Arbeidsmarkt en onderwijstaken nog niet volledig uitgekristalliseerd. Met de herijkingsnotitie A&O van augustus 2013 (160762/160764), is in overleg met Provinciale Staten gekozen voor een nadere invulling. Er is een koppeling verondersteld met Kenniseconomie en Innovatie. Centraal is de mismatch tussen vraag en aanbod van vakbekwaam technisch personeel komen te staan e.a. in aansluiting op het landelijke Techniepact. Naast inzet van triple helix-gedachte en een focus van de provinciale inzet op de vraagkant van de markt zijn vooraf geen beleidsmechanismen benoemd.

4.1.3 WERKLOCATIES: HERSTRUCTURERING EN AFBOW PLANOPGAVE

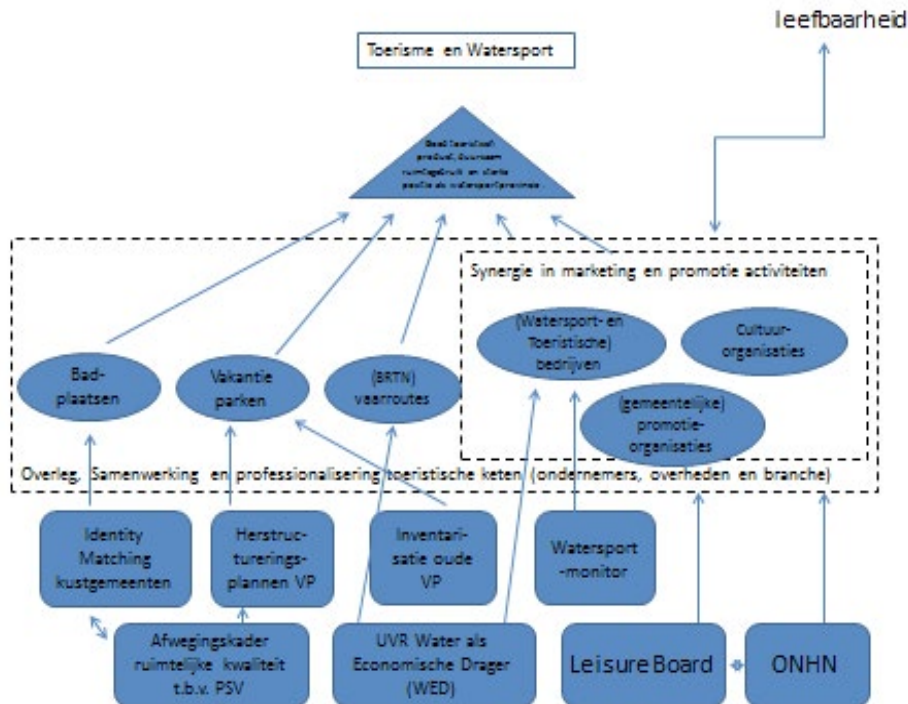

Figuur O beleidsveld en hoofdmechanismen provinciale inzet werklocaties

Uitgangspunt in het werklocatiebeleid is dat voldoende en de waardevolle locaties beschikbaar moeten zijn. Met overleg, afstemming en monitoren van (gemeentelijke) ontwikkelingen in vraag en aanbod stuurt de provincie aan op een beheerste afstemming en zekere schaarste in het aanbod van bedrijventerreinen, kantoorlocaties en grootschalige detailhandel. Bij aanvang van de Economische Agenda werd al een overschot aan (plan)capaciteit voorzien. Voor inzicht in de ontwikkeling van de toekomstige vraag naar werklocaties gaat de provincie voor het zuiden uit van het GlobalGateway-scenario en voor het noorden van het TransatlanticMarket.²¹ In de provinciale structuurvisie is duurzaam ruimtegebruik als belang geformuleerd, van waaruit beleidsmatig de nadruk ligt op optimaal gebruik van bestaande locaties. Hiervoor zijn ook herstructureringsmiddelen in de vorm van subsidie beschikbaar. Het betreft hier autonome taken van de provincie.

²¹ Het GlobalGateway scenario is een op de MRA toegepaste specificatie van het hoogste CPB-groeienscenario: Global Economie, dat op basis van o.a. de agglomeratievoordelen uitgaat van een nog iets grotere groeiverwachting voor dit gebied. Het TM-scenario van het CPB is de op één na hoogste groeiverwachting.

4.1.4 RECREATIE EN TOERISME: RUIMTELIJKE INPASSING EN VERBINDEN PARTIJEN OP MARKETING

Figuur P beleidsveld en hoofdmechanismen provinciale inzet Toerisme en Watersport

Het beperkte organisatievermogen van de sector is als een zwakte onderkend bij het kunnen profiteren van de (wereldwijde) groei in vrije tijdsuitgaven. Met name een duidelijke profilering van regio's en marketing van Noord-Holland (Noord) zou bij moeten kunnen dragen aan de groei van deze (arbeidsintensieve) sector voor de Noord-Hollandse economie. Daarnaast vraagt de ruimtelijke inpassing van een aantal toeristische voorzieningen aandacht om de aantrekkelijkheid van de leefomgeving op peil te houden/brengen (voor bezoekers en bewoners). Het laatste vraagstuk raakt de wettelijke taak op het vlak van ruimtelijke ordening, het eerste vraagstuk de autonome taakopvatting van de provincie. Overleg, afstemming, kennisontwikkeling en -overdracht worden verondersteld het organiserend vermogen van de sector te vergroten.

4.2 ZIJN DEZE WERKINGSMECHANISMEN HOUDBAAR IN PRAKTIJK (GEBLEKEN)?

4.2.1. KENNIS EN INNOVATIE: GEFOCUSTE INZET VIA DE ZUIDELIJKE REGIO NAAR AEB

- Focus van inzet op regio en één regionale partij onderschreven

Meer dan 87% van de economie in termen van bruto regionaal product vindt plaats in het zuiden van de provincie – met name het MRA-deel – en dat aandeel stijgt gestaag. De kans dat daar nieuwe kenniseconomie en innovatie ontstaat is het meest waarschijnlijk, maar geen wetmatigheid. De keuze om in het kennis- en innovatiebeleid te focussen op het zuiden van de provincie wordt door experts onderschreven. Ook de keuze voor de inzet op de Amsterdam Economic Board (AEB) – met alle benodigde aandacht voor organisatieontwikkeling – is voor stakeholders afdoende logisch. De kracht van de metropool is de diversiteit, maar het is lastig om die kracht te bundelen. Een expert reageert dat je toch ergens schaalvoordelen zult moeten behalen om concurrerend te kunnen zijn en daarom zul je wel een keuze moeten maken. “Diversiteit is ook wat waard, maar op een gegeven moment is een slag naar vergroting nodig.”

Het koppelen van alle provinciale inzet rond kennis en innovatie aan die van de AEB is tegelijkertijd ook gevaarlijk omdat deze board gericht is op topsectoren en ook het MKB-deel van de MRA-bedrijvigheid vooralsnog een marginale stem heeft in dit netwerk.

- **Doordenken van beleidsmatige koppelingen tot en met het instrument/uitvoeringsniveau**
Aansturen op innovatie is geen vanzelfsprekendheid gebleken als het thema beleidsmatig gekoppeld wordt aan andere beleidsterreinen. Voorbeeld is het thema arbeidsmarkt en onderwijs dat in 2013 in overleg met Provinciale Staten gekoppeld is aan Kenniseconomie en Innovatie. Zowel in de Techniekraad en de campusvorming is door deze beleidsmatige koppeling geen aantoonbare focus extern ontstaan rond innovatie. Waar dat wel is gebeurd waren andere krachten hiervoor verantwoordelijk. Tata en gemeente Velsen hebben sterk aangestuurd op de innovatielijn in de campusontwikkeling Techport. Les die de provincie hieruit kan trekken is dat een thema tot in de haarvaten van instrumenten, subsidievoorwaarden en overleg moet neerslaan wil het in het beleidsveld tot (gerichte) acties leiden.

4.2.2. ARBEIDSMARKT EN ONDERWIJS: FOCUS OP TECHNIEK EN TECHNIEKPACT

- **Alert op open netwerken en gevestigde belangen**
Gevestigde belangen en de openheid van netwerken is door de experts benoemd als punt van aandacht in de te actualiseren beleidsinzet. Te meer omdat de crisis van de afgelopen jaren duidelijk heeft gemaakt dat de economische structuren, zoals we ze nu kennen, niet allemaal vanzelfsprekend blijven in de (nabije) toekomst. Geïnterviewden maken zich zorgen over voldoende toegankelijkheid van bestaande (overleg- en kennis-) gremia, zoals PLABEKA, een AEB, Energyboard en Greenports. Specifiek voor Arbeidsmarkt en Onderwijs is aangegeven dat daar de uitdaging ligt om een brug te slaan tussen de landelijke focus op sectoren (vanuit rijk, VNO-NCW, brancheorganisaties, vakbonden) en de behoefte aan lokaal-regionale verbindingen in het domein Arbeidsmarkt en Onderwijs dwars door sectoren heen.
- **Bestendigen (campus) netwerkvorming**
Het zou mooi zijn als de provincie vast zou houden aan nieuwe structuren die zij mede heeft geïnitieerd, omdat deze helpen de genoemde uitdaging vorm te geven. Bijvoorbeeld via de campusvorming, waardoor regionale verbanden ontstaan tussen middelbaar en hoger onderwijs, bedrijven, overheden en kennisinstellingen. In een campus als Techport (IJmuiden) begint zich een geheel eigen innovatielijn tussen de betrokken bedrijven te ontwikkelen. De schaal van de regio en de directe toegang tot elkaar en onderwijs- en kennisinstellingen lijkt volgens stakeholders een effectieve maatvoering te zijn. Bestendigen van deze structuren, die nu afhankelijk zijn van incidenteel subsidiegeld -grotendeels RIF-MBO en deels Provincie- is uitdaging voor alle partijen. De opgerichte Techniekraad maakt ook deel uit van die nieuwe structuur om vanuit bedrijven een eenduidig geluid rond actuele en toekomstige opleidingsniveaus richting het onderwijs te kunnen laten horen.

4.2.3. WERKLOCATIES: HERSTRUCTURERING EN AFBOW PLANOPGAVE

- **Gedragen afbouw planopgave met belanghebbenden**
De aanpak voor herstructurering van bedrijventerreinen en met name de programmering c.q. afbouw van de planopgave voor nieuwe terreinen (in PLABEKA) is door experts aangehaald als een landelijk toonbeeld hoe overleg met alle belanghebbenden een gedragen resultaat in de juiste richting oplevert. Gelijktijdig is geconstateerd dat voor de MRA nog altijd gewerkt wordt op basis van het GlobalGatewayscenario dat nog iets hoger is dan het hoogste economische groeiscenario van het CPB en het resultaat van het overleggen sub-optimaal is, doordat met name de gevestigde belangen om tafel zitten.
- **Analyse van de benodigde economische structuurversterking voor Noord-Holland kan scherper**
Uit cijfers over de ontwikkeling van toegevoegde waarde en werkgelegenheid op bedrijventerreinen is een dalende tendens in groei af te leiden.²² Daar staat versnelling van groei van bepaalde sectoren buiten de werklocaties tegenover. De geraadpleegde experts geven aan dat op basis van deze trend te verwachten is dat werklocaties, zoals we ze nu kennen, een andere positie in de economische hoofdstructuur van de provincie krijgen dan de (alles bepalende) randvoorwaardelijkheid voor economische groei, waarmee ze nu worden benaderd.

- **Inzet werklocaties, nadenken over strengere terugvalpositie**

Het valt de experts op dat de provincie een belangrijk onderdeel in het planningsinstrumentarium niet benut, namelijk een uiterste (juridische) terugvalpositie als het resultaat van overleg ver achter blijft bij wat de actualiteit vraagt. De afgelopen crisisjaren hebben duidelijk gemaakt dat de overcapaciteit aan bedrijventerreinen en kantoren alleen maar groter is geworden. Verwezen wordt naar de mogelijkheden van de inzet van een Provinciaal InpassingsPlan (PIP) zoals de provincie Utrecht dat heeft aangekondigd.

4.2.4 RECREATIE EN TOERISME: RUIMTELIJKE INPASSING EN VERBINDEN PARTIJEN OP MARKETING

- **Investeer in aantrekkelijkheidsfactoren in plaats van kostenreductie bedrijven**

De geraadpleegde experts en een eerdere evaluatie van de subsidieregelingen Water als Economische Drager (Decisio, 2014) geven aan dat verlagen van kosten voor bedrijven, om vestiging en of activiteiten in de provincie te bewerkstelligen, het level playingfield verstoort. Voor het aantrekken van nieuwe (internationale) bedrijvigheid zou de provincie in plaats hiervan no regret kunnen bijdragen aan aantrekkelijkheidsfactoren, die liggen op het vlak van ruimtelijke kwaliteit, monumentaal en cultureel erfgoed en de bereikbaarheid van voorgaande waarden en werk. Niet alleen doen dergelijke investeringen meer recht aan de provinciale belastingbetaler die zelf ook van dergelijke waarden kan genieten, ze zijn naast het kostenaspect dominant in de bedrijfsafwegingen van met name internationale bedrijven. Daarbij sluit een dergelijke insteek ook duidelijk aan bij de ruimtelijke verantwoordelijkheid die de provincie heeft.

4.3 WAT KAN OP BASIS VAN MECHANISMEN WORDEN OPGEMERKT OVER DE DOELTREFFENDHEID VAN BELEID?

Met name de keuze voor inzet op de sectoren Toerisme en Watersport vraagt een explicietere onderbouwing. Hier en daar lijkt de provinciale inzet tegen marktontwikkelingen in te gaan en een levelplayingfield te verstoren. Wat ontbreekt op dit terrein, maar ook op de andere beleidsthema's, is een onderliggend zicht op de economische (hoofd)structuren die nodig zijn om Noord-Holland zich duurzaam te laten ontwikkelen. Afwezigheid van deze onderlegger maakt onder meer dat het instrumentarium van de provincie nu vaak generiek wordt ingezet, terwijl onderzoek uitwijst dat meer gerichte en integrale inzet van middelen meer doeltreffendheid op levert.

PROVINCIE EN HAAR BELEIDSOMGEVING IN HET ECONOMISCH DOMEIN

Onderzoeksvraag en aanpak:

5. Wat vinden (relevante) externe partijen van de provinciale inzet op de te onderscheiden thema's?

15 stakeholders en vertegenwoordigers van belangenorganisaties zijn bevroegd op hun waardering van de provinciale inzet in het economisch domein. Van kleine tot grote gemeenten, boards en campussen, van MKB-Nederland, VNO-NCW, RECRON tot aan het Ministerie van Economische Zaken. Zij zijn allen benaderd met zogenaamde ongestructureerde interviews. Als enige kader waren drie kernvragen meegegeven: 1) wat heeft de provincie goed gedaan, 2) wat kan zij beter doen en 3) wat moet de provincie niet (meer) doen? Daarnaast bood elk interview ruimte om door de betreffende partij eigen observaties, thematiek en/of casuïstiek in te brengen.

5.1 WELKE ACTIVITEITEN – RESULTATEN ZIJN POSITIEF OPGEVALLEN?

- Een NZKG-visie 2040 met alle belanghebbenden kunnen vaststellen o.b.v. vergroten concurrentievermogen van de regio.
- De vestiging van een groot datacenter in Middenmeer: meer dan 10 miljard aan investeringen komt los met zeer gerichte (bestuurlijke) provinciale inzet.
- AEB en Techniekraad zijn opgericht en operationeel: vraag van bedrijven centraal. 1459,7 ha. bedrijventerreinen (duurzaam) geherstructureerd: kwaliteit verhoogd, ruimte winst is beperkt.
- Werkgelegenheidsgroei Schiphol als enige boven verwachting gerealiseerd.
- 9 (MBO) campussen zijn gesubsidieerd met Uitvoeringsregeling (volledig uitgeput).
- Op basis van gefaciliteerde regionale onderwijsvisie zijn 5 subsidieverzoeken van campussen gehonoreerd gekregen bij het landelijke MBO-RIF fonds, samen ca. 10 miljoen voor 4 jaar.
- 2400 aantal MKB-ers met advies en kansenkanon kunnen bereiken.
- Noord-Holland-Noord gepromoot als merk: *Van Hollandse Bodem*.

5.2 WELKE ACTIVITEITEN – RESULTATEN ZIJN ALS NEGATIEF ERVAREN?

- Onduidelijkheid over regionale budgetten voor kennis en innovatie vanaf 2016.
- Beleid ontwikkelen zonder betrokkenheid vooraf van partners en instrumentele derden: bijvoorbeeld lokale/regionale mogelijkheden Participatiefonds Duurzame Economie.
- Zoveel papier en woorden wijden aan de Economische Agenda, inclusief vooraf nog niet uitgewerkte beleidskoppelingen op papier, waardoor focus verdwijnt. In het verlengde:
 - Niet alles vooraf willen raken in tekst: “duurzaamheid is rode draad”.
 - Geen thema's en onderwerpen opnemen zonder vooraf zicht op uitvoeringspraktijk: toegang tot financiering voor MKB.
 - Geen “kleine” onderwerpen oppakken zonder verankering in grotere structuren of beleidsmatige aanpakken: 3D-printing.
 - Geen beleid opnemen zonder redematies waar het de maatschappelijke outcome raakt: de koppeling Arbeidsmarkt en Onderwijs aan Kenniseconomie en Innovatie.

5-3. WAT ZIJN RODE DRADEN IN DE EXTERNE BELEVING VAN DE PROVINCIALE INZET?

5-3.1 ALGEMEEN

- **Toegankelijk en constructief, meer effect vanuit visie op rollen in de regio**
Zowel gemeenten als instellingen hebben waardering voor de toegankelijkheid en constructieve houding van de provincie. Lang niet altijd betekent dat ook een voor die partijen bevredigend resultaat, maar de ruimte voor gesprek die er (bijna) altijd is wordt gewaardeerd. Een aantal partijen geeft aan dat de provincie aan effectiviteit kan winnen, als zij onder haar handelen en afwegingen een visie legt die in gaat op de rol die de provincie in de regionale economie wil spelen en de rolverwachting van anderen. Bijvoorkeur ligt er ook een visie op de inhoud van de economische structuur -passend bij de kenmerken van de regio- die de provincie na zou willen streven. De provincie is de afgelopen periode in het economisch domein redelijk reactief geweest in wat op haar pad kwam. Deels is dat te verklaren door de discussie die over provincies heen en in Provinciale Staten is gevoerd over rol taak en verantwoordelijkheid van de provincie in het economisch domein, deels is dit een laissez-fair keuze geweest van de voorgaande Staten.
- **Inzetten op analyse regiokenmerken**
Voor zover geïnterviewden kunnen overzien en experts hebben kunnen constateren ligt er geen (uitgebreide) analyse van de kenmerken van elke economische regio en een overall visie op de beoogde economische structuren onder het regionaal economisch beleid. Daar waar de provincie wel actief visie-ontwikkeling heeft gefaciliteerd, bijvoorbeeld met de campusontwikkeling, oogst zij lof. De benaderde experts geven aan dat de keuzes in beleid sterker zijn te onderbouwen als onderlegger een regionale analyse van het zogenaamde DNA en de verwachte ontwikkeling daarin wordt opgesteld. Niet elke regio is gelijk, waarom bijvoorbeeld aansturen op hoogwaardige werkgelegenheid, als er beperkt hoogwaardig personeel in een regio aanwezig is. Andersom gaat het ook op, waarom aansturen op arbeidsexstensieve economie als het arbeidspotentieel in een regio een stijgende trend kent. Analyseer ook of voldoende kennis en kunde aanwezig is in de diverse regio's om invulling te gaan geven aan de ambities van het College en te komen tot duurzame economische structuren en inzet op een meer circulaire economie.
- **Zelf bewust van bestuurlijke impact op het grond gebied**
Geïnterviewden geven de provincie mee, dat zij zich bewuster mag zijn van haar positie, die zij binnen het bestuurlijk bestel heeft en naast een relatief beperkte portemonnee altijd met haar meebrengt. Uit interviews komen voorbeelden als:
 - Kleinere gemeenten voelen hun belangen meer gehoord met aanwezigheid van een onafhankelijke provincie in overleg, als tegenhanger van grote(re) gemeenten.
 - De provincie is als onafhankelijke regisseur erkend in NZKG-gebied, ondanks eigen belangen en mede dankzij functioneren van tegenwicht voor inbreng (Haven) Amsterdam.²³
 - De burgemeester van Hollands Kroon heeft andere zeggingskracht in de VS dan gedeputeerde Economie van de provincie Noord-Holland,
 - De provincie haar eigen rol tussen rijk en gemeenten marginaliseert, door zowel met inzet van capaciteit als met geld een terugtrekkende beweging te maken.
- **Clustervorming en triple helix overeind houden, maar nu nog te veel clusters, te weinig "O's" en beperkt zicht op bijdrage aan maatschappelijke uitdagingen.**
De clusterbenadering Noord-Holland Zuid en Noord kan nog op draagvlak rekenen en moet ook langjarig worden volgehouden. Maar geïnterviewden geven aan dat er wel sprake is van veel clusters. Ze zijn niet allemaal even potentievol en kunnen niet allemaal afdoende slagkracht organiseren. Experts geven aan dat de potentie van een cluster blijkt uit haar absolute en groeiende financiële omvang, de eigen financieringsmogelijkheden en de aangrijpingspunten om innovatief (internationaal) onderscheidend te kunnen zijn.²⁴ Langs die redeneerlijn zijn er vraagtekens te zetten bij een medisch cluster en een cluster recreatie en toerisme. Er is bij geïnterviewde stakeholders geen twijfel over agri als bestaand cluster en een opkomend cluster water in het verlengde van Maritiem & Offshore. Daarbij moet er voor een cluster

²³ Evaluatie Verbonden Partijen, Fase IV, Stichtingen en Verenigingen, concepthoofdstuk Stichting Programmabureau NoordZeeKanaalGebied, Provincie Noord-Holland, december 2015.

²⁴ Prof. F. Van Oort, Innovatiesymposium Randstedelijke Rekenkamer, 2011.

helderheid zijn over de aanwezige (bestuurlijk) trekkersrol.²⁵ Niet alle verbindingen tussen Ondernemers, Onderwijs, Onderzoek en Overheden zijn al optimaal. De keuze om als provincie te focussen op specifieke clusters in NHN en aansluiting op de (top)sectoren in NHZ krijgt over het algemeen bijval. De overweging om de beperkte middelen en capaciteit in te zetten op die clusters, waarop ook vanuit andere belanghebbenden energie en inzet zit draagt in de ogen van de geïnterviewden en experts bij aan de effectiviteit van het beleid. Gelijktijdig constateren de geïnterviewden dat in de clusters in NHN “slechts” 25% van de werkgelegenheid van de regio zit en dat een land als China zich focust op slechts één topsector. Overigens creëert focus op één cluster of sector nieuwe afhankelijkheden. Partijen zijn het er over eens dat een clusteraanpak lange adem vergt.

- **Flexibiliteit in operationeel beleid en budgetten ir.t. actuele ontwikkelingen**

De afgelopen agendaperiode heeft de provincie een aantal keren op voorhand nee moeten zeggen tegen opzichzelfstaand interessante ontwikkelingen voor de regionale economie. Omdat budgetten en activiteiten vast lagen, kon bijvoorbeeld niet ingespeeld worden op de vorming van landelijk MKB-innovatiefonds vanuit het Rijk, was het vanuit rol en inhoud lastig om een nieuw innovatief watercluster te ondersteunen en is ook een mogelijk vertrek van ECN naar een locatie buiten de provincie een ontwikkeling waarop niet heel flexibel kan worden ingespeeld, als dat al wenselijk zou zijn. Amsterdam geeft aan dat op het vlak van economie en met name kennis en innovatie zij werkt met strategische lange termijn doelstellingen, maar voor haar operationele beleid en projecten zich niet verder vastlegt dan maximaal twee jaar vooruit. Ook heeft zij naast een vast budget voor de activiteiten en projecten via de AEB, een flexibel budgetdeel voor actuele ontwikkelingen zoals nu aanpak voor innovatieve start-up's in de stad.

- **Meer samen instrumenten ontwikkelen en aansluiten op regionale behoefte**

Uit een aantal interviews komt naar voren dat de provincie soms overkomt als een blackbox. Bij de ontwikkeling van het Participatiefonds Duurzame Economie is bij aanvang breed geconsulteerd. Vervolgens leek het ogenschijnlijk stil te blijven en was er ineens een instrument, waar zowel partners in het noorden als het zuiden van de provincie minder mee uit de voeten konden dan vooraf verondersteld. Juist bij groeiende schaarste van middelen groeit de behoefte bij een stad als Amsterdam, de AEB, maar ook het ontwikkelingsbedrijf NHN om instrumentontwikkeling gezamenlijk op te pakken, bijvoorbeeld ook in overleg met het Rijk.

Juist op dat punt is de provincie de afgelopen periode gemist. Met het nieuwe Coalitieakkoord komen MKB-innovatiemiddelen via nog te ontwikkelen fondsen beschikbaar. Stakeholders geven aan de wens te hebben meer betrokken te worden bij de ontwikkeling van deze fondsen. Wat hen betreft moet de regionale (bedrijfs-)behoefte aan innovatiemiddelen centraal komen te staan. Recent voorbeeld waar het goed lijkt te worden aangevuld en samengewerkt, is het (voorstel tot) de garantstelling van de provincie voor het sectorplan Noord-Holland Noord

- **Meer resultaat halen uit bestaand overleg door informeel sparren vooraf**

Op alle beleidsthema's uit de Economische Agenda zijn diverse overlegvormen aanwezig dan wel de afgelopen jaren georganiseerd zoals met een Techniekraad, een Greenport, LeisureBoard of AEB. Uit de evaluatiegesprekken bij het Rijk en gemeenten komt terug dat iedereen de noodzaak van deze overleggen onderkent en gelijktijdig constateert dat deze gremia vooral afstemplatforms zijn. Wellicht door de grote omvang van het aantal leden komen analyse van actuele knelpunten in een breder regionale economisch perspectief of strategische onderwerpen voor de middellange termijn niet (gemakkelijk) op de agenda. Diverse geïnterviewden noemen de houding van de aanwezigen in deze overlegvormen reactief en afwachtend. De provincie heeft met de huidige agenda er (juist) voor gekozen te volgen in plaats van te initiëren, waardoor een inhoudelijke voeding van het gezamenlijk belang voor een regionale economie moeizaam tot stand komt. Een tweetal geïnterviewden geeft aan dat een actievere rol voor de provincie is weggelegd in het ophalen en voorbereiden van actuele thema's en knelpunten in de regionale economie voor de gezamenlijke bijeenkomsten.

- **Doorgaan met investeren in toegang tot Rijk en Europa**

In de Economische Agenda geeft de provincie aan een rol voor zichzelf te zien bij de toegang tot het rijk en tot Europese middelen. Aan een belangrijke voorwaarde van Europa is voldaan door het bieden van co-financiering voor specifieke projecten door de provincie vanuit een Uitvoeringsregeling daartoe (10 maart 2015-42, nr. 564484/564492). Samen met gemeente Amsterdam heeft de provincie in de agendaperiode € 4.200.000 aan EFRO-middelen beschikbaar gesteld voor de uitvoering van de Clusterregeling Metropoolregio Amsterdam. Amsterdam ervaart deze samenwerking als positief. Vanuit beperkt aanwezige specifieke kennis en capaciteit bij de provincie is voor het loskrijgen van de juiste projecten in de regio geleund op de kennis en afwegingen van de regiopartners. Met name Amsterdam heeft daarin actief een aantal gewenst geachte projecten aangejaagd. De provincie heeft door deze inhoudelijke aansluiting op de doelen en belangen van de regio, geen garantie dat de geselecteerde projecten ook eigen doelen, bijvoorbeeld op het vlak van agri-food, duurzame energie of mobiliteit, dienen. Externen (AEB, ministerie van EZ) geven aan dat de provincie best explicieter mag zijn in de economische belangen en structuren die zij voor het grondgebied gerealiseerd wil zien. Een analyse en visie daarop kan in de toekomst de toegang tot rijks- en Europese middelen alleen maar verstevigen. De provincie kan zich ook verbeteren in het actief aanjagen van projecten op basis van analyse van knelpunten en kansen voor innovatieve ontwikkelingen in de regio en vanuit bijvoorbeeld eigen clusterbeleid. Dat vraagt echter tijd, capaciteit en bovenal regionale kennis en contacten met bedrijven en kennisinstellingen om dat mogelijk te maken.

- **Minder papier en duidelijke status Economische Agenda,**

Externe partijen geven aan de Agenda fragmentarisch te lezen en te hanteren. Wat hen opvalt is dat veel onderwerpen in de agenda staan, maar in de praktijk vaak nog nadere uitéénzetting en afweging nodig is. Dat roept bij de stakeholders twee beelden op: 1) is al die tekst op voorhand nodig en 2) wat is precies de status van de economische agenda?

Als voorbeeld bij het eerste beeld, bleek een koppeling van Arbeidsmarkt en Onderwijs aan Kenniseconomie en Innovatie in de nadere uitwerking van het beleid geen expliciete betekenis te hebben gekregen. Is “duurzaamheid” genoemd als rode draad in de agenda maar de uitwerking hiervan blijkt geen sinecure. Ademde de Agenda aandacht voor het MKB en gelijktijdig was er geen direct uitvoerbaar beleid beschikbaar. Zowel geïnterviewden als geraadpleegde experts pleiten op basis van dergelijke voorbeelden voor:

- Vooraf niet alles willen raken in tekst.
- Geen thema's en onderwerpen op te nemen zonder zicht op uitvoeringspraktijk.
- Geen “kleine” onderwerpen als 3D oppakken zonder verankering in grotere structuren.
- Geen beleid op te nemen zonder redenties waar het maatschappelijke outcome raakt.

Daarnaast geven ze mee meer helderheid te creëren over de status van een nieuw beleidsdocument.

Nu speelt de vraag wel eens op wat de Economische Agenda precies is: een beleidskader, een activiteitenoverzicht, een conjuncturele momentopname of een strategische onderlegger voor beleid van het College?

5.3.2 KENNISECONOMIE EN INNOVATIE

- **Impact van provinciale innovatieactiviteiten in het economisch domein groter dan gedacht.**

In 2011 publiceerde de Randstedelijke Rekenkamer haar rapport over provincies en regionale economie. Aandachtspunt was de onderbouwing van de beleidsinzet. De Rekenkamer constateerde ook dat de effectiviteit van economisch beleid zich in de praktijk vrijwel niet meetbaar laat maken, puur door de veelheid aan invloeden van buitenaf en de afhankelijkheid van actoren en factoren. Eén van de experts in het rapport merkt op dat de impact van het provinciaal beleid als verwaarloosbaar moet worden beschouwd, zeker als je het afzet tegen de mogelijkheden van grote steden. Andere experts nuanceerden dat enigszins.

Opmerkelijk is, dat in bijna alle gesprekken die voor deze evaluatie zijn gevoerd, de doorwerking van het schrappen van kenniseconomie en innovatiemiddelen vanaf 2016 als één van de minst handige acties van de provincie wordt aangemerkt. Zowel Amsterdam, de AEB, als het ministerie van Economische Zaken geven aan dat het innovatieve klimaat van de MRA-regio hiermee op achterstand is gezet. Niet op achterstand, omdat het budget wordt gekort, maar vooral omdat de duidelijkheid voor bedrijven en kennisinstellingen verdween dat alle bestuurslagen in de MRA open staan voor innovatieve ontwikkelingen en deze ook actief ondersteunen. De innovatie- en duurzaamheidsmiddelen die het

nieuwe College beschikbaar wil gaan stellen, zijn door zowel door gemeenten als MKB-Nederland positief onthaald. Zij plaatsen daarbij de oproep zoveel mogelijk in gezamenlijkheid het bijbehorend instrumentarium te ontwikkelen. Vanuit campussen is gevraagd om te bezien of langs de campuslijn deze middelen beschikbaar kunnen komen voor aangesloten innoverende (MKB) bedrijven en zo met de middelen ook bij te dragen aan het bestendigen van de campusvorming.

- **Keuze voor focus van inzet via PRES op de AEB wordt begrepen en schept helderheid.**
Geen van de gesproken partijen stelt de aangebrachte focus in de provinciale inzet op kenniseconomie en innovatie via de AEB ter discussie. Wel zien ze dat het verbinden van ontwikkelingen tussen noord en zuid in de provincie geen sinecure is en een duidelijke rol voor de provincie laat.

5-3.3 ARBEIDSMARKT EN ONDERWIJS

- **Focus op vraagkant arbeidsmarkt via (techniek) bedrijven wordt door stakeholders gedeeld.**
Geïnterviewden geven aan dat zij de keuze van de provincie voor een focus op techniek en met name op de vraagkant van dit beleidsterrein om meer redenen te delen. Allereerst is Arbeidsmarkt en Onderwijs een bestuurlijk druk beleidsterrein, waarbij de grootste verantwoordelijkheid ligt bij gemeenten. Zij staan aan de lat en hebben direct budgettair belang bij het participeren van dat deel van hun inwoners dat toe te rekenen is aan de potentiële beroepsbevolking. Het onderwijs kent zijn eigen professionele autonomie binnen de kaders van het ministerie van OCW. En juist het bedrijfsleven is te ongelijksoortig en partieel georganiseerd om zowel richting onderwijs als gemeenten zijn behoefte aan kwalitatief bekwaam personeel op middel- en langere termijn helder te maken. Daarnaast is zowel vanuit pragmatische overweging aansluiting op het landelijke Techniekpact te begrijpen, maar ook vanuit de bruikbaarheid van techniekskills in andere bedrijfssectoren en verondersteld innovatiepotentieel.
- **Techniekraad en Campusvorming is gewaardeerd. Waken voor bureaucratische drempel.**
Positief gewaardeerd is de oprichting van de Techniekraad Noord-Holland. Naast de bundeling van de onderwijsbehoefte van het technische bedrijfsleven heeft deze nieuwe raad een aantal adviezen kunnen geven bij de inhoud en doelmatigheid van de betreffende individuele subsidieaanvragen van campussen i.o bij het Rijk (MBO-RIF). Meer partijen geven aan ook de visievorming op basis van arbeidsmarkt cijfers en prognoses voor de technieksector te waarderen. Provinciale Staten ontvangen periodiek actualisatie van deze visie en cijfers. Signaal dat partijen uit het veld afgeven is, dat na een vliegende start van de Techniekraad het ogenschijnlijk stil is geworden. Met name het onderwijs geeft aan dat gewaakt moet worden dat de Techniekraad een te grote bureaucratische hobbel gaat vormen voor instellingen. De rol van de raad om te adviseren over spreiding en doelmatigheid wordt onderkend, maar heeft in zichzelf ook een neiging tot extra werk, waarvan de toegevoegde waarde door geïnterviewden niet altijd gevoeld wordt.
- **Faciliteren van regionale visievorming op spreiding MBO-onderwijs oogst lof.**
Vanuit meerdere kanten, Amsterdam, ONHN, VNO-NCW en MKB-Nederland als vanuit campussen zelf wordt waardering uitgesproken voor de provinciale inzet op campusvorming en met name de focus en aansluiting op het landelijke Techniekpact.
Zonder gericht te hoeven vragen is door meerdere partijen het faciliteren van regionale visievorming op de aanwezige en gewenste MBO-onderwijs als een belangrijke provinciale bijdrage aangemerkt. Vanuit de beoordelaars van de landelijke MBO-RIF-regeling is gemotiveerd dat de onderliggende visies die zicht bieden op spreiding en samenhang van MBO-onderwijs, de provincie als geheel op voorsprong heeft gezet in de beoordeling van alle aanvragen.

5-3.4 WERKLOCATIES

- **Gemeenten en bedrijven blij met mogelijkheden van HIRB- en WED-instrumentarium.**
 Uit de evaluatie van de regeling Herstructureren en Innovatief Ruimtegebruik Bedrijventerreinen (HIRB) van 2012 blijkt dat gemeenten en ondernemers de inzet van de provincie waardevol vinden om de aantrekkelijkheid van de terreinen en daarmee de vastgoedwaarde ontwikkeling positief te beïnvloeden. Met name de mogelijkheden in de regeling(en), die een bijdrage mogelijk maken in het verbeteren van het bedrijfsaangezicht en kwaliteit van de panden levert bij pandeigenaren ruime mate van waardering op. De opzet van de evaluatie maakt geen ruimhartige uitspraken over effectiviteit van de regeling en het achterliggende beleid mogelijk. Op basis van cijfers uit de bedrijventerreinenmonitor en verantwoordingstukken van de HIRB-regeling wordt niet apart (meer) in termen van ruimtewinst gerapporteerd. Vooraf is ruimtewinst wel een beoordelingscriterium bij subsidieaanvragen.

- **In goed overleg minder (plan)voorraad**
 Door overleg en samenwerking is een beheerste belangenafweging in (her)ontwikkeling van locaties voor kantoren en bedrijventerreinen tot stand gekomen. De afstemming van vraag en kantorenaanbod is geïntensiveerd, er zijn afspraken gemaakt over hogere aantallen te onttrekken m² en bovenal zijn alle partijen aan boord gebleven van PLABEKA. Aandachtspunt is de flexibiliteit van de plannings- en herstructureringsopgave –mede gezien de versterkte effecten door de afgelopen crisis- en de afhankelijkheid van belangen van derden als er sprake is van versterking van die trend. Die flexibiliteit zou twee kanten moeten op werken. Nu wordt nog uitgegaan van hogere groeiscenario's voor de toekomstige vraagontwikkeling naar zowel bedrijventerreinen als kantoorlocaties. Onder meer door de ZZP-ontwikkelingen, is de daadwerkelijke vraag naar traditionele werklocaties sterk aan het veranderen. Economen geven mee te gaan werken met meer behoudende groeiscenario's en daarbij te bedenken hoe op korte termijn ingespeeld zou kunnen worden op eventuele spontane opleving van de vraag. Uit de gesprekken en het monitoren van bedrijventerrein blijkt dat de kwaliteit en regionale samenhang van de werklocaties een belangrijke uitdaging voor de komende jaren vormt bij alle partijen in de provincie.

- **Ruimtelijke ordening, economie en interne afstemming bij de provincie**
 Uit gesprekken met stakeholders blijkt dat er winst is te behalen in tijd en inhoud als de provincie (bij voorkeur vooraf) meer integraal zou kunnen optreden. Soms is relevantie van een project of een werklocatie vanuit economie aangetoond, maar staat een nut en noodzaak afweging vanuit ruimte een ontwikkeling in de weg. Vraag is dan met welke gedeputeerde moet worden gesproken en hoe deze dan aan tafel zit: namens Economie, Ruimtelijke Ordening of altijd namens GS? Daarbij zou de provincie veel meer kunnen denken en doen vanuit de ondernemers. Ook vanuit Recreatie en Toerisme is die interne afstemming (liefst vooraf) wat betreft complexontwikkeling nu actueel. De markt heeft op dit moment plannen, maar er zijn weinig ruimtelijke mogelijkheden. Duidelijk is dat de provincie eerst wil focussen op bestaande terreinen en aangegeven locaties, alleen zijn deze als businesscase lastig sluitend te krijgen. De SER-ladder voor duurzame ontwikkeling is in de ogen van stakeholders op zichzelf handig om vraagstukken te benaderen. Als daaruit echter een positieve afweging komt, zou je er als provincie ook voor moeten (kunnen) gaan.

5-3.5 RECREATIE EN TOERISME

- **De provincie is een betrouwbare en constructieve partner**
 In een diffuus veld met veel sub-sectoren en deelbelangen is de provincie altijd constructief en toegankelijk gebleken. Met name bestuurlijk is veel rust en overzicht in de hectiek van het beleidsterrein gebracht. Vanuit die rust konden belangen gerelativeerd worden en worden gewerkt aan het opbouwen van vertrouwen tussen vertegenwoordigers van de sub-sectoren. Geïnterviewden geven aan te waarderen dat de provincie informatie over ontwikkelingen in de sector en haar doelgroep(en) heeft helpen organiseren. Juist door de heterogeniteit van de sector is het lastig deze informatie zelf te organiseren.

- **Verbinden op marketing activiteiten via Leisureboard**

De Leisureboard lijkt, in haar kortstondig bestaan, geslaagd in de bundeling van marketinginzet van partijen in NH(N). De bijna onvermijdelijke bureaucratisering van een dergelijk orgaan past niet bij de verwachtingen van ondernemers die meteen willen handelen. De keuze om de Leisureboard weer op te heffen, sluit daarmee aan bij de behoefte van de ondernemers. Vanuit het rijk wordt nog wel een rol voorzien voor de provincie in de spreiding over het gehele Noord-Hollandse grondgebied van de toeristische druk die op Amsterdam die nog altijd aan het groeien is. De vertegenwoordigers van de sector geven zelf aan dat het zoeken is naar de randen van het bevorderen van de bedrijvigheid rond recreatie en toerisme. Zij zien samen met de provincie ook een eigen rol om met elkaar te waken voor de mogelijkheid van staatsteun en verstoring van het levelplayingfield in de sector.

- **Ruimtelijke inpassing vraag gezamenlijke aandacht**

Als het gaat om ruimtelijke inpassing van recreatieve en toeristische voorzieningen constateren geïnterviewden soms een iets te snelle verwijzing van lokale overheden naar de onmogelijkheden vanuit het provinciale beleid. De ervaring heeft geleerd dat op basis van het provinciaal ruimtelijk beleid meer mogelijk soms gedacht, maar dat daarvoor goede onderbouwing en ook gemeentelijk handelen nodig is.

5.4 **WAT IS AF TE LEIDEN UIT DE DIVERSE WAARDERINGEN OVER DE DOELTREFFENDHEID VAN BELEID**

De waardering van externe partijen is tot twee niveaus terug te brengen. Het eerste niveau betreft de waardering van gebruikers van het provinciaal instrumentarium: subsidieregelingen als Water als economische drager, HIRB, Campusregeling en via de Kamer van Koophandel het Kanskanon, maar ook de advies en overzichtsrol van Techniekraad en Greenport. Het merendeel van de belanghebbenden van deze instrumenten zijn blij met de beschikbaarheid hiervan en de wijze van uitvoering door de provincie. Onderzoek toont wel aan dat lang niet alle gebruikers de (subsidie) middelen ook nodig hadden om hun projecten doorgang te laten vinden. De provinciale inzet voegt vaak wel extra kwaliteit en snelheid in de besluitvorming door derden toe.

Het ander niveau betreft de invulling van de rol als midden bestuur in het economisch domein. De Economische Agenda geeft aan, dat er veel afhankelijkheden van factoren en actoren zijn rond de economie en het provinciaal optreden daarin. Wat gelukt is en ook op de langere termijn kan bijdragen aan de werking van het beleid, is dat de provincie wordt gezien als een toegankelijke en constructieve partij in het economisch domein. Andere partijen verwachten wel meer van gezamenlijke instrumentontwikkeling, intensivering van toegang tot het Rijk en Europa en zij missen nu een visie van de provincie op haar eigen rol en de rollen van anderen in de regionale economie. Daarnaast zouden beoogde bovenlokale inhoud en gewenste economische structuren een dergelijke visie kunnen verstevigen. Ze roepen de provincie op haar rol als midden bestuur in de regionale economie niet te marginaliseren door ofwel te snijden in budget of in haar inzet.

VERANTWOORDING

Onderzoeksaanpak

De huidige Economische Agenda is mede op basis van aanbevelingen van de Randstedelijke Rekenkamer uit 2011 gefocust op haalbare output van de provinciale inzet op (regionale)economie. E.a. is zo concreet mogelijk gemaakt binnen de invloedssfeer van de provincie. Mede hierdoor spelen de achterliggende maatschappelijke doelen in de sturing van beleid een beperkte rol. De evaluatieaanpak stoelt op de eerder opgestelde voortgangsrapportages wat betreft de resultaten.

Voor de gehele Economische Agenda is uit de tekst en achterliggende veronderstellingen een beleidsmodel afgeleid met daarin de voor de hoofdoelstelling relevante factoren van invloed en de inzet van de provincie op beleidsthema's gericht op (enkele van) die factoren.

Per beleidsthema zijn vervolgens inzichten en analyse van de veronderstelde mechanismen en (door)werking van het gevoerde beleid afgeleid uit de agenda zelf en waar mogelijk en nog nodig met interne interviews expliciet gemaakt. Vervolgens zijn deze mechanismen geconfronteerd met kennis over deze mechanismen vanuit onderzoeksliteratuur, specifiek evaluatieonderzoek, interviews met stakeholders en een uitgebreide reflectie op de keuze en werking van het beleid door economische experts. Zie voor het laatste onderdeel, bijlage 3 van deze evaluatie. Door te focussen op actualiteit van doelen en middelen en het doorgronden van de werkingsmechanismen in het beleidsdomein moet minimaal aannemelijk kunnen worden gemaakt of de gerealiseerde output bijdraagt aan de kwalitatief geformuleerde maatschappelijke effecten (outcome).

Voor de waardering van de provinciale rol in het economisch domein is gebruik gemaakt van interne kennis en in tweede instantie met een 20-tal interviews met sleutelfiguren en stakeholders uit het economisch domein van Noord-Holland. Recent (evaluatie) onderzoek op specifieke onderwerpen uit de Economische Agenda is waar mogelijk benut om uitspraken rond waardering van de provinciale inzet nog te kunnen verbreden. De voor deze evaluatie gericht benaderde stakeholders is steeds gevraagd wat de provincie de afgelopen jaren goed heeft gedaan, wat ze beter kan doen en wat ze niet (meer) moet doen. Om enig gevoel te houden voor de uiteindelijke economische effecten die zijn opgetreden is statistisch materiaal van o.a. CBS, NH-in Cijfers over de afgelopen jaren opgenomen.

De evaluatie is ook begrensd. Zo is niet gekeken naar de effectiviteit van het beleid in de Landbouwagonderwerpen, alleen voor zover het de netwerken en innovatieaanpak voor de sector betreft. Voor de werking van instrumenten als de HIRB, Water als Economische Drager en Detailhandelsbeleid worden recente evaluatieonderzoeken benut. De samenwerking Noord-Holland-Noord in het Ontwikkelingsbedrijf (ONHN) is niet betrokken in deze evaluatie. Hiervoor gaat eind 2015 een eerder afgesproken evaluatie van het convenant ONHN van start.

Externe experts

- dr. Guillaume Burghouwt SEO, Cluster luchtvaart
- prof. dr. Henri Groot, Vrije Universiteit, Ruimtelijke economie en innovatievermogen regio.
- dr. Arjan Heyma: SEO, arbeidsmarkt en onderwijs.
- Drs. R. Hindriks, subsidies en lokale rekenkamers.
- prof. dr. Carl Koopmans: effectiviteit van regionaal (economisch)beleid en (m)KBA ruimtelijke afwegingen, Vrije Universiteit
- prof. dr. Frank van Oort, Erasmus Universiteit, Stedelijke en regionale economie
- Ir. T. Peeters, internationale kust en watertoerisme.
- prof. dr. P. Tordoir, Economische Geografie, Universiteit van Amsterdam.

Lijst geïnterviewden:

- Gerard den Boer, (gemeente Amsterdam, dienst Economische Zaken)
- Viktor Bos (Amsterdam Economic Board (AEB), Human Capital Agenda)
- Jan Boudensteijn (Techport Campus, IJmond)
- Antonio Carretero de Jong (Amsterdam Economic Board, Strategie)
- Marc Hameleers, (ministerie van Economische Zaken, regionale economie)
- Arthur Helling, (RECREON, regiocoördinator NH)
- Ronald Jousma, (ministerie van Economische Zaken, innovatie, energie en mededinging)

- Didier Manjoero, (gemeente Amsterdam, dienst Economische Zaken)
- Fabian Nagtzaam (MKB-Nederland-NH)
- Quirien van Oijen (Techniekraad NH)
- Thijs Pennink, (Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland-Noord)
- Thijmen Rofekamp, (gemeente Velsen, Economische Zaken)
- Ad Schoof, (ministerie van Economische Zaken, regionaal economisch beleid)
- Sharon Smit (RPA-NHN)
- Annelies Spork, (Gemeente Amsterdam, Dienst Economische Zaken)
- Petra van Tiel (VNO-NCW)
- Gerik Ten Berge, (Tata-steel , innoverende regio)
- Doortje van Unen, (Amsterdam Economic Board, adj. directeur)

Provincie Noord-Holland :

- Alexandra Benning (A&O)
- Anneke Been (werklocaties-NZKG)
- Robbert Cornfield (regionale samenwerking)
- Joost van Dalen (IMA)
- Rieneke Kanne (recreatie en Toerisme)
- Tom Lips (A&O, Kantoren)
- Joris Pieter Neuteboom (Recreatie en toerisme)
- Jannie van der Pluijm (ONHN, regionale samenwerking)
- Kim Ruijs (HIRB)
- Maartje van de Ven (Detailhandel)
- Hans Vonk (Werklocaties-Schiphol, SADC)
- Charlotte Dijkstra (BOSE, Europese fondsen)
- Jan Willem Mollema (BOSE, Bestuursondersteuner)

Zie ook geïnterviewden geraadpleegd voor:

- evaluatie Detailhandelbeleid, 2014
- evaluatie subsidieregeling Greenport NHN, 2015
- evaluatie subsidieregeling Water als Economische Drager, 2014
- (concept) evaluatie Verbonden Partijen, Fase 4 stichtingen en verenigingen, 2015

BIJLAGEN

**MEEGEWERKT!
EVALUATIE ECONOMISCHE AGENDA
2012-2015**

GEBRUIKTE LITERATUUR EN ONDERZOEK

- Beter besteden, ruimtelijk investeren: meer doen met publiek geld, p.79-84, VINU, 2014
- Coalitieakkoord 2015-2018, Ruimte voor groei, Provincie Noord-Holland, mei 2015.
- De veerkracht van regionale arbeidsmarkten, Planbureau voor de Leefomgeving, 2013
- De technische arbeidsmarkt in Noord-Holland: cijfers 2015, Techniekraad NH, augustus 2015.
- Duurzaam Ontwikkelen, Prof. M. Hekkert, Universiteit Utrecht, 2013.
- Economie: trends en ontwikkelingen, visies en beleid, EconomicBoard Utrecht, maart 2014.
- Economische Agenda 2012-2015, Provincie Noord-Holland, november 2011.
- Economische Verkenningen Metropoolregio Amsterdam, Platform Regionaal Economische Structuur (PRES), februari 2015.
- Evaluatie Detailhandelsbeleid Provincie Noord-Holland, Provincie Noord-Holland, januari 2014.
- Evaluatie subsidieregelingen Water als Economische Drager, Decisio, november 2014.
- Evaluatie subsidieregeling Greenport NHN, Berenschot, 2015
- Evaluatie Verbonden Partijen fase 4: Stichtingen en verenigingen, Provincie Noord-Holland, 2015.
- Factsheet Feiten en Cijfers over de Vrijtijdssector Noord-Holland, 2015:
www.noord-holland.com/kennisbank en <http://noordholland.databank.nl>
- Global Business Gateway, Economische Agenda Metropoolregio, Amsterdam 2010-2014 Platform
- Regionaal Economische Structuur (PRES) Metropool Regio Amsterdam, december 2009
- Kompas2020, Samen werken aan een sterke regio, Interprovinciaal Overleg, september 2014.
- Monitor Uitvoeringstrategie PLABEKA 2014-2015, juli 2015.
- Naar een lerende economie, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, november 2013.
- Nieuwe mobiliteit, na het autotijdperk. Arie Bleijenburg, april 2015. Niet Nederland Distributieland, maar grote steden als motor van economie in de 21ste eeuw, p32 e.v..
- Provinciaal Economisch beleid, onderbouwing en evaluatie, Randstedelijke Rekenkamer, januari 2011
- Structuurvisie Amsterdam 2040, Gemeente Amsterdam 2011 (p62, belang korte afstanden binnen steden te lang buiten beeld gebleven).
- Verschuivende paradigma's in het regionaal economisch beleid, Technopolis-group, Evaluatie doorwerking ruimtelijk economisch beleid in de regio en DEEL II Zeven cluster cases studies, augustus 2014.
- Voortgangsrapportages Economische Agenda 2012-2015, 2012, 2013, 2014. Provincie Noord-Holland.

BELEIDSOVERWEGINGEN BIJ PROVINCIAAL ECONOMISCH BELEID

THEMA: KENNISECONOMIE EN INNOVATIE

Overwegingen (uit de agenda en interne interviews)

- Belangrijke voorwaarden voor innovaties is investeren in R&D, een belangrijke signaalwaarde voor een kenniseconomie is het aandeel van de creatieve industrie in de economie(A).
- Het aantal opleidingen HBO-WO neemt af, mede door minder leerlingen (en betere afstemming met arbeidsmarkt)(A).
- Nederland en Noord-Holland blijven achter bij het vermarkten van innovaties, ten opzichte van concurrerende regio's (A).
- Iconische projecten verstevigen samenwerking bv. "campusvorming en Open data" (voortgang A)
- (Pragmatisch) aansluiten op bewegingen van anderen: Amsterdam AEB en Rijks (top)sectoren beleid met in verlengde de clusterbenadering om zodoende grotere impact te hebben (samen).
- De focus op clusters en het aansturen op de werking van de triple helix maakt dat het stellen van eigen doelen minder aan de orde is en dat de agenda van de clusters leidend (zou) moet(en) zijn.
- De beschikbaarheid van middelen heeft de provincie tot een (financieel) faciliterende netwerkspeler gemaakt. Er ligt geen expliciete keuze aan het financieel instrument ten grondslag.
- Inzet op kenniseconomie en innovatie is afgelopen jaren gerechtvaardigd door de redenatie dat:
 - Innovatie bijdraagt aan economische ontwikkeling van lokale, regionale en landelijke economie, niet innoveren is stilstand. (recent onderschreven: Annet Aris, Kevin Kaiser en Jean-Claude Larreché, 2015 en ook de WRR-rapport 'naar een lerende economie' en Mariana Mazzucato 'The entrepreneurial state').
 - Kenniseconomie draagt bij aan aantrekkelijkheid van het vestigingsklimaat (benutten agglomeratie voordelen, voorkomen spillovers ed.) waarmee concurrentiepositie is gebaat.
 - Het College heeft er in 2011 een thema van gemaakt en het Rijk agendeert het thema ook.

Uit visiestuk uit Kennis in de Kop UVR

- De Provincie sluit aan op de (bewezen) inzichten dat stimuleren van innovatie een systeembenadering vergt en langjarige samenwerking met derden vraagt.²⁶
- (buitenlandse) Triple Helix samenwerkingsverbanden van bedrijven, kennisinstellingen en overheden in regionale innovatie systemen laten zien dat het kan werken²⁷. Voorwaarden zijn:
 - Keuzes ten aanzien van specialisatie binnen de thema's(zie cluster-benadering en de strategische agenda's van de Boards).
 - (Essentieel) zorg dragen voor passend onderwijs (zie provinciaal A&O-beleid).
 - Faciliteren en promoten van toegepast onderzoek in de regio (o.a. met fonds Duurzame Economie en activiteiten van de Boards).
 - Oprichten van een netwerkorganisatie, deze moet wel openstaan voor nieuwkomers.²⁸
 - Fysieke locaties in de vorm van science parks, waar onderzoek van kennisinstellingen en bedrijven elkaar ontmoet (bv. AgriTechCampus i.o).
 - Een innovatietrekker met bestuurlijke steun, die het cluster in beweging houdt.

²⁶ Hekkert, Universiteit Utrecht, [De innovatiemotor](#), 2010 en Duurzaam ontwikkelen 2013.

²⁷ Het Rapport, Slotessay Onderzoeksprogramma Regionale Innovatie, Frans Nauta, Marijn Gielen, Hilde de Groot, juni 2009 Lecoraat innovatie 2009.

²⁸ Opening in Viervoud, WRR, 2008.

Uit de Economische Agenda 2012-2015

Voor het versterken van de innovatieve clusters is een gezamenlijke inzet van overheid, ondernemers en onderwijs/onderzoek (de zgn. triple helix) vereist. Daarbij gaat het om onderwerpen als het aantrekken van topbedrijven en kennisinstellingen, valorisatie, synergie tussen sectoren en gedeelde innovatiefaciliteiten. Speciale aandacht van de provincie gaat daarbij nog uit naar het midden- en kleinbedrijf dat niet vanzelfsprekend de aansluiting weet te vinden bij de samenwerking van de drie o's²²) en het vergroten van regionale synergie en samenwerking. Via dit thema wordt ook een duidelijke

(in de tekst besloten) subdoelstellingen

- Veronderstelde aansluiting op EU-beleid, verduurzamen en smartspecialisation, en in het verlengde topsectorenbeleid Rijk, verbinding van EFRO-middelen, MKB+fonds en Waddenfonds.
- In 2020 tot de elite van de Europese stedelijke regio's behoren en als global business gateway een economische hotspot van Europa zijn.
- AmsterdamEconomicBoard (AEB), sinds 2010: bevorderen vermarkten van innovatieve vindingen door verbeteren uitwisseling kennisontwikkeling en bedrijfsleven t.b.v. kennisproductie.
 - De AEB heeft focus op ICTeScience, rode lifescience, zakelijke en financiële dienstverlening. Voor PNH is extra koppeling van de clusters logistiek, food en flowers, toerisme en congressen, creatieve industrie aan de clusters in Noord-Holland Noord gewenst.
 - Zie ook de operationele doelen in Kennis Innovatie Agenda MRA, waaronder verdubbelen van R&D-uitgaven (p31 EA).

Resultaten:

- Bijna 1800 met advies ondersteunde MKB-ers eind 2014, beoogde 2400 binnen bereik. Bijdrage van €450.000,- van de provincie tot april 2015.
- De EFRO-clusterregeling is gepubliceerd en opengesteld. Vanuit Europees beleid van de provincie vindt cofinanciering plaats. Voor Noord-Holland Zuid is daarmee een substantieel budget voor innovatie beschikbaar gekomen (€ 5 miljoen).
- De Uitvoeringsregeling Kennis en Innovatie Noord-Holland Noord heeft éénmalig 6 projecten opgeleverd, uitvoering projecten loopt nog. Er is voor € 425.000,- aan subsidies verstrekt
- De provincie heeft bijgedragen aan enkele 'iconische Board-initiatieven': Open Data Exchange, Seamless Connections, Amsterdam Smart City (via een subsidie aan het 'regionaal budget economische zaken' voor de Metropoolregio Amsterdam'Schaalsprong Toekomst € 1,4 miljoen).
- De 'Smart Specialisation Strategy' en Operationeel Programma is vastgesteld (relatie: Kansen voor West II – Europese subsidies)
- Sinds 2013 is er een Economische Agenda Noordvleugel, waarmee de provincie, in samenwerking met de gehele Metropoolregio, zo goed mogelijk aansluit bij het landelijke Topsectorenbeleid.
- Eind 2014 heeft symposium plaatsgevonden over cultureel ondernemerschap en het bevorderen van verbindingen van de cultuursector, vrijetijdsindustrie en creatieve industrie met nieuwe cultuur-toeristische producten.
- Negen gemeenten nemen deel aan het programma Noord-Holland Slimmer; open data als beleidsinstrument en. Het programma eindigt voorjaar 2015 met een congres. Realiseren van Koploperspositie is niet gelukt en realiseren van innovaties neemt meer tijd (90.000).
- De provincie treedt op als launching customer voor een 3D geprint lichtobject ten behoeve van het Huis van Hilde, het MKB is in the lead bij de vervaardiging (30.000).
- In 2014 is de Kamer van Koophandel gestart met het pilot project 'Kansen voor financiering'. De provincie draagt bij als co-financier met een subsidie van € 250.000

THEMA: ARBEIDSMARKT EN ONDERWIJS

Naar aanleiding van ontwikkelingen uit de Agenda:

- Ontwikkeling beroepsbevolking: door verleggen van pensioengrens en participatiewet zal krimp van de (potentiele) beroepsbevolking pas plaatsvinden na 2018.
- Ontwikkeling economie iets positiever ingeschat: uiteindelijk een tweede en derde dip en pas eind 2014 weer sprake van kleine groei
Ontwikkeling werkgelegenheid: de veronderstelde krapte op de arbeidsmarkt gaat later ontstaan en vooral voor specifieke functies. Het is meer en meer een kwalitatief probleem van aansluiting Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Veel lagere en middelbare functies zijn tijdens de crisis verdwenen en ondervangen door automatiseren en robotisering. Aannemelijk lijkt nu dat deze functies niet meer terugkeren.
- Voor een deel van de groep 45-69 dreigt structurele werkloosheid, door tekortschietende vraag en niet aansluitende kwaliteiten.
- De onderkende bewegingen op de arbeidsmarkt zijn nog altijd actueel en enigszins scherper dan eind 2011 gedacht.
- Niet alleen de crisis zorgt (op termijn) voor automatisering en robotisering en daarmee verdwijnen van functies. Het is ook een autonome ontwikkeling waarmee rekening is te houden.

Resultaten:

- De Techniekraad is sinds 2013 opgericht als platform voor de technische bedrijfssector om zijn opleidingsbehoefte te articuleren. De raad heeft een richtinggevende visie en adviezen opgeleverd rond mismatch onderwijs en arbeidsmarkt en campusvorming:
- De campusregeling is opgezet en uitgevoerd: 9 aanvragen gehonoreerd, budget volledig uitgeput.
- Regiovisies MBO-onderwijs gefaciliteerd, als onderlegger voor subsidieaanvragen MBO-RIF-fonds, met als resultaat dat alle 5 de subsidieaanvragen zijn gehonoreerd.
- Initiëren en monitoren 200-banenplan motie Duurzame Economie: 139 jongeren volgen nu een traject, waarvan 36 dit al hebben kunnen afronden.
- De Kenniswerkplaats NHN is operationeel gehouden en er is aangestuurd op zelfstandigheid t.b.v. de regio NHN.

Overwegingen (uit de agenda en interne interviews) die aan het A&O-beleid ten grondslag liggen:

- Bezuinigingsopgave kaderbrief 2013 stuurde aan op loslaten sociale doelstellingen met A&O-beleid. Herijkingsnotitie in augustus 2013 naar PS (160762/160764).
- Gekozen daarin voor koppeling aan kenniseconomie en innovatie.
- In provinciale rol staat verbinden van ondernemers, onderwijs en overheden centraal.
- Focus op cluster techniek in aansluiting op landelijke ontwikkelingen Techniepact en mede op verzoek AEB en clusters Noord-Holland Noord vanuit huidige betekenis voor Noord-Hollandse economie en toekomstige innovatievermogen;
- Ook in analyses over internationale concurrentiepositie komt beschikbaarheid van technisch kwalitatief goed personeel als randvoorwaarde naar voren (onderzoek??)
- Noord-Holland verwacht tekort aan technisch personeel op de korte en langere termijn.
- De koppeling aan de pijler Kenniseconomie en Innovatie in de Economische Agenda heeft niet automatisch geleid tot een directe sturing op (technologische) innovaties binnen de ondernomen activiteiten.
- In de praktijk lijken aangrijpingspunten voor direct aansturen op kennisontwikkeling en innovatie in de A&O-activiteiten ook niet meteen voorhanden.
- Focus op techniek heeft sowieso geholpen om met beperkte middelen nog iets van een deuk in een pakje boter te kunnen slaan (eerdere beleid kenmerkte zich door veelheid kleine projecten en activiteiten).
- De keuze voor techniek is ook achteraf gelukkig geweest: meekunnen liften op landelijke ontwikkelingen waardoor massa maken mogelijk was. Er was een al een zekere mate van organisatiegraad waardoor het bereik van de provinciale inzet groter kon zijn. Via techniek kunnen in principe alle bedrijfseconomische clusters worden aangeraakt, bijvoorbeeld duurzaamheid of ICT in de zorg.

- Het terugtrekken uit het sociale domein en de regionale A&O platforms wordt door PAO's en RPA's als jammer ervaren, maar gelijktijdig pakken zij wel de vraagstukken rond arbeidspotentieel in de zorg op vanuit de gemeentelijke verantwoordelijkheid voor zorg. Het heeft ook voor helderheid gezorgd, dat de provincie geen terugvaloptie meer is op dit terrein.
- Argumenten voor Techniek en rolopvatting is een goed uitlegbare focus gebleken, waarmee "balast" uit heden, verleden en toekomst kan worden weggewerkt en voorkomen. De recente cijfermatige onderbouwing en visie van de Techniekraad onderschrijft de keuze nogmaals.

THEMA: WERKLOCATIES ALGEMEEN:

Werklocaties betreffen:

- Vanwege hun omvang en potentieel krijgen Schiphol, het Noordzeekanaalgebied en Greenport Aalsmeer aparte (ambtelijke en bestuurlijk) aandacht
- Aparte mogelijkheden voor (deel)terreinen met watergebonden bedrijvigheid
- Afstemmen van regionale vraag en aanbod in geplande en bestaande terreinen en kantoren
- Herstructurering van bestaande bedrijventerreinen
- Detailhandel met bovenlokale betekenis

Overwegingen in de agenda:

- Basisvoorwaarde voor concurrentiepositie van Noord-Holland is voldoende en kwalitatief goede (vestigingsmogelijkheden) op werklocaties voor bestaande en nieuwe (internationale) bedrijven.
- Daarom voldoende en gedifferentieerde ruimte voor economische activiteiten verankerd in provinciale structuurvisie.
- In de periode 2001-2006 vond 1/3 van de bedrijvigheid op werklocaties plaats
- Zorgvuldig plannen nieuwe terreinen en efficiënt gebruik bestaande terreinen staat centraal in periode waarin overaanbod dreigt voor terreinen en voor kantoren al aanwezig is.
- De SER ladder-verbonden aan de structuurvisie- geeft prioriteit aan herstructurering bestaand boven nieuw;
- Samenwerking (REON, PRESS-Plabeka) met andere overheden (convenant bedrijventerreinen 2010-2020 en structuurvisie) staat centraal in succesvol, duurzaam en economisch verantwoord beleid.
- Grotere betrokkenheid private partijen is nodig om te komen tot meer professionele en gebiedsgerichte aanpak.
- De aanpak "afstemming aanbod en vraag" is nu in principe een bottum-up via samenwerkingsverbanden, vanuit de ervaring dat afdwingen contra-productief kan uitpakken.
- In structuurvisie is 'vangnet' gecreëerd om afspraken na te laten komen.
- Bij herstructurering focussed de provincie op openbare ruimte, duurzaamheid en ruimtewinst zijn belangrijke speerpunten,
- Bij afstemmen van vraag en aanbod is speciale aandacht voor buitenlandse kandidaten: zij hebben belangrijke toegevoegde waarde voor NH-economie via werkgelegenheid en Innovatiekracht.
- Onderliggend economische verwachte groei op langere termijn in het beleid is het Global Gateway scenario²⁹, (onderlegger Buck, 2010³⁰).
- Op basis daarvan sturen op evenwicht vraag en aanbod, bepalen transformatieopgave tot 2020 en revitaliseren en he profileren verouderde bedrijventerreinen.
- De analyse is dat tot 2035 nieuwe terreinen en ha. Nodig blijven.
- Terughoudendheid in het ontwikkelen van nieuwe terreinen maakt het interessanter voor beleggers en private partijen om te investeren in bestaande werklocaties.
- De provincie zal de randvoorwaarden moeten bepalen -marktmeester- waaronder private partijen een (meer) zakelijke rol gaan spelen in de afwegingen rond vraag en aanbod van werklocaties.

Rol: Ruimtelijke beleidsbepaler en regisseur (via Structuurvisie en provinciale verordening) inclusief vaststellen van behoeftes voor bedrijventerreinen en kantoren.

29 Global Business Gateway, Economische Agenda Metropoolregio, Amsterdam 2010-2014. PRESS 2009.

30 Ruimtebehoefte bedrijventerreinen en kantoren 2010-2040, Metropoolregio Amsterdam, Buck Consultancy 2010.

WERKLOCATIES: SCHIPHOL

Basis van beleid lag in Rijks -mainport- beleid: verstevigen internationale netwerkverbindingen met belangrijkste economische regio's. Ontwikkeling van groei vrachtvervoer en logistiek, vestiging van dergelijke bedrijven op werklocaties in regio uit programma Amsterdam, Connecting Trade (ACT).

Sinds 2004 is er de Metropolitane Strategie. Die gaat over de kracht te zoeken in combinatie van vestigingsfactoren regio (p.46 Agenda).

Opgenomen streefbeelden:

- ontwikkeling (groei)passagiers en vrachtvervoer?
- ontwikkeling schiphol gebonden werkgelegenheid?: 103-113
- ontwikkeling schipholgebonden bedrijfslocaties?: + 24 in 2013..tov 111 MRA
- ontwikkeling leegstand kantoren..13,5% naar 14,3 % maar relatief veel beter tov MRA
- ontwikkeling betekenis van Schiphol in de connectiviteit met andere (wereld)delen?
- ontwikkeling bereikbaarheid Schiphol?
- indicator selectieve vestiging via Convenant (kun je dat nu zo zien?)

Provinciale inzet op Schiphol

- Samenhangende en hoogwaardige ruimtelijke economische ontwikkeling schipholregio.
- Selectieve benutting ruimte in schipholregio.
- Topmilieu voor internationaal georiënteerde logistiek

Resultaten:

- Afname kantoren leegstand t.o.v. van de MRA gerealiseerd
- Meer buitenlandse bedrijfsvestigingen dan MRA niet kunnen realiseren
- Toename werkgelegenheid op schipholgebonden locaties gerealiseerd
- Projectrealisatie OLV is vertraagd, maar niet ter discussie
- Uitgifte Schiphol Logistics Park is van start gegaan
- Realisatie Besluit HST Cargo Terminal nog boven de markt.

Doelen en resultaten bereiken met:

Bestuursplatform Schiphol (BFS) (50.000 pj) hebben REVS 2009-2030 vastgesteld. (Metro-strategie was leidend, e.a. uitgewerkt in programma strategie, REVS, over kwantiteit en kwaliteit werklocaties.

airport corridor: doorgang en bedrijventerreinen.

kwaliteit van werklocaties, selectiviteit en modernisering vestigingsbeleid.

clusterstrategie (10 benoemd voor regio) hoe met andere clusters?

betrokkenheid PNH bij SMASH(Rijks belang Schiphol en Amsterdam) via daar ruimtelijk economisch belangen behartigen.

Alderstafel: nu Stichting OmgevingsRaad Schiphol waarin vertegenwoordigers Rijk, lokale en regionale bestuurders en Schiphol zij maken advies (afspraken) over ruimte, geluid en hinder van start- en landingsbewegingen met omgeving op de lange termijn.

ACT (100.000 pj): Schiphol Zuidoost, Schiphol Logistics Park en A4 zone west. OLV ontsluiting, een aansluiting Cargo op HSL (respect. 8,3 en 11 mil. vanuit rijk beschikbaar, PNH 3 mil. voor OLV) OLV is aftakking Greenport over N201 en Truckparkeren.

AEB: via hen kennisinstellingen MRA binden aan cluster logistiek en daarmee aantrekkelijkheid vergroten

SADC: terreinontwikkeling en marketing en acquisitie

WERKLOCATIES: HAVENINDUSTRIEEL COMPLEX NOORDZEEKANAALGEBIED;

Overwegingen uit de Agenda

- Aanzienlijk economisch belang van de haven: 4^e in Hamburg-Le Havre range (2010).
- Naast Almere is het NZKG het enige gebied in de MRA waar bedrijven die milieuruimte nodig hebben zich kunnen vestigen.
- Tot begin van de agenda vertonen de bedrijven sterke arbeidsproductiviteitsgroei. Er is sprake van afnemende havengebonden werkgelegenheid en toenemende toegevoegde waarde.
- Provincie heeft rol en belang bij het bij elkaar houden van inzichten en belangen van diverse partijen in het gebied rond de havenontwikkeling.

Resultaten:

- Onder regie van de Provincie is een nieuwe Visie NZKG 2040 opgesteld (A)
- Een nieuwe Zeesluis is een stap dichtbij Besluit en bijdrage €56,76 miljoen is genomen eind 2014, aanbestedingsprocedure is gestart (A)
- Een vitaal bestuursplatform en duidelijke verankering van het Programmabureau NZKG.
- Monitor werkgelegenheid- en bedrijventerrein 2013/4, zijn opgeleverd (A)
- Informatiebijeenkomsten en ondersteuning van gemeenten en bedrijven bij het aanvragen van subsidiemiddelen bij Rijk (quickwins), Europa (EFRO) en provinciale regelingen als HIRB en WED, hebben plaatsgevonden. 28 aanvragen zijn tot stand gekomen 24 gehonoreerd?
- Optimaliseren van milieu- en fysieke ruimte op de masterplanterreinen via het formuleren van kaders voor intensiveringsmonitor. Inrichten van de monitor zelf volgt nog in 2015.

WERKLOCATIES: BEDRIJVENTERREINEN, PLANNING EN HERSTRUCTURERING

Doelen/overwegingen uit de agenda:

- Zorgvuldige planning nieuwe terreinen (op basis van SER-ladder)
- Realiseren herstructureringsopgave 2009-2013 Provinciaal HerstructureringsPlan : 870 ha
- Regionale samenwerking en samenhang herstructurering en programmering nieuwe bedrijventerreinen
- Verzakelijking door grotere betrokkenheid private partijen in tegengaan veroudering en in ontwikkeling van nieuwe terreinen (vanuit behoefte), met oog voor waarde behoud(groei) van de terreinen (terugtrekkende overheid)

Resultaten:

- 1459,7 ha hergestructureerd in de periode 2009-2013: (doel 870 ha), 166 ha in pijplijn met HIRB nieuwe stijl.
- Vastgestelde planningsopgave voor NHN en NHZ.
- Voor drie regio's in NHN laten vaststellen bedrijventerreinen programma's 2013.
- Tussen 2012-2015. jaarlijks vast gestelde monitor bedrijventerreinen en kantoren (werklocaties)
- Invullen van de rol van marktmeester oa. Via HIRB-privaat
- 1,4 miljoen m² kantooroppervlakte is in de periode 2005-2013 aan de markt onttrokken. Plabeka afspraken tot aan 2020 overtreffen inmiddels eerdere afspraken over te onttrekken oppervlakte met 0,9 miljoen m².³¹

WERKLOCATIES: DETAILHANDEL

Overwegingen uit de agenda:

- Detailhandel is groot onderdeel van Noord-Hollandse economie en leverde in 2010 (% van de werkgelegenheid op.
- Met name in het noorden van de provincie levert detailhandel een bijdrage aan een vitale en aantrekkelijke leefomgeving.

31 http://www.metropoolregioamsterdam.nl/file1946.pdf?name=plabekamonitor2014-15_hoofdrapport.pdf

- Internet en demografische ontwikkelingen veranderen het koopgedrag van consumenten en zorgen voor minder behoefte aan vierkante meters detailhandel.
- De groeiende mismatch tussen vraag en aanbod aan winkelmeters maakt goede regionale afstemming urgenter, met name in het zuiden van de provincie.
- De verantwoordelijkheid voor het detailhandelsbeleid ligt lokaal, de verantwoordelijkheid voor regisseren van bovenlokale afstemming ligt bij de provincie.
- De provincie (neer te laten slaan in de regionale visies) focust daarbij op:
 - gebalanceerd aanbod afgestemd op (boven)regionale behoefte;
 - behouden wat sterk is; met prioriteit voor hoofdwinkelgebieden;
 - behouden van de basis, minimum primaire detailhandelstructuur in kleine kernen;
 - kwaliteit en onderscheidend vermogen ter bevordering concurrentiepositie Noord-Holland.

Het instrumentarium dat de provincie inzet bestaat uit vier onderdelen:

- Regionale Advies Commissies (RAC's) - De provincie heeft twee regionale adviescommissies in het leven geroepen die tot taak hebben om gevraagd en ongevraagd advies aan GS uit te brengen over detailhandelsplannen met (boven)regionale impact.
- Stimuleren van regionale visieontwikkeling - De provincie verwacht van de regio's een visie op detailhandel die een kader biedt voor ontwikkelingen met regionale effecten.
- Kennis- en informatievoorziening - De provincie ziet het als haar taak om kennis over detailhandel, plannen, metrages, trends en ontwikkelingen te verzamelen en te delen met de regionale partijen (o.a. RAC's).
- Instrumentarium vanuit de Wet Ruimtelijke Ordening. De provincie heeft in de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS) een aantal regels t.a.v. detailhandel vastgelegd. Gemeenten moeten zich bij het vaststellen van bestemmingsplannen en het verlenen van omgevingsvergunningen aan deze regels houden. De provincie kan een zienswijze of, in een later stadium, een reactieve aanwijzing geven bij de vaststelling van het bestemmingsplan.

Resultaten:

- Afgestemde grootschalige detailhandelsontwikkelingen in de RAC's.
- Er zijn geen ontwikkelingen buiten de RAC's gehouden?
- (actuele) Regiovisies met binnenkort ook een visie vanuit de IJmond.
- Onderzoeken en inzicht in detailhandel mogelijkheden op basis van marktruimte en planvorming en vervolgstap monitor detailhandel (incl. planvoorraad).
- Evaluatie detailhandelsbeleid als input nieuw beleid.

THEMA: TOERISME EN WATERSPORT

Overwegingen in de agenda:

- Een aantrekkelijk toeristisch aanbod levert een bijdrage aan de internationale concurrentiepositie en vormt een belangrijke quality of life factor voor het aantrekken van de kenniseconomie.
- Hoogwaardig aanbod van vrijetijdsvoorzieningen draagt bij aan de omgevingskwaliteit en daarmee aan het concurrerend vermogen van de provincie richting behoud en nieuw te vestigen bedrijven en (internationale) kenniswerkers.
- Het toeristisch product is versnipperd in Noord-Holland, beperkt innovatief, kent veel mama- en papabedrijven en voldoet in veel gevallen niet aan de eisen van de consument.
- De provincie wil randvoorwaarden organiseren die samenhang in product, kwaliteit en diversiteit in het aanbod stimuleren en de groei van de sector faciliteren.
- De sector heeft behoefte aan meer ruimte voor bungalowparken met hoog comfort, voldoende luxe, goede voorzieningen en waar wordt ingespeeld op meerdere doelgroepen.
- Benutting van voorzieningen door toeristen kan in "krimpgebieden" voorzieningen betaalbaar houden.
- De sector levert arbeidsintensieve banen op voor minder hoog opgeleiden. Deze banen zijn weinig gevoelig voor concurrentie met lage loonlanden.
- Doel is de topositie in overnachtingen en watersport in Nederland te behouden met als achterliggend doel bestedingen te maximaliseren en werkgelegenheid in de toeristische sector optimaal te laten ontwikkelen.

- Het aandeel van de watersportsector in de totale omvang van de toeristische sector in Noord-Holland is relatief gezien beperkt (2,7%), maar is wel hoger dan in vergelijking met het Nederlands gemiddelde.
- Grote internationale events in de toekomst, zoals het binnenhalen van een Floriade 2022 en de Olympische Spelen 2028, kunnen werken als katalysator voor ontwikkeling van de (toeristische)sector.
- Focus in de agenda op:

Kwaliteitsverbetering van het toeristisch product:

- via aansluiting clusteraanpak en inzet op Leisureboard(NHN) en AEB (NHZ)
- structuurversterking gericht op:
 - kennis
 - strategie: o.a. bevorderen heldere regionale identiteit
 - ontwikkeling en innovatie
 - marketing: samenwerking binnen de sector en synergie met andere sectoren (o.a. landbouw en cultuur)
 - (leggen) nieuwe verbindingen tussen sectoren en onderwijs en ondernemers
- Ondersteuning door Ontwikkelingsbedrijf NHN.
- Verzamelen kennis over trends en bezoekersprofielen, speciale aandacht kust
- Bevorderen dat MKB aanhaakt op “kansenkanon”
- bevorderen samenwerking via integrale projecten
- ondersteunen duurzaamheid bedrijven en omgeving

Duurzaam ruimtegebruik voor toerisme stimuleren (voorkomen ongewenst gebruik en gebrek aan kwaliteit):

- Ruimtelijke regierol invullen door faciliteren van kennis, expertise en netwerkfunctie tussen gemeenten en ondernemers
- Laten ontwikkelingen van ruimtelijke visies op toeristische sector voor regionale ontwikkelingen: bewustwording, inzichtelijk krijgen herstructureringsopgave en mogelijkheden van dubbelfuncties.
- Aansturen op vraaggericht gebiedsontwikkeling:
 - betrekken private partijen bij toeristische voorzieningen, routenetwerken en natuurgebieden
 - stimuleren bijdrage vanuit economische activiteiten aan beheer en behoud van natuur en recreatiegebieden
 - inspanssen om aanbod beter aan te laten sluiten op vraag van bezoekers en bewoners
- Herstructurering verouderde vakantieparken
 - inventarisatie huidige kwaliteit en mate van veroudering
 - ruimte creëren voor innovatie, bundeling (nieuwe) bedrijfsvoering en teruggave terreinen aan de natuur

Versterking van de positie van Noord-Holland als vooraanstaande watersportprovincie

- Samenwerking (watersport keten) stimuleren met beschikbaar stellen van kennis, kerncijfers en analyse.
- Bevorderen Basisrecreatietoervaartnet (BRTN) door deelname watersportcampagne NBTC en samen met gemeenten deelnemen in stimuleringsprogramma riviercruise- en motorchartervaart NH-bestemmingen.
- Financieel ondersteunen nieuwe initiatieven Water als Economische Drager (WED)

Resultaten:

- Formele oprichting van de Leisure Board t.b.v. verbetering product
- 24 promotionele activiteiten met het bedrijfsleven (250.000 pj)
- Meer dan 6 EcoXXI gecertificeerde gemeenten voor 2013(10.000 pj)
- De 10 kustgemeenten hebben een (identiteits)profiel waarin toerisme een plaats in heeft.
- Ontwikkeling 2 regionale beeldverhalen voor 2015
- Realisatie van groei van riviercruise en motorchartervaart t.o.v. 2010 met 16% (25.000 pj.)
- Tweejaarlijkse watersportmonitor uitgebracht (26.000 pj)
- Op alle NH-noordzeestranden wappert de blauwe vlag
- Actuele inzichten uitbreiding en herstructureringsopgave verblijfs-accomodaties en jachthavens.
- 2 structureringsplannen op regionaal niveau opgesteld
- Opzetten en uitvoeren van een nieuwe Uitvoeringsregeling Water als Economische Drager (WED) met beleidskader en uitvoeringsregeling : watersport en -toerisme (€3,5 mln. 2014 en 1 mln. 2015 vanuit Noord-Hollands Impulspakket Economie en Werkgelegenheid).

VERSLAG BIJEENKOMST REFLECTIE ECONOMISCHE AGENDA 2012-2015 PROVINCIE NOORD-HOLLAND

BIJLAGE

seo economisch onderzoek

Verslag bijeenkomst reflectie economische agenda 2012-2015 provincie Noord-Holland

Notitie

Datum

24 juli 2015

Aan

Directie Beleid, sector Kennis & Beleidsevaluatie (provincie Noord-Holland)

Van

Paul Bisschop, Carl Koopmans (SEO Economisch Onderzoek)

Samenvatting

De sector Kennis&Beleidsevaluatie heeft SEO Economisch Onderzoek gevraagd een reflectie te geven op de economische agenda 2012-2015 van de provincie Noord-Holland. Deze reflectie is georganiseerd in het kader van de evaluatie van de agenda. Daartoe heeft SEO verschillende experts uitgenodigd voor een bijeenkomst op 13 juli 2015 in het provinciehuis te Haarlem. De aanwezige experts waren: Dr. Guillaume Burghouwt (SEO), Prof. Dr. Henri de Groot (Vrije Universiteit), Dr. Arjan Heyma (SEO), Prof. Dr. Carl Koopmans (SEO en Vrije Universiteit) en Prof. Dr. Frank van Oort (Erasmus Universiteit en Universiteit Utrecht). Onder leiding van Ton Berkhout en in het bijzijn van 20 medewerkers van de provincie Noord-Holland is gediscussieerd over de economische agenda en de rol van de provincie bij verschillende beleidsthema's³². De bijeenkomst leverde de volgende aanbevelingen/conclusies en relevante vragen op:

- Denk goed na over wat de rol van de overheid is. Die rol is er als de markt vraag en aanbod niet goed bij elkaar brengt, of als dat leidt tot welvaartsverliezen. De doelstelling van het overheidsbeleid moet uiteindelijk het vergroten van de totale welvaart zijn.
- Analyseer goed hoe de regionale economie en de specifieke kenmerken (het 'DNA') daarvan in elkaar steken en waar de toevoegde waarde het hoogste is om van daaruit een beslissing te nemen over op welke sector(en) je het beleid wilt afstemmen.
- Analyseer in het bijzonder de aanwezige skills in de regio en maak daarbij scherp waar sprake is van verbindingen tussen sectoren om te bepalen waar de potentie aan crossovers zit.
- Ondanks de complexiteit van beleid op het gebied van arbeidsmarkt & onderwijs en kennis & innovatie is op die gebieden met regionaal beleid veel te winnen. Dat vereist wel veel inzet en expertise (niet noodzakelijk veel financiële middelen). Kijk naar de *governance*: hoe organiseer je het zo dat tussen relevante partijen blijvende verbintenissen ontstaan?
- Arbeidsmarktbeleid moet gericht zijn op het oplossen van knelpunten op de arbeidsmarkt. Waar zijn die het grootst? Techniek is 'sexy' en kent spillovers naar andere sectoren, maar heeft in deze regio ook een beperkt economisch belang. Kan de provincie daadwerkelijk wat aan knelpunten doen zonder andere te creëren? Wat zorgt voor de grootste welvaartswinst? Trekt de hoogopgeleide beroepsbevolking de onderkant van de arbeidsmarkt mee, of valt door gericht arbeidsmarktbeleid aan die onderkant de meeste welvaartswinst te behalen?
- Voor de nieuwe economische agenda is het van belang om voldoende open structuren te organiseren. Gevestigde belangen komen voort uit een gecreëerde werkelijkheid. Van daaruit is het altijd anders beleid voeren. Voorbeelden zijn de Boards, maar ook de partijen die niet zijn betrokken bij het opstellen van de visie Noordzeekanaalgebied 2040: te weten de haven van Rotterdam, nieuwe bedrijvigheid en aspirant bewoners van (groot) Amsterdam.
- Houd in je beleid rekening met de onzekerheid van vanzelfsprekend veronderstelde cruciale factoren. Wat gebeurt er in een scenario waarin Schiphol geen hub meer is, bijvoorbeeld door de problemen bij KLM? Wat betekent dat voor de internationale bereikbaarheid via Schiphol? En wat heeft dit voor invloed op relevante factoren in de regio?

32 De meningen en visies van de experts zijn in dit stuk geanonimiseerd weergegeven.

- Plan nieuwe capaciteit (bedrijventerreinen, infrastructuur) voorzichtig, door uit te gaan van lage scenario's. Daarmee wordt overcapaciteit voorkomen. Probeer flexibiliteit in te bouwen voor het geval dat de groei meevalt. Denk ook na over een stringenter inzet van je provinciaal ruimtelijk instrumentarium, bijvoorbeeld het Provinciaal Inpassingsplan, om scherper op actuele ontwikkelingen te kunnen reageren.
- De provincie dient zich af te vragen wat de economische structuren zijn voor de toekomst die men wil faciliteren of juist niet wil tegenwerken.

De middag werd afgetrapt met een reflectie op de overkoepelende doelstelling van de economische agenda: het verbeteren van de internationale concurrentie van de provincie Noord-Holland. Vervolgens zijn vier beleidsthema's afgegaan: (1) Arbeidsmarkt & Onderwijs, (2) Kenniseconomie & Innovatie, (3) Werklocaties en (4) Toerisme en Watersport.

Hoofddoelstelling: naar een verbeterde concurrentiepositie

Outputindicator als hoofddoelstelling

Eén van de experts merkt op dat het goed is om stil te staan bij hoe het doel gedefinieerd is. De doelstelling zoals die nu geformuleerd is, is een outputindicator en is meer een middel om maatschappelijke doelen te bereiken dan een doel op zichzelf. Als het verbeteren van de concurrentiepositie de hoofddoelstelling is, dan komen een paar "cruciale *trade-offs*" (afwegingen) die gaan over wat goed beleid zou zijn niet op tafel.

Eén van die belangrijke *trade-offs* speelt als het gaat om fiscaliteit. Bedrijven hebben aangegeven het fiscale klimaat als een aantrekkelijke vestigingsfactor te zien. Als je het vestigingsklimaat wilt verbeteren dan is het een optie om het fiscale klimaat nog aantrekkelijker te maken. De fundamentele vraag is: wil je dat?

Buitenlandse bedrijven worden al aangetrokken door allerlei factoren die mogelijk worden gemaakt door de Nederlandse belastingbetaler. Denk hierbij aan agglomeratievoordelen, bereikbaarheid en arbeidsmarkt. Als je daar fiscale voordelen bovenop hebt, dan is het logisch dat de internationale bedrijven richting Nederland komen. Maar is dit sociaal wenselijk als je bekijkt wat deze bedrijven aan de regionale economie toevoegen? Het empirisch bewijs voor de extra toegevoegde waarde die een internationaal bedrijf levert voor een regionale economie is vrij dun. De vraag waar het marktfalen zit is een ontzettende belangrijke. De vraag is hoever je wilt gaan om bedrijven die al profiteren van Nederlandse publieke voorzieningen naar je regio te krijgen. Daarom is het volgens meerdere experts belangrijk om te bedenken of het verbeteren van je internationale concurrentiepositie een doel op zich is. Een vervolgvraag is: wie betaalt daarvoor en hoe is de verdeling tussen de internationale bedrijven en de burgers? In een wereld waar taken en belastingen verder gedecentraliseerd worden is dit een breed en relevant discussiepunt.

De discussie over het hoofddoel van beleid is altijd een ingewikkelde. In Europa zijn afspraken gemaakt over het type groei dat wenselijk is. Daar wordt onderscheid gemaakt in *smart*, *sustainable* en *socially inclusive*. Dat maakt duidelijk dat er verschillende agenda's zijn die je integraal aan bod wilt laten komen. Deze agenda focust vooral op het *smart* deel. Maar bij de vraag in hoeverre je voldoet aan *sustainable* en *socially inclusive* kun je vraagtekens plaatsen. "Iedereen wil internationaal concurrerend zijn, dat is goed voor alles. En dus helpt het je niet om de cruciale en onvermijdelijke *trade-offs* op tafel te krijgen."

Het verschil maken versus randvoorwaarden scheppen

Een andere expert vindt de hoofddoelstelling wel een heel generiek doel. Je moet nadenken voor wie het beleid precies is. Op de onderdelen arbeidsmarkt en kenniseconomie zou je het verschil kunnen maken in je economie, maar dat zijn traditioneel de thema's die complex en moeilijk stuurbaar zijn. De expert ziet door de stukken heen een worsteling welke instrumenten aanhaken op de kenniseconomie en de arbeidsmarkt. Voor een goedwerkende kenniseconomie en arbeidsmarkt zijn goede werklocaties en huisvesting randvoorwaarden. Je kunt de "wedstrijd" er niet op winnen, want dat gebeurt vooral op innovatie, kenniseconomie en arbeidsmarkt. Maar je kunt de wedstrijd er wel op verliezen als die zaken niet op orde zijn.

De agenda lijkt volgens de expert heel erg gericht op de kenniswerkers, de top van de economie. Maar er zit ook nog een laag onder, lbo'ers, mbo'ers in de regio. Hoe krijg je die groep mee? Er is vooral Amerikaanse literatuur die beschrijft dat een investering in hoogopgeleiden ervoor zorgt dat de situatie voor laagopgeleiden ook

verbetert (“trek in de schoorsteen”). De vraag is of dat ook geldt voor Nederland of de provincie Noord-Holland. In dat geval wordt het beleid dat gericht is op de top veel breder getrokken. De belangrijkste vraag is: aan wie moet de hoofddoelstelling van een verbeterde concurrentiepositie ten goede komen?

Als je de agenda doortrekt naar de toekomst dan wordt gesproken over circulaire en bio-based economie. De expert vraagt zich af of de kenniseconomie wel voldoende op peil is om die ambitie te realiseren. Daar bestaan twijfels over als je kijkt naar het huidige onderwijs en de huidige arbeidsmarkt. Voor de voorgenomen industrieën zijn andere kennis en skills vereist dan de toekomstige arbeidsmarkt van Noord-Holland volgens de vooruitzichten in huis heeft. Je moet als regio goed weten wat je eigen DNA is, wat voor DNA nodig is om tot de gewenste vernieuwing te komen en wat realistisch is om als doel te stellen. Matching van talent en arbeidsvraag op arbeidsmarkt, woningmarkt en opleidingen is belangrijk.

Een analogie is te trekken naar valorisatie van innovaties. Wat bevordert valorisatie? Dat zijn bedrijven en kennisinstellingen die samenwerken. Wat is de rol van de provincie daarbij? Vooral faciliteren. Maar misschien moet de provincie ook naar een andere vorm van *governance*, meedoen, meer actief een makelaar worden. Dat vergt een andere attitude van de provincie zelf. Je moet je volgens de expert afvragen of je dat wilt en kunt.

Arbeidsmarkt en Onderwijs

Twee soorten marktfalen

Een andere expert benadrukt dat het is goed om te realiseren wat de rol van de overheid is op het gebied van onderwijs en arbeidsmarkt. Dat heeft sterk te maken met marktfalen. Marktfalen zit vooral aan de onderkant van de arbeidsmarkt, omdat daar allerlei versturende regelingen als het minimumloon en uitkeringen zijn ingebouwd. Vraag en aanbod komen daardoor niet meer vanzelf bij elkaar, waardoor er een goede reden is voor de overheid om in te grijpen. Problemen op de rest van de arbeidsmarkt hebben veel meer het karakter van een informatieprobleem. Een mismatch van vraag en aanbod als gevolg van een onduidelijke arbeidsproductiviteit is zo'n voorbeeld. Aan de onderkant ligt een grote rol voor gemeenten en arbeidsmarktregio's voor het overbruggen van het verschil in vraag en aanbod. Die weten niet altijd goed hoe ze hierop effectief beleid kunnen voeren. De provincie zou daar een verbindende en sturende rol kunnen vervullen.

In de economische agenda zet de provincie in op de bovenkant van de arbeidsmarkt, waar vooral sprake is van een informatieprobleem, terwijl juist het midden onder druk staat in het zandlopermodel. De rol van een provincie zou kunnen zijn om mensen bij elkaar te zetten en mensen met elkaar te laten praten. Voor de rest moet de markt het oplossen. Het is een kwestie van vraag en aanbod die bij elkaar moeten komen. Dat kun je als overheid volgens de expert alleen maar faciliteren.

Een andere expert merkt op dat er steeds meer mensen naar universiteiten gaan, dat is op zich goed. Tegelijkertijd kun je je vraagtekens zetten bij het gemiddelde niveau van de universiteit. En bij de opleidingen die gekozen worden. Er ligt nog een taboe op selectie aan de poort en het op die manier creëren van echte toppers. Er is behoefte aan een nog hogere kwalificatie dan universitair. Dat zie je terug in het ontstaan van de University Colleges. Daar liggen kansen, als is nog onduidelijk waar de rol van de provincie hier ligt. De theorie is dat als je aan de bovenkant iets extra's organiseert, dat je dan het onderwijsniveau van de lagen eronder omhoog trekt.

Een expert voegt toe dat als je puur naar matching op de arbeidsmarkt kijkt, je als overheid meer zou moeten investeren in arbeidsintensieve bedrijven dan in kennisintensieve bedrijven. Dat klinkt misschien vreemd, maar daar zit de grootste mismatch op de arbeidsmarkt, waar vraag en aanbod niet goed bij elkaar komen en dat is waar de taak van de overheid ligt. Die ligt weliswaar met name bij gemeenten, maar daar zou je als provincie in kunnen sturen. Aan de bovenkant van de arbeidsmarkt heb je een beperkt aantal mensen beschikbaar. Als je gaat stimuleren dat mensen specifiek in de techniek gaan werken, haal je ze misschien wel weg bij andere banen waarin ze veel productiever zouden zijn. Banenplannen voor de bovenkant van de arbeidsmarkt zijn volgens een expert uit den boze omdat de markt ervoor zorgt dat die mensen sowieso wel ergens productief aan het werk komen. Het gaat erom dat je aan de onderkant, waar je veel concurrentie en overvloedig aanbod hebt, ervoor zorgt dat je genoeg werkgelegenheid hebt. Behalve als je gelooft dat investeren in hoogopgeleiden ervoor zorgt dat de laagopgeleiden meegetrokken worden.

Aan de andere kant, als “trek in de schoorsteen” een rol speelt, is beleid gericht op hoogopgeleiden gerechtvaardigd, stelt een andere expert. Valorisatie, cross-overs en innovatie komen toch vooral van de hoger opgeleiden, niet van de onderkant. Als je daarop kansen mist omdat je niet goed toegerust bent, dan is dat ook een vorm van falen (overheidsfalen of marktfalen).

Het gaat in onderwijsbeleid vaak over deelname aan het hoger onderwijs, maar een grote bottleneck zit volgens een expert op mbo-3, mbo-4 niveau. Ondanks robotisering zullen daar vanwege een grote uitstroom, onvoldoende instroom en kwaliteitsmismatch problemen ontstaan. Je kunt als overheid daarin faciliteren, het mbo laten samenwerken met het bedrijfsleven. Daar bloeien scholen echt van op. Daarbij wel in de gaten houden dat een mbo-opleiding geen bedrijfsopleiding is. Je moet studenten ook niet te specifiek opleiden, omdat ze dan kwetsbaar worden op een sterk veranderende arbeidsmarkt. Ook hier kan het meeste aan marktpartijen worden overgelaten. Je kan daarin faciliteren, bijvoorbeeld helpen bij het netwerk van scholen, dat traditioneel zwak is. De provincie fungeert dan als het ware als makelaar.

Polarisatie van de arbeidsmarkt levert mogelijk problemen op voor de onderkant van de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid voor de echte onderkant is niet zozeer een probleem. Die bestaat vooral uit persoonlijke dienstverlening die gespaard blijft van de gevolgen van automatisering en robotisering. Maar het middensegment is een ander verhaal, die gaat volgens de vooruitzichten steeds verder verdwijnen. Mbo-4 niveau wordt een minimum om nog een reguliere baan te bemachtigen en anders ben je overgeleverd aan de onderkant. Als overheid ligt daar een argument om in te grijpen. Het gaat uiteindelijk om totale welvaart. En die ligt niet alleen bij de hoger opgeleiden, maar ook grotendeels bij lager opgeleiden. Als die actief en productief in de maatschappij meekunnen dan ligt daar veel welvaartswinst.

De vraag is relevant wat het schaalniveau van de arbeidsmarkt is en of er een rol voor de provincie ligt. Als je kijkt naar het type activiteiten dat ontplooid moet worden, daar heb je een zekere schaal en massa voor nodig om op een goede manier te doen. Gemeenten zijn daarvoor te klein. Arbeidsmarktregio's zijn misschien groot genoeg, maar voor afstemming tussen die regio's ligt een rol voor de provincie of het Rijk.

De focus op techniek

De provincie heeft in de economische agenda gekozen om het arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid vooral op techniek te richten (breed opgepakt van agri, maakindustrie tot aan ICT). Deze keuze haakt aan bij het thema kenniseconomie en innovatie omdat de meeste R&D plaatsvindt in technische sectoren. Omdat meerdere sectoren hier via spillovers van profiteren is dat een argument om techniek te promoten. Tegelijkertijd zijn de experts het erover eens dat de provincie Noord-Holland weinig (technische) industrie heeft. Dat is ook een reden dat daarom de recessie daar minder hard heeft toegeslagen dan elders in Nederland. Het is goed te bedenken hoe belangrijk techniek is voor je regio. En als je daar op inzet: wat gebeurt er bij economische tegenwind? Ook de diversiteit van je economie moet een overweging zijn. Het is goed om je bij beperkte middelen op één sector te focussen en aan te sluiten bij bestaande initiatieven maar de vraag is of dat je gaat helpen de werking van je arbeidsmarkt substantieel te verbeteren.

Internationale literatuur toont aan dat Nederland met name goed is in (1) het innovatieve helemaal aan de voorkant van de waardeketen, waar nauwelijks op te sturen valt en (2) het vermarkten helemaal aan de achterkant van de keten. De focus op techniek komt misschien voort vanuit het idee dat de sterkte daar (nog) niet ligt. Maar dat wil volgens een expert nog niet direct zeggen dat daar een groot probleem zit. Misschien sluit dat niet aan bij het DNA van Nederland en misschien al helemaal niet bij het DNA van deze regio.

Het topsectorenbeleid is volgens een expert op een bepaald moment door bedrijven opportunistisch gebruikt door verantwoordelijkheden op het terrein van scholing bij de overheid te leggen. Het techniekpact past daar in zekere zin in. De kanteling die daar nu is ontstaan is dat men erkent dat veranderingen alleen plaatsvinden bij samenwerking tussen overheden, bedrijven en kennisinstellingen. Als gekeken wordt naar wat universiteiten doen in het kader van Leven Lang Leren, dan is daar nog een wereld aan te winnen.

Veel beleid is volgens de expert gericht op mbo-3 en mbo-4 studenten. Dat heeft het gevaar dat je daarmee twee cruciale plekken in de onderwijsketen uit het oog verliest. Eén helemaal aan de basis in het basisschoolonderwijs. Daar gaat veel mis. En aan de achterkant in de keten in het Leven Lang Leren zit een uitdaging om de mensen die buiten de boot vallen om te scholen. De focus nu is te sterk gericht op het middensegment van de keten.

Goede inrichting van het onderwijs is belangrijk, maar dit alleen is niet voldoende. De aansluiting onderwijs en arbeidsmarkt is volgens de experts ook belangrijk. Je kunt bijvoorbeeld wel heel goed techniekonderwijs stimuleren maar de weglek na de studie blijkt er groot. Technisch afgestudeerden gaan vaak in andere sectoren of beroepen werken. Dat is niet per se erg, want studenten die een technische opleiding hebben afgerond kunnen vervolgens veel breder aan de slag. Kennelijk is het soort onderwijs, dat abstract en analytisch leert denken, ook in andere sectoren gewild. Dan is techniek dus prima om op in te zetten. Juist omdat het dan complexe skills traint en triggert waardoor mensen voor de maatschappij als geheel heel waardevol zijn.

De ervaringen en inspanningen met technisch onderwijs laten zien hoe ontzettend moeilijk het is om een omslag te bewerkstelligen. Dat kun je volgens een expert alleen van onderaf heel geleidelijk aan proberen en dan nog is het de vraag hoe succesvol je daarin bent. Beginnen bij de basisschool, maar dat duurt vervolgens twintig jaar voordat deze leerlingen zich op de arbeidsmarkt begeven. Tegen die tijd ziet de arbeidsmarkt er weer heel anders uit en het is bijna onmogelijk te voorspellen hoe. Maakbaarheid is daarom beperkt.

Zowel qua arbeidsmarkt als bij de andere beleidsthema's is het belangrijk om onderscheid te maken tussen Noord-Holland Noord en de Metropoolregio. Voor een provincie is het ook belangrijk te realiseren wie je 'partners in crime' zijn. Utrecht wordt in de stukken een aantal keer genoemd als samenwerkingspartner, maar Almere en Lelystad bijvoorbeeld niet.

Kenniseconomie en Innovatie

Adoptie en verspreiding van innovaties

Als het om topsectoren gaat is het volgens een expert goed om te bedenken dat China met 1 miljard inwoners minder topsectoren heeft dan Nederland. De MRA heeft vervolgens weer meer topsectoren dan Nederland. Hoe dichterbij het komt, des te moeilijker is het blijkbaar om daarin keuzes te maken. Het is mooi om over innovaties te praten maar je moet beseffen dat het speelveld dat gaande is als het gaat om echte doorbraakinnovaties vele malen groter is dan de Nederlandse economie. Het verschil wordt gemaakt in de Verenigde Staten. Er valt wel veel werk te doen in de algemene voorwaarden scheppende sfeer, bijvoorbeeld goed onderwijs, goede kenniscirculatie. Daar kun je op sturen. Als ergens de rol van toeval en onvoorspelbaarheid groot is, dan is het bij innovaties. Als je toevalligheden wilt organiseren dan is de enige manier om dat van onderaf te doen. Ervoor zorgen dat je slimme mensen bij elkaar hebt. Je moet het veel meer over de adoptie van innovatie hebben, wat volgens sommigen een integraal onderdeel is van innovatie. Het moet nog meer een leeragenda worden. Het 'sexy' aspect van innovatie, daar valt niet op te sturen.

In essentie is het volgens de experts zo dat de grote innovaties niet hier bedacht worden maar in veel grotere speelvelden. Het beste waar we op mogen hopen is dat we het bij kunnen houden en de *early adopters* zijn. Alleen daarvoor heb je al een slimme hoogopgeleide bevolking nodig.

Een innovatie is een inventie die wordt toegepast in de markt. Het kan voor iemand dus al innovatief zijn als iemand iets bestaands toepast. Nederland heeft al veel kennis, maar het wordt volgens een andere expert nog onvoldoende verbonden om voor Nederland nieuwe zaken te bereiken. Die crossovers kunnen ook weer tot nieuwe proces- en efficiency innovaties leiden. Bijvoorbeeld in een tak als de logistiek waar Nederland behoorlijk goed in is. Dat is ook een vorm van innovatie, die niet gaat over patenten, maar meer over toepassing. Daar valt met het adaptieve vermogen wat te winnen.

Crossovers zijn kansrijk als het gaat om bedrijven uit verschillende sectoren waar vergelijkbare skills belangrijk zijn. Als provincie zou je moeten analyseren welke activiteiten plaatsvinden in je regio en welke skills daarin belangrijk zijn. Vervolgens kun je kijken of sectoren waar vergelijkbare skills belangrijk zijn in je gebied al met deze sector samenwerken. Als dit nog niet gebeurt, dan is er volgens de expert sprake van een regionale potentie aan innovatieve kracht. De bedrijven zelf organiseren de verbindingen niet, dus daar ligt wellicht een rol van de overheid als makelaar. Daar zal je wel de kennis en kunde voor nodig hebben.

Het DNA van een regio is, zo stelt de expert, ook belangrijk bij innovatie. Je DNA zit opgeborgen in mensen, in *human capital*, in skills. De meeste innovatie is een combinatie van bestaande skills. Er gebeurt niet vaak iets

groots, iets revolutionairs. Als je regio bestaat uit heel veel verschillende skills, *human capital*, die gezamenlijk meer kunnen vormen, dan kan DNA leiden tot vernieuwing. In deze regio is dat heel anders dan bijvoorbeeld in Rotterdam. Redeneer vanuit je eigen kracht en probeer van daaruit je beleid in te steken. Roei met de stroom mee in je regio en denk niet de ambitie te kunnen hebben om tegen de stroom in te roeien waarvan je in een andere regio ziet dat men succesvol is.

De kracht van de metropool is de diversiteit, zo stelt de provincie. Het lastige daarvan is om de kracht te bundelen. Een expert reageert dat je toch ergens schaalvoordelen zult moeten behalen om concurrerend te kunnen zijn en daarom zul je een keuze moeten maken. Diversiteit is ook wat waard, maar op een gegeven moment is een slag naar vergroting nodig. Er zit ook een zekere kracht in diversiteit, maar daar is heel moeilijk op te sturen.

Gebrek aan risicodragend kapitaal

Als ergens een probleem zit aan de voorkant van innovatie, dan is het bij de beschikbaarheid van risicodragend kapitaal. De vraag is of je hier als provincie iets mee moet, gezien de enorme onzekerheid die met de absolute voorkant van innovaties gepaard gaat.

Wat volgens een expert opvalt in de regio Noord-Holland is de ingewikkelde haat-liefde verhouding met de ontwikkelingsmaatschappij. De ontwikkelingsmaatschappij werkt in allerlei regio's als goed werkend middel voor het bijeenbrengen van risicodragend kapitaal. De OECD wijst op een gebrek aan *venture capital* in Nederland. Blijkbaar wordt dat hier lastig georganiseerd, en in Noord-Holland wel heel lastig. Het idee om al het geld dat beschikbaar is bijeen te brengen, te poolen, is een goed idee. Als kapitaalmarkten falen in het organiseren van risicodragend kapitaal zou een rol voor de overheid kunnen liggen. Maar daar zit tegelijkertijd wel weer een nieuw probleem, erkennen meerdere experts. De overheid –mocht ze het beleid zelf uitvoeren– is een speelbal van lobby's en die kunnen ervoor zorgen dat het geld niet in de beste projecten terecht komt. De regionale ontwikkelingsmaatschappij zou dus een onafhankelijk opererend orgaan moeten zijn.

Bij het ontbreken van voldoende (start)kapitaal voor het MKB is er vooral sprake van een informatie-asymmetrie. Banken weten niet goed welke projecten kansrijk zijn. Een informatieprobleem kun je volgens een expert beter oplossen met informatie dan met geld. Geld is dan eerder de smeerolie, maar informatie de kern.

Tegelijkertijd moet volgens een andere expert geaccepteerd worden dat het gaat over informatie over de toekomst en dat die gewoonweg niet altijd voor handen is. Dat is inherent aan innovatieve processen. Nog steeds blijft de vraag of de overheid daar de lasten van moet dragen. De vergelijking valt te trekken met wetenschappelijk onderzoek. Je investeert daarin maar hebt geen idee wat eruit komt. De echte slimme wetenschappers uit Nederland vertrekken naar het buitenland omdat het hier zo ingewikkeld is om geld voor onderzoek te krijgen. Daar zit een probleem bij de poging van de overheid dat via NWO te structureren. Je moet voorkomen dat hetzelfde gebeurt bij kansrijke ondernemingen.

Het scherp rendementseisen stellen voor startende innovatieve projecten is heel lastig, juist omdat dat type activiteiten gepaard gaan met veel onzekerheid. De huidige ontwikkelingsmaatschappijen zijn eigenlijk opgekomen vanuit het failliet van het klassieke sectorbeleid, waarin het MKB geen vaste voet aan de grond kreeg. Juist voor die kleinere partijen zijn de ontwikkelingsmaatschappijen ontstaan. Het koppelen aan de Amsterdam Economic Board is tegelijkertijd heel gevaarlijk omdat deze ook is gericht op topsectoren. Ook daar heeft het MKB een marginale stem.

Werklocaties

De veronderstelde zekerheid van cruciale succesfactoren

Het DNA van een regio is belangrijk bij het bepalen van beleid. De internationale bereikbaarheid zit in het DNA van de provincie Noord-Holland. Schiphol zit daarmee in de top vijf van Europa. Die bereikbaarheid levert minder reiskosten en meer welvaartswinst op, wat zich kan vertalen in meer R&D, meer agglomeratievoordelen en meer productiviteit. Een expert vraagt zich af of de provincie zicht heeft op hoe het bereikbaarheidsprofiel, niet alleen met vliegverkeer maar ook scheepvaart, wegverkeer en digitaal, zich verhoudt tot concurrenten voor de meest kansrijke clusters? Het zit zo centraal in het DNA van de regio, dat belangrijk is om te weten wat de behoefte is van de clusters. Je kunt jezelf de vraag stellen of de provincie zich met de internationale bereikbaarheid moet bezighouden. Of is dat een zaak van de landelijke overheid of alleen de luchtvaartmaatschappijen en Schiphol. Op twee vlakken ligt er een rol voor de provincie. Als het gaat om werklocaties in relatie tot de behoefte die er bestaat aan luchtverbinding in verschillende clusters (Schipholgebondenheid). En er ligt een rol als het gaat om leefklimaat en ruimtereserveringen in de regio. We zijn volgens de expert op een punt aangekomen dat het onzeker is of de huidige bereikbaarheid in de toekomst ook nog wel zo vanzelfsprekend is. Het gaat momenteel erg slecht met AirFrance-KLM. Mocht KLM verdwijnen van Schiphol, dan verliest de regio een groot deel van de internationale bereikbaarheid en connectiviteit. En dat werkt door op allerlei variabelen die onderdeel zijn van het provinciebeleid. De werklocaties, de arbeidsmarkt, de kenniseconomie, het toerisme. Die internationale bereikbaarheid is dus zeer belangrijk, maar nu onzekerder dan dat hij was. De vraag is in hoeverre het geformuleerde beleid robuust is voor een alternatief scenario. Dat is belangrijk om over na te denken.

Anders beleid voeren vanuit een gecreëerde werkelijkheid

Bij beleidsreconstructie is het van belang om te verduidelijken dat economische argumenten een rol spelen, maar ook een politieke lobby. Door die lobby wordt een werkelijkheid gecreëerd. Gegeven de investeringen die gedaan zijn creëer je een werkelijkheid waardoor een ruimtelijk vraagstuk momenteel heel andere afwegingen kent dan bijvoorbeeld tien jaar geleden. Ruimtelijke vraagstukken als het havengebied spelen op hele lange termijn waarbij de overheid zich altijd moet behoeden voor gevestigde belangen. Met gevestigde belangen wordt een status quo vaak gehandhaafd. Als investeringen eenmaal gedaan zijn, dan moet je ander beleid gaan voeren om kapitaalvernietiging te voorkomen.

Bij het beoordelen van beleid alleen afgaan op de belangen van betrokken partijen geeft dan ook een te beperkte blik: er wordt geen rekening gehouden met de Rotterdamse haven waar het bedrijf ook had kunnen zitten en de gezinnen die in Almere wonen maar die eigenlijk in Amsterdam hadden willen wonen. Tegelijkertijd zijn volgens een expert de Westas (met de voedingsmiddelenindustrie, Schiphol en de haven), Almere en de Zuidas wel degelijk ook onderdeel van je DNA. Het is op korte termijn nog altijd efficiënter daar mee te werken.

Roeien met de stroom mee

Met de beperkte middelen van de provincie is het moeilijk veel te bereiken. Wat volgens de experts verstandiger is, is om met de stroom mee te roeien en voort te borduren op de initiatieven die er al zijn en te zorgen dat je niet al te veel hindernissen opwerpt. Een voorbeeld: het bouwen van woningen in Almere is economisch gezien niet een gelukkige keuze geweest. Dat had beter dichtbij Amsterdam gekund, maar daar werd te weinig gefaciliteerd waardoor men koos voor Almere. Een ander voorbeeld: ruimtelijke verdeling van sociale woningbouw. Daar zit ook een rol voor regionale sturing.

Uiteindelijk is het ook een timingsvraagstuk. Java-eiland is, nadat bedrijven vertrokken, een woon-eiland geworden. Hetzelfde valt te verwachten van de westelijke havens. De vraag is wanneer en wat de overheid aan die ontwikkeling kan doen. Tot dusver lijkt dat vaak tegenwerken te zijn, waar versnellen waardevoller is.

Instrumentarium provincie niet toereikend

Afgelopen paar jaar zijn op gebied van huisvesting nuttige dingen bewerkstelligd. Maar als je kijkt naar de crisis is er gemeentelijk een hoop misgegaan, veel overcapaciteit gecreëerd. Dan kun je je volgens een expert afvragen of de provincie in de aanloop naar en in het begin van de crisis wel voldoende heeft ingegrepen en

voldoende regie heeft gevoerd. De huidige instrumenten lijken daartoe te zwak.

In 2010 en 2011 werd uitgegaan van het hoogst mogelijke scenario. Beter had geweest bij planning uit te gaan van het lage scenario, zeker midden in de crisis. In combinatie daarmee kan gekeken worden of enige flexibiliteit ingebouwd kan worden voor het geval de ontwikkelingen positiever uitpakken.

De leegstand en overcapaciteit is volgens experts een schoolvoorbeeld van beleidsconcurrentie die verkeerd kan uitpakken. Dat heeft wel zijn wortels in beleid van begin jaren '90, een periode waarin nog niet te voorspellen was dat het Nieuwe Werken en andere ontwikkelingen zo snel zouden gaan, nuanceert een expert. Deze regio is met Plabeka een voorbeeld (voor andere provincies) van een effectief opererend verband waarin goede pogingen gedaan zijn om (ook provinciegrens overschrijdend) af te stemmen en waarin erger is voorkomen. Tegelijkertijd zou Plabeka nog vooruit kunnen als steviger ingrijpen door de provincie mogelijk is.

Inzetten op saneren van bedrijventerreinen en het op peil houden van schaarste blijft cruciaal. De prikkel voor gemeenten is om bedrijven naar hun gebied te trekken. Dat leidt tot beleidsconcurrentie en overcapaciteit. De kern zit hem in het afstemmen op het juiste schaalniveau, een taak voor de provincie. Maar daar worstelen alle provincies mee. Het instrumentarium van de provincie is momenteel te zwak om de economische prikkel van gemeenten tegen te gaan.

Productiviteit en export

In de stukken staat dat de internationale vestigingsbehoefte afgeleid moet worden uit de behoefte van exporterende bedrijven, omdat exportbedrijven andere exportbedrijven aantrekken. Daar zit een verkeerde veronderstelde causaliteit. Exportbedrijven worden door een derde factor getrokken: de internationale bereikbaarheid of de strategische locatie op een mooie plek. Die is voor al die bedrijven hetzelfde en daarom zitten die bedrijven bij elkaar. Is er dan sprake van spillovers? Die zijn onderling tussen internationale bedrijven beperkt en van internationale bedrijven naar nationale bedrijven is die ook relatief beperkt voor zover bekend. De beleidsvraag die daaruit voortvloeit is hoe je die aantrekkingsfactoren accommodeert.

We weten dat productievare bedrijven exporteren. Maar dat wil niet zeggen dat als bedrijven via beleid overgehaald worden om te exporteren, dat ze dan ook productiever worden. In beleid wordt vaak een verkeerde causaliteit verondersteld. Er wordt ook gezegd dat exporterende bedrijven kennisintensiever zijn en meer investeren. Maar dat hangt vaak vast aan de grootte van die bedrijven, niet of ze exporteren of niet.

Het is volgens een expert niet zo dat exporterende bedrijven beter zijn dan niet exporterende bedrijven. Waar het om gaat is in termen van *outcome* is dat we welvarend zijn in financieel economische zin, dat we een duurzame economie hebben en dat de welvaart prettig verdeeld is. Daarbinnen maakt het niet uit of dat gebeurt met exporterende bedrijven of binnenlandse bedrijven.

Meer bedrijvigheid is niet altijd beter, geeft de expert aan. Dat denken overheden vaak vanuit het idee om bijvoorbeeld werkloosheid op te lossen of om productiever te worden. Het nadeel daarvan is dat je voortdurend aan het aanjagen bent achter bedrijven en activiteiten. Je hebt maar x mensen in de regio, afgezien van immigratie. Het gaat er vooral om dat die x mensen aan het werk zijn en productief zijn. Dat is belangrijker dan de totale hoeveelheid bedrijvigheid. Daarom kom je op een scholingsagenda als primair aandachtspunt.

Samenwerking en nieuwe werklocaties

Schiphol Group heeft een aparte afdeling die hele dag achter nieuwe luchtvaartmaatschappijen en nieuwe routes aan het jagen is. Die doet hetzelfde als de provincie wat betreft internationale bedrijfsvestiging maar dan voor luchtvaartmaatschappijen. Die hebben gedetailleerd inzicht in wat die luchtvaartmaatschappijen willen en welk soort passagiers mogelijk op de vluchten komen. Een expert vraagt zich af of daar geen synergie te bereiken is. De Schiphol Group zou, voor bijvoorbeeld marketingdoeleinden, iets kunnen hebben aan informatie over kandidaten die zich in Noord-Holland willen vestigen. Andersom heeft de Schiphol Group gedetailleerd inzicht in de bestaande stromen. In het buitenland zijn voorbeelden van Route Development Boards waarin lokale overheden samen met de luchthaven en de Kamer van Koophandel samenzitten om te bedenken waar de witte vlekken zitten in het netwerk van de regio, waar de bedrijven behoefte aan hebben, waar de kracht van de regio ligt en waar men de kracht optimaal kan inzetten om het vestigingsklimaat optimaal te verbeteren.

De rol voor de provincie zit deels in *governance*, samenwerking faciliteren tussen kennisinstellingen, overheden,

bedrijfsleven. In de Zuidvleugel lijkt het alsof iedereen voor zichzelf bezig is. In Eindhoven speelt men alle ballen op een bepaalde speler. Wat past bij deze regio? Wat is al vanzelfsprekend en wat nog niet?

Als overheid zou je volgens een expert wellicht beter iets kunnen doen aan de huisvesting van startups dan aan iets generieks als financiering. Het gaat echter niet alleen om startups, want die zijn ook zo weer weg. Het gaat ook om: hoe houd ik ze leven en hoe kunnen ze doorgroeien? Als daar ook marktfalen zit in de beschikbaarheid van kapitaal om door te kunnen groeien, ligt daar wellicht ook een rol voor de overheid.

In Rotterdam zet men in op het Nieuwe Werken. Werken van met name zzp'ers op kleinschalige locaties of zelfs thuis. Je hebt in Amsterdam de binnenstad die een kraamkamer is van creatieve vernieuwing, dat zijn in feite ook werklocaties. Als de woning ook een werkplek wordt is het belangrijk daar aandacht voor te hebben.

Toerisme en Watersport

Is er sprake van marktfalen?

Toerisme en Watersport neemt een aparte plaats in ten opzichte van de andere beleidsthema's. Beleid op deze sector kan volgens een expert overkomen als sectorsteun. Behoudens als het gaat om natuurbehoud, ruimtegebruik en externe effecten dient een overheid een terughoudende rol in te nemen. Overheden moeten zich goed afvragen of er een reden is om in te grijpen in een sector. Een deel van het beleid is gebaseerd op de notie dat andere gebieden willen meeprofiteren van het toerisme in Amsterdam. De vraag is of dat onderdeel van je beleid moet zijn. Het grootste recreatieoord van de provincie is Amsterdam, grotendeels privaat geregeld met horeca gelegenheden. Er wordt veel aandacht besteed aan een relatief klein element, namelijk recreatie buiten Amsterdam.

De baten van toerisme komen terecht bij private partijen. Er zijn productievere sectoren dan de toeristische sector waarin je zou kunnen investeren, stelt een expert. Je moet je afvragen waarom je de ene sector steunt en de andere juist niet. Een argument zou kunnen zijn dat toerisme werkgelegenheid levert voor de onderkant van de arbeidsmarkt. Als verbeteren van de concurrentiepositie de hoofddoelstelling is, dan zou beleid zich wellicht beter kunnen richten op kenniswerkers.

De provincie geeft aan dat wordt gewerkt vanuit coalitieakkoorden van Gedeputeerde Staten die sectoren soms specifiek benoemen. De provincie heeft dit getracht te vertalen naar een rol die bij de provincie past en niet richting een pure vorm van sectorsteun te gaan. Een belangrijke taak voor de provincie is om de ruimtelijke inpassing in goede banen te leiden. Er wordt voorgesteld het thema breder te trekken naar vrije tijdsbesteding, leefbaarheid en woonklimaat. Toerisme is een sector die internationaal en nationaal groeiende is en ook plaatsgebonden. Alle regio's in Noord-Holland hebben toerisme als één van de speerpunten van beleid benoemd en daarom zou de provincie (volgens de provincie) bovenregionaal ook een rol in moeten hebben.

Welke rol voor de provincie?

Toerisme is een bijzondere sector omdat het product waarin (buitenlandse) toeristen geïnteresseerd zijn vaak de openbare ruimte is. Dat legitimeert volgens een expert dat de overheid zich bezighoudt met toerisme, maar dan vooral gericht op monumentenzorg, cultureel erfgoed en ruimte.

Ruimtelijk ligt een belangrijke rol voor de overheid; het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit bijvoorbeeld. De focus zou volgens experts niet moeten liggen op een bepaalde sector maar juist op het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit. De rol van de overheid in recreatie zou zich moeten beperken tot algemene voorwaarden scheppen. Als projectontwikkelaars bijvoorbeeld aanlopen tegen rigide regelgeving, dan ligt er een taak om die blokkades weg te nemen. Daarnaast bestaat er waar de functie van fysieke plekken verandert voor de overheid een transformatie-opgave. De ontwikkeling versnellen is dan beter dan tegenwerken.

Tenslotte ligt op het gebied van marketing wellicht ook een rol. Het maakt bijvoorbeeld blijkbaar een verschil om Zandvoort neer te zetten als Amsterdam Beach om te laten zien dat je dat allemaal in huis hebt. Dus samenwerken op het gebied van marketing zou een verschil kunnen maken. Je moet je als provincie wel afvragen hoe ver je daarin wilt gaan.

ONTWIKKELING TOEGEVOEGDE WAARDE EN ARBEIDSPLAATSEN BEDRIJFSSECTOREN NOORD-HOLLAND PER REGIO

Tabel: Ontwikkeling toegevoegde waarde sectoren naar regio, 2005, 2008, 2011:

Sectoren	Kop van Noord-Holland			Alkmaar e.o.			IJmond			Agg. Haarlem			Zaanstreek			Groot-Amsterdam			Het Gooi en Vechtstreek			Noord-Holland			Nederland					
	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014	2004	2008	2014
Landbouw, bosbouw en visserij	12.425	12.217	12.019	2.601	2.514	2.614	1.052	911	689	217	218	118	609	693	500	6.214	6.033	4.891	707	745	376	23.825	23.331	21.207	254.290	248.940	213.120			
	8,5%	7,9%	7,8%	2,7%	2,4%	2,6%	1,4%	1,1%	0,9%	0,2%	0,2%	0,1%	0,9%	1,0%	0,8%	0,7%	0,7%	0,6%	0,6%	0,6%	0,4%	0,4%	1,8%	1,6%	1,5%	3,3%	3,1%	2,7%		
Industrie en bouw	28.623	30.073	27.930	14.791	14.991	13.758	21.760	23.285	19.090	11.851	11.955	10.044	16.751	16.406	13.446	67.093	64.813	62.679	16.538	15.578	11.630	177.407	177.101	158.577	1.463.880	1.485.710	1.288.200			
	19,6%	19,5%	18,0%	15,5%	14,6%	13,6%	28,7%	26,2%	13,1%	13,1%	11,8%	11,8%	25,7%	24,8%	20,6%	7,9%	8,0%	7,9%	14,8%	13,6%	11,1%	13,4%	12,5%	11,0%	19,1%	18,3%	16,2%			
Handel en horeca	32.302	35.375	37.805	22.903	24.222	25.180	17.065	18.537	17.383	21.227	22.054	20.742	12.667	13.806	15.175	161.409	172.545	184.894	25.582	26.121	24.045	291.155	312.700	325.224	1.672.760	1.778.510	1.765.450			
	22,1%	22,9%	24,4%	24,0%	23,5%	24,8%	22,5%	23,0%	23,8%	23,5%	24,2%	24,4%	19,4%	20,9%	23,3%	18,5%	21,4%	21,7%	22,9%	22,8%	23,0%	22,2%	22,1%	22,6%	22,0%	21,9%	22,2%			
Vervoer en communicatie	8.071	8.611	8.965	5.983	6.270	6.449	5.210	5.383	4.631	7.016	6.651	5.664	4.395	5.221	5.446	113.722	121.489	125.742	17.207	17.437	14.982	161.604	172.842	171.879	648.450	705.530	672.550			
	5,3%	5,6%	5,8%	6,3%	6,1%	6,4%	6,9%	6,4%	6,4%	7,8%	7,3%	6,7%	6,7%	7,9%	8,4%	13,3%	15,3%	14,7%	15,4%	15,2%	14,3%	12,2%	12,2%	12,0%	8,5%	8,7%	8,5%			
Zakelijke en financiële dienstverlening	16.899	20.313	19.794	14.633	17.593	17.402	9.226	10.871	10.625	15.310	16.652	15.146	11.462	12.820	12.104	191.716	224.827	236.523	19.402	20.709	19.867	276.648	323.485	331.431	944.330	979.120	1.385.910			
	11,6%	13,2%	12,7%	15,3%	17,0%	17,2%	12,2%	13,3%	14,6%	17,0%	18,2%	17,8%	17,8%	19,4%	18,6%	22,5%	27,9%	27,7%	17,4%	18,0%	19,0%	21,1%	22,8%	23,0%	12,4%	12,0%	17,4%			
Overheid en onderwijs	22.533	21.727	20.576	14.853	14.915	13.247	7.577	7.175	6.195	12.066	12.961	12.142	7.346	7.176	7.972	83.485	82.945	107.961	10.093	9.840	155.138	157.602	152.861	1.232.420	1.999.790	1.999.790	958.610			
	15,4%	14,1%	13,3%	15,6%	14,5%	13,1%	10,0%	8,9%	9,5%	13,4%	14,2%	14,3%	11,8%	11,0%	11,0%	9,3%	10,3%	9,7%	9,3%	8,8%	9,4%	11,8%	11,1%	10,6%	16,5%	17,2%	12,1%			
Gezondheidszorg	19.181	19.417	21.127	15.336	17.456	17.546	10.944	11.411	10.327	17.211	15.415	15.704	6.041	7.254	8.230	83.988	93.557	104.859	15.866	17.687	17.432	168.647	182.197	195.305	1.087.490	1.204.940	1.301.170			
	13,1%	12,6%	13,6%	16,1%	17,0%	17,3%	14,4%	14,3%	13,1%	16,9%	16,5%	16,5%	9,3%	11,0%	12,7%	9,8%	11,6%	12,3%	14,2%	15,4%	16,7%	12,8%	12,9%	13,6%	14,3%	14,8%	16,4%			
Overige dienstverlening	5.864	6.729	6.842	4.249	5.012	5.143	2.926	3.362	3.145	5.303	5.501	5.463	2.016	2.637	3.074	35.490	38.471	51.415	5.772	6.395	6.328	61.680	68.107	81.410	296.530	311.500	359.550			
	4,0%	4,4%	4,4%	4,5%	4,9%	5,1%	3,9%	4,2%	4,3%	5,9%	6,0%	6,4%	3,2%	4,0%	4,7%	4,2%	4,8%	5,2%	5,6%	6,1%	6,1%	4,7%	4,8%	5,7%	3,9%	4,1%	4,5%			
Alle economische activiteiten	145.898	154.462	155.028	95.469	102.883	101.339	75.760	80.535	72.885	90.211	91.447	85.023	61.747	66.083	65.171	738.414	807.210	853.948	111.665	114.745	104.500	1.201.104	1.417.365	1.437.894	7.630.150	8.134.070	7.944.560			
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	94,7%	100,0%	100,0%	86,6%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%			

Bron: LIS

Tabel: werkgelegenheid in sectoren naar regio 2004, 2008, 2014:

Sectoren	Kop van Noord-Holland			Alkmaar e.o.			IJmond			Agg. Haarlem			Zaanstreek			Groot-Amsterdam			Het Gooi en Vechtstreek			Noord-Holland			Nederland					
	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011	2005	2008*	2011
Landbouw, bosbouw en visserij	465	498	443	95	99	73	32	34	34	7	10	4	23	26	12	324	369	232	23	30	13	969	1066	811	8.826	9.566	9.697			
	6%	6%	5%	2%	2%	1%	1%	1%	1%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	1%	1%	0%	1%	0%	0%	1%	1%	1%	2%	2%	2%			
Industrie en bouw	1.340	1.600	1.610	802	1.138	879	2.112	2.391	1.634	513	799	566	1.116	1.415	1.362	3.482	6.169	5089	741	910	911	11.351	14.419	13.338	110.077	135.356	129.776			
	19%	19%	19%	18%	19%	14%	45%	48%	32%	11%	15%	10%	34%	36%	29%	7%	10%	7%	12%	13%	10%	13%	15%	12%	24%	28%	22%			
Handel en horeca	1.099	1.219	1.446	850	988	1.137	548	633	777	818	747	1.140	507	568	764	9.554	11.229	13.933	1.603	1.568	1.638	14.979	16.922	20.244	67.505	76.952	86.743			
	15%	15%	17%	17%	17%	18%	12%	11%	15%	18%	14%	19%	15%	15%	19%	18%	19%	18%	25%	22%	19%	18%	18%	18%	15%	15%	15%			
Vervoer en communicatie	443	450	516	377	304	400	301	320	336	437	226	399	191	143	244	8.850	6.295	12.958	750	247	1.699	11.350	7.985	15.394	46.415	35.136	55.070			
	6%	5%	6%	8%	5%	6%	6%	6%	7%	10%	4%	7%	6%	4%	6%	17%	11%	18%	12%	3%	19%	13%	8%	13%	10%	7%	10%			
Zakelijke en financiële dienstverlening	1.536	1.939	1.739	1.362	1.635	1.893	875	1.166	1.097	1.212	1.630	1.863	722	944	959	21.024	24.352	30.046	1.760	2.333	2.641	28.522	30.999	40.128	138.334	147.303	157.990			
	21%	23%	21%	28%	28%	30%	18%	21%	22%	27%	32%	31%	22%	24%	24%	40%	41%	40%	28%	33%	30%	34%	36%	35%	28%	28%	27%			
Overheid en onderwijs	1.516	1.614	1.547	733	818	995	393	422	439	726	788	1.000	337	380	440	4.625	4.943	6.878	583	529	700	8.913	9.493	12.000	54.260	58.880	73.202			
	21%	19%	19%	15%	14%	16%	8%	8%	9%	16%	15%	17%	10%	10%	11%	9%	8%	9%	7%	8%	11%	10%	10%	11%	12%	11%	13%			
Gezondheidszorg	621	739	800	618	675	694	371	402	413	585	661	636	299	318	301	3.420	3.916	5.114	602	748	712	6.516	7.538	8.669	38.385	46.971	52.408			
	9%	9%	10%	12%	11%	11%	8%	9%	8%	13%	13%	11%	9%	8%	8%	7%	7%	7%	9%	11%	8%	8%	8%	8%	9%	9%	9%			
Overige dienstverlening	170	255	160	139	278	181	106	166	100	201	130	291	83	112	80	1.138	2.055	2.213	289	720	332	2.123	3.896	3.360	11.380	19.155	15.014			
	2%	3%	2%	3%	5%	3%	2%	3%	2%	4%	6%	5%	3%	2%	2%	3%	3%	3%	5%	10%	4%	4%	5%	4%	2%	4%	4%			
Alle economische activiteiten	7.180	8.313	8.303	5.006	5.934	6.406	4.788	5.613	5.072	4.499	5.171	5.951	3.278	3.908	3.986	52.416	63.328	79.649	6.351	7.084	6.866	84.723	95.351	114.054	456.122	529.319	579.590			
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%			

* = voorlopige cijfers
Bron: CBS

BIJLAGE

Colofon

Uitgave

Provincie Noord-Holland
Postbus 123 | 2000 MD Haarlem
Tel.: 023 514 31 43 | Fax: 023 514 40 40
www.noord-holland.nl
post@noord-holland.nl

Eindredactie

Provincie Noord-Holland
Directie ????? | Sector ?????

Fotografie

Provincie Noord-Holland

Grafische verzorging

Provincie Noord-Holland, MediaProductie

Haarlem, december 2015

SCHE AGENDA